

Frank J. Buono
Psikoloji Tarihi

Kibe

KIBELE
Yayınevi

Kapak düzeni: Nar Grafik
Dizgi: Nar Grafik
Baskı: Avcı Ofset
Baskı tarihi: Mart 1996
Yazışma adresi:
Hacı Tahsin Bey Sk, 4/9
Cağaloğlu / İstanbul
Telefax: (0212) 512 23 79

Frank J. Bruno

Psikoloji
Tarihine Giriş

Çeviren: Gül Sevdiren

KIBELE YAYINEVİ

I. BÖLÜM

Çağdaş Psikolojinin Felsefi Temeli:

İnsanoğlu, belki de yüzbin yıldır, dünya üzerindeki yaşamını, bugünkü görünümü ile, sürdürmektedir. Tarih öncesi insanının da, <<davranış>> ın ne olduğuna ilişkin bazı görüşleri olduğunu düşünmek, yanlış olmaz. Ancak, üzülmek belirtmek gerekir ki, bu konuda herhangi bir kayıt bulunmadığı için, tahmin yürütmekten başka bir şey yapamayız. Mağara adamını, tipik <<ilkel insan>> olarak ele aldığımızda, onların psikolojik olguları (duygu, düşünce, davranış..) doğa üstü bazı güçlere (cinler, periler,...vb. gibi) bağlayarak açıklamaya çalışmış olduklarını düşünebiliriz.

Kayıtlara göre, insan davranışlarını doğa-üstü güçler dışında açıklama çabaları, ilk olarak, Eski Yunan'da başlamıştır. Biz de, bu nedenle psikolojinin öyküsünü Eski Yunanlı filozofların düşüncelerine kadar giderek başlatıyoruz.

Kitty Hawk'dan ilk uçağın hareketinden 2500 yıl, İsa'nın çarmıha gerilmesinden 500 yıl kadar önce, Yunanistan'da, bugünkü bilimsel düşüncenin babaları sayılan bazı kişiler yaşamıştır.

Bizler, bu kişilerin, Tales, Democritus, Alcmaeon, Hippocrates'in, entellektüel mirasçılarımız.

Bugün için geriye baktığımızda, onların düşünce ve görüşlerini eleştiren çok şey söylememiz olanaklıdır. Örneğin, Tales'in <<herşeyin temeli 'su' dur>> düşüncesi, günümüzde pek çok kişiye 'saçma' görünebilir.

Ancak, burada önemli olan nokta, Tales'in, daha o zamanlar, evreni doğa-üstü güçlerle açıklamak yerine, doğal ve nesnel bir açıklama getirmiş olmasıdır.

O ve onu takip edenler, evrenin sırlarını hep böyle somut nedenlere bağlayarak çözmeye çalışmışlardır. İşte bu görüşler, günümüzde de psikoloji <<bilimi>> içinde, <<naturalistik yaklaşım>> dediğimiz görüşlere temel olmuştur.

Tales ve diğer 'Eski Yunan' düşünürleri hakkında söylenecek çok şey olmasına rağmen, bizim buradaki amacımız psikolojinin öyküsünü ayrıntılara inmeden ve öz olarak anlatmak olduğu için, bu kişilerden yalnızca ikisine değinmekle yetineceğiz.

PLATON (MÖ: 427-347)

Elimizdeki bilgilere göre, Platon 80 yıldan fazla yaşamış bir düşünürdür.

Bir an için, insan ömrünü 100 yıl kabul etsek, onunla bizim aramızda 25 veya 30 kuşak geçmiş sayılır.

Böyle bakıldığında, bunun çok uzun bir zaman süresi olmadığı görülebilir.

Aynı zamanda, bu insanların düşüncelerini hala daha nasıl olup da, günümüze dek etkilerini sürdürebildiklerini anlayabiliriz.

Onları, çok uzun süreler, asırlar önce yaşamış olarak algılamak, bizim koşullandırılmış bakış açılarımıza bağlıdır.

Platon 40 yaşlarındayken <<Atina Akademisi>>ni kurmuştur.

Bu akademideki öğrenci ve öğretmenler hepbirlikte konuşup tartışır; o zaman için ellerindeki sınırlı bilgilerin anlamı üzerinde, genellemeler yapmaya çalışırlardı. Psikoloji tarihi içinde bizi ilgilendirdiği kadarıyla,

Platon'un iki temel görüşü üzerinde durmakta yarar vardır. Bunlar <<gerçeğin doğası>> ve <<ruh'un özellikleri>> görüşleridir.

Onun bu konulardaki görüşleri, uzun yıllar felsefi düşünme biçimlerini etkilemiş; sonuçları, günümüze dek tartışmalara neden olmuş ve hala da olmaktadır.

Gerçeğin Doğası :

Konuya bir örnekle başlayalım.

Diyelim ki, bir ağaç gördük. Platon'a göre bu görülen nesne, oradaki gerçek bir ağaç değildir.

Onun yerine, duyu organlarımızın, gözümüzün bir durumu, gerçeğin eksik ve kusurlu bir <<simgesi>>dir. Platon, bu konuyu açıklamak için sırtını bir mağaranın açık kapısına dönmüş bir adam benzetmesi yapmıştır.

Bu adam yüzünü mağaraya dönmüşken, arkasından geçen insanların kendilerini değil, mağara duvarlarına yansıyan gölgelerini görmektedir.

İşte, Platon'a göre, insan beyni de, aynen mağaraya sırtını dönmüş adamın nesnelere algılayışı gibi işlemektedir.

Duyu organları ile algılananlar, yalnızca, nesnelere bize yansıyan gölgelerdir.

Buna bir başka örnek de, renk körlüğü olan bir kimsenin hiç bir zaman kırmızı ve yeşili algılayamamasıdır.

İnsan'da, renk körlüğü olan kişi gibi, hiçbir zaman nesnelere gerçeğini algılayamaz. Çünkü nesnelere algılayana göre değişkendir. Bir sinek veya keçi gözü ile algılanan dünya ile, insan gözünün algıladığı dünya arasında fark vardır.

Bununla beraber, Platon, bu <<değişken nesnelere>> dünyasının dışında, <<gerçek>> bir dünyanın, <<idea>>lar

dünyasının, varlığına inanmıştır. Ona göre, bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen bir biçimde, her gördüğümüz <<nesne>>nin, değişmez, mutlak bir durumu olmalıdır. Bizim algıladığımız 'nesne'ler, bu mutlak ve değişmez 'idea'ların, bize yansıyan gölgeleridir.

<<Platonik ideal>> deyimini de bu görüşlerden kaynaklanmaktadır. Platon'a göre, bu idealar dünyasında, duyu organlarımızla algıladığımız her şeyin, kesin ve değişmez bir <<form>>unun bulunması gerekmektedir. Bu <<ideal form>>la olduğu sürece, evrendeki nesnelere de algılanabilir.

<<Platonik ideal>> doktrini bugün için <<metafizik>>olarak kabul edilmekte ve üzerinde durulmamaktadır.

<<Metafizik>> bilindiği gibi, <<fizik ötesi>> veya <<doğal dünya ötesi>> anlamına gelmektedir.

Eğer <<platonik ideal>> doktrini sizin için anlamsızsa, bunun nedenini metafizikçi olmayışınızda arayabilirsiniz.

Ancak, deneysel psikologlar, algılarımızın aslında gerçekte var olan nesnelere belki de kusurlu birer simgesi olduğu konusunda, Platon'un görüşlerini paylaşmaktadırlar.

Diğer bir deyişle, yaşadığımız dünya, belki de, onu yaşadığımız biçimde varolmamaktadır.

Örneğin kırmızı bir ışık gördüğümüz düşünelim.

Bu kırmızı ışık, gerçekten kırmızı ışık olarak mı vardır; yoksa, var olan şey, aslında, belirli bir dalga boyundaki elektromanyetik enerji midir?

Platon'a göre bunun yanıtı olumsuz olacaktır.

Çünkü, O'na göre, <<kırmızı>> olgusu, algılama davranışı sonucu yaratılan bir 'kavramdır'. İnsandan insana değişir.

Yukarıda sözü edilenler, bilimsel tartışmalarda sürekli rastlanılan <<subjektiflik>> (öznellik), <<objektiflik>> (nesnellik) ikilemini dile getirmektedir.

Bu ayırım, özellikle psikoloji tarihi içinde, zaman, zaman değişik biçimlerde ortaya çıkacaktır. Şimdilik, bu tartışmaların başlangıç noktasının, Platon'a kadar gittiğini anımsatmakla yetineceğiz.

<<Ruh>> un özellikleri :

Platon'un ikinci önemli görüşü, insan <<ruh>>unun ölümsüzlüğüdür.

Bu görüşün etkileri günümüze dek sürmüştür.

Bunu açıklamak için önce, <<Platon'un <<ruh>> deyince ne demek istediğine bakalım.

Platon düşüncesinde <<ruh>>, <<gövde>> den farklıdır ve <<gerçek benlik>> veya <<zihin>> anlamına gelebilmektedir.

<<Ruh>> için kullanılan Latince sözcük <<psyche>> (psişe)dir.

Bu da, <<psychology>> (psikoloji nin en eski anlamı ile, <<ruh>> bilimi veya <<zihin>> bilimi olduğunu düşündürmektedir.

Platon'a göre, <<ruh>> ve <<gövde>> iki ayrı şeydir. Ruh ölümsüz ve sonsuzdur. Bu nedenle, ölümlü nesnelerin yasaları, ruh için geçerli değildir.

Gövde ölümlüdür ve nesne (madde) yasalarına bağlıdır. Bugün bile pek çok kişinin düşündüğü gibi, Platon'un bu görüşünü olduğu gibi kabul edecek olursak, psikolojinin bir doğa bilimi olduğunu savunmak olanaksızlaşır.

Doğa bilimi anlayışıyla, ruhsal davranışları incelemek, onları değiştirmek ve kontrol etmek söz konusu olamayacaktır.

Bunun yanında, bu görüşün aksini savunanlar da vardır. Onlara göre, <<ruhsal>> veya <<zihinsel>> davranışlar, doğa yasaları ile açıklanabilir. Görüldüğü gibi, kişinin bu konuya ilişkin alacağı tavırlar, onun <<bilimsel Psikoloji>>ye ilişkin görüşleri ile aynı doğrultuda olacaktır.

Kısaca, eğer kişi, Platon'un <<ruh>>un özelliklerine ilişkin görüşlerini benimsemişse, madde dışı bir şey üzerinde deney yapılamayacağı için, <<psikoloji bilimi>> diye bir bilim alanını, bugünkü <<bilim>> tanımını içinde düşünemeyecektir.

Platon'a göre, <<ruh>> ölümsüz ve madde dışı olduğundan, onu işlevi,, bizleri duyu organlarımızın algıladığı dünyanın ötesine, <<form>>lar (idealler) dünyasına götürmektedir.

İnsan böylelikle, <<doğruya>> veya <<gerçeğe>>, çevresini duyu organlarıyla algılayarak değil, <<ruh>>u veya <<zihni>> aracılığıyla ulaşabilecektir.

Platon'un, <<ruh>> üzerinde pek çok şey yazmakla beraber, her zaman tutarlı olduğu söylenemez. Ancak <<ruh>>un ikili özelliğine ilişkin ileri sürdüğü bir görüş, daha 2000 yıl öncesinden onu, Freud'un habercisi olarak nitelendirebilmemize neden - olmaktadır. Platon'un düşüncesine göre, <<ruh>>, <<rasyonel ruh>> ve <<rasyonel olmayan ruh>> şeklinde iki bölümden oluşmuştur.

Rasyonel ruh, kişinin mantıklı düşünen yanıdır. Rasyonel olmayan ruh ise, kişinin istekleri ve ihtiraslarından oluşmuştur.

Freud, tartışılırken bunlara yeniden değinilecektir.

ARİSTO (MÖ.384-322)

Antik çağda görüşleri ile en etkili olan düşünür Aristonun yanlıgılarının bile birçoğu, insanlık tarafından farkedilmeden, 16. ve 17. yy'lara kadar süregelmiştir. Söylenenlere göre, Aristo, bir süre, Platon'un öğrencisi olarak, <<Akademi>>de çalışmıştır. Ancak, bu ikilinin pek yakın bir ilişkide olduklarını düşünülmemektedir.

Bu görüşün doğruluğu kuşkuludur.

Zira, kayıtlara göre, Platon 60 yaşlarında iken, Aristo 16 yaşında görülmektedir.

Bununla beraber, Aristo'daki pek çok kavramın, Platon'un görüşlerinin çürütülmesi amacıyla geliştirilmiş olduğu varsayılacak olursa, Platon'un öğretisi ile yakından ilgilenmiş olduğu söylenebilir.

Aristo, 50 yaşlarında iken, Atina'da <<Lyceum>>u kurarak, kendi ekolünü geliştirmiştir.

Bu ekolün temel yaklaşımı, gerçeklere dayanan bilgilerin araştırılmasıdır.

Ruh (<<psyche>>) :

Aristo için <<ruh>>un ne anlama geldiğini belirlemek biraz güçtür.

Daha önce de belirtildiği gibi, <<psyche>>kavramı, <<benlik>>, <<ruh>> ve <<zihin>> kavramları ile yakından ilişkilidir.

Bu kavramların, gerçek dünyada Aristo yöntemi ile <<gözlenmesi>> olanaksız olduğuna göre, tanımlarının da fazla açık olmaması doğaldır.

Bu nedenle, Aristo'nun bunlarla ilgili olarak üzerinde durduğu nokta, söz konusu kavramların <<tanım>>ları değil, <<işlevleri>> idi.

Diğer bir deyişle, Aristo, <<ruh>>un <<ne>> olduğuyla değil, <<nasıl>> işlediğiyle ilgilenmiştir.

Aristo'nun yaklaşımını bugünkü terminoloji içinde <<işlevselci>> fonksiyonel) olarak nitelendirmek olanaklıdır.

Aristo, insanın çevresi ile nasıl bir ilişki içinde olduğunu; başka bir deyişle, <<davranışlarını>> araştırmaya çalışmıştır.

Buna bağlı olarak, psikoloji bilimi de, <<davranış>>ın veya <<zihnin işlevlerinin bilimi>> haline dönüşmüştür. Zihin veya <<ruh>>un bu işlevlerinden bazıları

<<algılama>>, <<arzu etme>>, <<tepki gösterme>> ve <<düşünme>>dir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Aristo'nun bu işlevleri, temel bir bütünün, <<ruh>>un, parçaları olarak ele almasıdır.

Aristo'nun bu görüşleri çağdaş psikologların <<içlerine su serpilmesi>> açısından çok önemlidir.

Ona göre tüm bilimlere saygı gösterilmelidir, ancak <<ruh>> (psyche) bilimi (psikoloji), bunlar içinde, en saygı değer olanıdır.

Algılama :

Günümüzdeki 'beş duyu'ya ilişkin sınıflandırmaların geçmişi, Aristo'ya kadar gidebilmektedir.

Bu beş duyu, bilindiği gibi, görme, duyma, dokunma, tadalma ve koku almadır.

Aristo'nun, Platon'dan kesin olarak ayrıldığı noktalardan biri, işte, bu duyu organları aracılığıyla gerçek dünyayı <<doğrudan>> algılama yeteneğine sahiptir. Bu işlev sırasında, bazı hataların olması doğaldır. Ancak, bu hatalar, Platon'un dediği gibi algılanan şeylerin, aslında <<gerçek form>>ların birer kopyası oluşlarına bağlanamaz.

Algılama işlevi sırasındaki hataların kaynağı ne olursa olsun, bunlar yalnızca, birer <<hata>>dirlar.

Gerçek dünya, zihindeki algılanan görünümünden çok farklı değildir. Bu açıdan bakıldığında, Aristo'nun algılama konusundaki görüşlerinin, günümüzekilere ne kadar yakın olduğunu söylemek olanaklıdır.

Aristo görüşü doğrultusunda, <<gerçeğin>> doğrudan algılanışı olgusunu, bir örnekle şöyle açıklayabiliriz.

Bir mum ve mühür düşünelim.

Eğer sıcak bir mühürü alıp, mum üzerine bastırarak olursak, mühürün gerçeğine çok yakın bir izini, mum üzerinde oluşturabiliriz.

Bu işlem sırasında, mühürde hiç bir değişme olmadığını da görürüz.

İşte, Aristo'ya göre, duyu organlarımız da, benzer bir şekilde çalışmakta; dış dünyadan sürekli izlenimler alıp, bunları bellekte kaydetmektedirler.

Bu kaydın yapılması, gerçeği hiç bir şekilde değiştirmemektedir.

Anımsama :

Aristo, <<anımsama>> işlevi üzerindeki görüşlerini belirtirken, bugün bile psikolojide geçerliliğini sürdüren, üç temel <<çağrışım>> ilkesine dikkati çekmiştir.

Bunlar; <<benzerlik>>, <<zıtlık>> ve <<yakınlık>> (bitişiklik) ilkeridir.

Bellek güçlendirici araçlarda veya bazı bellek oyunlarında, bu ilkelere yararlanıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi, benzer sözcükler ve birine zıt sözcükler, daha kolay anımsanabilirler.

Anı şekilde, alanda veya zamanda birbirine yakın (bitişik) şeyler de, şimşek ve gök gürültüsü gibi, birlikte anımsanırlar.

Arzu etme ve Tepki gösterme :

Aristo'ya göre, bir şeyi arzu etme veya tepki gösterme, haz/acı ilkesi ile açıklanabilir.

Diğer bir deyişle, davranışlarımıza ilişkin motivasyonumuzu, hedonistik ilkelere bağlamamız olanaklıdır.

Bu ilke doğrultusunda, tipik bir davranış örüntüsü, aşağıdaki gibi oluşur:

Diyelim ki, taze ve güzel bir elma gördünüz. Bu, davranış öncesi, çevrenin algılanması olayıdır.

Bu algılama işlemi sırasında, bellekte aynı zamanda, yukarıda sözü edilen hedonistik ilkeler doğrultusunda, algılanan nesneye ilişkin bazı çağrışımlar yapılır ve nesneye yaklaşılır ve uzaklaşılır.

Yine örneğimizle devam edecek olursa, diyelim ki, daha önce en son elma yediğinizde, çok büyük bir haz duymuştunuz.

İşte, Aristo'ya göre, bu 'haz' duygusunu yeniden yaşamak isteyeceğinizden davranışınız, elma'ya yaklaşma ve onu yeme biçiminde gelişir.

Yukarıdaki örnekte de görülebileceği gibi, Aristo, çağdaş psikolojideki 'uyaran' ve 'tepki' yasalarını, daha o zamanlardan farkederek, bu konudaki görüşlerini belirtmiştir.

Kendisi, aynı zamanda, 'uyaran' ve 'tepki' arasında geçen diğer oluşumlarla da ilgilenmiştir. Bu durum, onun <<arzu>>, <<haz>> ve <<acı>> kavramlarına değinmiş olmasında, açıkça görülebilir.

Onun bu görüşü, <<uyaran>> ve <<tepki>> ikilemini birbirine bağlayabilme yolunda, olumlu bir atılımdır.

<<Haz>> ve <<acı>> veya <<hedonistik>> ilkeye ilişkin sorunlardan biri, bu sözcüklerin birbirinden bağımsız tanımlarını yapmaya çalışırken ortaya çıkmaktadır.

Eğer <<haz>>ı, <<arayış>> ile tanımlayacak olursa; <<acı>>yı da, <<kaçış>> ile birlikte tanım- layabiliriz.

Bu durumda ise, <<haz ve <<acı>>, davranışın <<sonuç>>larını belirleyen terimler haline geldiklerinden, davranışın önceden tahmin edilmesi olanağını ortadan kaldırmaktadırlar.

Bilimin amaçlarından biri, davranışı önceden tahmin etmek olduğuna göre, böyle bir tanımlama, ortaya bir sorun çıkarmaktadır.

Aristo bu sorunu, <<haz>>ı, <<doğal olan>> ile; <<acı>>yı da, <<doğal olmayan>> ile birleştirerek çözmeye çalışmıştır.

Diğer bir deyişle, kişi, doğal olan şeylere yaklaşır; onlardan haz duyar; onlar için arayış içindedir. Bunun tersi, doğal olmayanlardan ise, acı verdikleri için, kaçınır. Ancak, Aristo'nun bu açıklamasını, bazı davranışlar konusunda (örneğin paraşütle atlamak, tehlikeli serüvenlere isteyerek girişme davranışları gibi) yeterli bulmaya olanak yoktur.

Bununla beraber, Aristo'nun bu kuramı, her şeye rağmen, uzun yıllar insanların düşüncelerini etkilemiş, günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

Düşünme :

Eğer tüm davranışlar, uyarım ve tepki ilkelerine göre düzenlenmiş olsaydı, o zaman toplumların oluşması olanaksız duruma gelirdi.

Bunu yine bir örnekle açıklayalım.

Diyelim ki, bir lokantaya gittiniz.

Açsınız ve yemek istiyorsunuz.

Orada, herhangi bir kişinin önündeki yemek dolu tabağı çekip, alabilir misiniz?

Sizi bu davranışı yapmaktan alıkoyan nedir?

Niye kendi masanıza kadar gidip, istediğiniz yiyeceklerin size getirilmesini beklemek zorundasınız?

Aristo'ya göre, bu soruların yanıtları, insanın düşünme yeteneğine dayanmaktadır.

İnsan, düşünme yolu ile, doğal olan dürtülerini kontrol altında tutar ve onları doyurabileceği zaman, yer ve yolu

arar. Sırasında bilerek ve isteyerek, kendini engeller. Aristo, bu davranışın, yine <<haz>> ilkesi ile, ancak, daha uzun dönemde alınacak, daha <<büyük bir haz>> ile açıklanabileceğini söylemiştir.

O, insanı düşünebilen ve doğal dürtülerini bastırabilen, tek hayvanların bir kademe üzerine çıkarmaktadır.

Böylelikle, Aristo düşüncesinde, 'insan' uyarım/tepki reflexleri arasına, düşünme yeteneğinin de girişi ile, davranışları değiştirebilir bir <<organizma>> olarak algılanmaktadır.

Tabula-Rasa :

<<Tabula-Rasa>> veya <<boş plaka>> görüşü, Aristo'nun eserlerinden bize kalan en önemli düşüncelerden biridir.

Bu görüşe göre, insan zihni, doğuştan, boş bir plaka gibidir.

Diğer bir deyişle, insan hiçbir şey bilmeden doğar. <<Sevgi>>yi <<sevilerek>> öğrenir.

Aristo'nun bu şekilde açıklamasına karşılık, aynı örneğin, Platon'un görüşlerine göre açıklanması farklıdır. Platon'a göre, ölümsüz formlar, idealler dünyasında, gerçek bir sevgi vardır ve insan, kendi ruhunun ölümsüz gücü ile bunu farkedebilir.

Aristo'nun 'tabula-rasa' görüşü, daha sonraki bölümlerde yine karşımıza çıkacaktır, ancak, burada, bu konuda psikoloji tarihi boyunca epey tartışmalar olduğunu bir kez daha belirtmekte yarar vardır.

Sağduyu :

Aristo'nun sağduyu'dan anladığı ile, bizim bugün <<sağduyu>> denilince anladığımız şey; farklı olmakla

beraber, bu terimin kökeninin ona kadar uzandığı söylenebilir.

Aristo'nun önerdiği sağduyu terimi beş duyuyu birleştiren, altıncı bir duyu gibidir.

Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz.

Diyelim ki herhangi bir nesnenin hareketini algıladık.

Bu hareket hakkındaki bilgiyi bize hangi duyu organımız verir?

Gözlerimiz mi, kulaklarımız mı?

Eğer bu nesne, gittikçe uzaklaşan bir tren ise, trenin uzaklaştıkça küçülmesi ve bunun retina'daki simgesi, bize hareket hakkında bir bilgi vermektedir.

Ancak, aynı hareketi, trenin gittikçe tizliğini kaybeden düdüğü sesini duydukça da, düşünebiliriz. Başka bir deyişle, iki ayrı duyu organından etkilendiğimiz halde, tek bir hareket düşünürüz.

İşte, Aristo'ya göre, ayrı, ayrı duyu organlarının işlevlerini birleştiren, bir altıncı duyu vardır; bu da <<sağduyu>>dur.

Sağduyu, bize aynı zamanda, kendi varlığımızın farkına varabilmemiz açısından da yardımcı olmaktadır.

Bu duyumuz aracılığıyla, kendi kendimizi algılayabiliriz.

Sonuç :

Bazı yazarlara göre, Platon ve Aristo'nun eserleri, eğer çok dikkatli incelenecek olursa, bunlarda çağdaş psikolojinin temel kavramlarından pek çoğunu bulmak olanaklıdır.

Bu görüşler doğru olabileceği gibi, biraz abartılmış olarak da nitelendirilebilir.

Çünkü, o gün için, belki de sadece ilk <<adımlar>> sayılabilecek ve pek de açık olmayan bu kavramları, biz

ancak, bu günkü birikimimiz içinde, böylesine etraflıca açıklama ve geliştirme olanağını bulabilmiş durumdayız.

Başka bir deyişle, eğer bilim, bugünkü duruma gelmeseydi, belki de Platon ve Aristo'nun 2000 yıl önce ileri sürdükleri bu görüşler, bu kadar iyi anlaşılamayacaktı.

Herşeye rağmen, Platon, Aristo ve diğer Antik çağ düşünürlerinin, insanlığı, üzerlerinde hâlâ tartışılan düşünme yollarına yöneltmelerindeki önemleri yadsınamaz. Bugün bile, çağdaş psikolojinin çeşitli alanlarındaki bilim adamları, kendilerine, Platon veya Aristo'nun görüşlerini temel alarak, farklı ekolleri savunmakta ve diğerlerini eleştirmektedirler.

Platon ve Aristo arasındaki en önemli ayrılama noktası, <<gözlem>> yönteminin bilimdeki yeri, konusunda olmaktadır.

Platon, gerçeğe giden yolun, <<ruh>>un sezgi gücünde olduğunu; gözlemin, kişileri yanıltabileceğini söylemektedir.

Böyle bir varsayımla, iki ve ikinin toplamının, 4 olduğunu söyleyebilmek için, gerçek yaşantıdaki nesnelere alıp saymak gerekmez.

Kişi aynı sonuca, matematiksel mantık yolu ile, daha güvenilir olarak varabilir.

Kanıt kesindir ve gözleme dayanmaz.

Aslında, gözlemin de kendine özgü sorunları olduğu doğrudur.

Örneğin, Aristo kendi gözlemlerine dayanarak, kurbağaların her ilkbaharda kendiliklerinden oluştuklarını söylemiştir.

Aristo'nun gözleme dayalı bu <<yanılgı<<sı, 2000 yıl sonrasına kadar, Pastör'ün yaşamın kendiliğinden oluşamayacağını kanıtlayışına kadar, süregelmiştir. Günümüzde, her canlının ancak kendisinden önceki bir canlıdan geldiği genellikle kabul edilmekle

beraber, yine de gözlemlerine bağlı olarak zaman zaman bu yanlış düşünceye saplanıp, çürüyen etteki kurtların kendiliğinden oluştuğunu düşünenler çıkabilmektedir.

Platon ekolünde olup da, rasyonel düşüncenin (sezgi) gücünü benimseyen bir düşünürün, insanlığın bugünkü geri kalmışlığını, Aristo'nun peşinden gidilmiş olmasına bağlayabileceği düşünülebilir.

Diğer bir deyişle, bu düşünür, <<Eğer insanlık hatalı bir yöntem olan 'gözlem' yöntemini asırlarca kullanmak yerine, sonuca mantıksal yollarla varmayı seçmiş olsaydı, bugün çok daha ileri gitmiş olabilirdi>> diyebilir.

Platon ekolündekilere göre, sorunlara gerçek çözümler, deneylerle bulunmaz.

Bunun tek yolu, sezgi gücü ile elde edilen verilerin, mantık çerçevesi içinde yorumlanmasıdır.

Gözlemlere bağlı hataların gerçekliğine rağmen, günümüzde varılan kanı, bilimin, gözlem olmadan ilerleyemeyeceğidir.

Ancak, gözlemlerin geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için, belli yöntemlerle ve çeşitli hata kaynakları kontrol altında tutularak, yapılmaya çalışılması çok önemlidir.

Buraya kadar görüldüğü gibi, çağdaş psikoloji, kuramlarını Aristo ekolü temellerine oturtmayı daha uygun bulmuştur.

Ancak, her iki düşünürün de etkileri süregelmiştir. Daha fazla ileriye gitmeden, Platon'un etkilerinin Alman psikolojisinde; Aristo'nun etkilerinin de İngiliz ve Amerikan Psikolojisinde yansıdığı söyleyebiliriz..

II. BÖLÜM

Ortaçağ ve Rönesans :

Aristo'nun yazıları bin yıl kadar, Avrupa'daki düşünürlerin eline geçememiştir.

Günümüze kadar gelebilmesi Arapların onun eserlerini muhafaza etmiş olmalarına bağlıdır.

Ancak, Avrupa'nın Aristo'nun öğretisini yeniden keşfetmesi için 13. y.y'a kadar beklemesi gerekmiştir. Avrupa'da bunu ilk gerçekleştiren kişi, ortaçağın en büyük düşünürlerinden biri olan Thomas Aquinas'tır.

Aquinas, teoloji üzerine eserlerini yazdığı sırada, Aristo'nun yapıtları ile tanışmıştır. Orta çağ kilisesinde, Plotinus (3.yy) ve St. Augustine (4.yy), Platon'un ruhun ölümsüzlüğüne ilişkin görüşlerinden yararlandıklarından, Platon Avrupa için, Aristo kadar yabancı sayılmıyordu. Aquinas'ın yapmak istediği, Platon ve Aristo'nun öğretilerini, incil'in açıklamalarıyla birleştirip, bir sentez oluşturmaktır.

Bunun çok zor bir iş olduğu açıktır. Bununla beraber, kendisi, bu amacını bir yere kadar gerçekleştirip, ortaya, geleneksel yönü çok güçlü olan bir <<insan>> kavramı atmıştır.

Aslında Aquinas, değişik ve orijinal görüşlerinden çok, iyi sistematize edilmiş bir 'insan' kavramı oluşturduğu için, üzerinde durulması gereken bir düşünürdür.

Bu <<insan>> kavramı, Aquinas'ın kendinden sonraki düşünürler için, sürekli eleştirilecek ve karşılığında yeni görüşler geliştirecek bir hedef oluşturmuştur.

Diğer bir deyişle, Aquinas, geçmişin pek çok geleneksel görüşünü yeniden gündeme getirerek, kendisini takip edenlere, üzerinde sürekli tartışılacak bir bakış açısı bırakmıştır.

15. Yüzyılda, matbaanın icadı ile, doğa bilimlerine yönelik pek çok araştırma sonuçlarından çıkan yeni bilgiler, hızla yayılmaya başlamıştır.

Galileo, dikkatle yapılan bir gözlemin, oturup düşünmeye üstünlüğünü vurgulamış ve bu görüş Rönesans'ın psikolojiye etkileri, Rene Descartes'in yapıtlarında açık olarak yansır.

Descartes zaman zaman ilk çağdaş psikolog olarak kabul edilmekle beraber, geleneksel yanları da ağır basmaktadır.

Onun, ilk çağ ile doğa bilimleri arasında bir köprü kurmaya çalıştığı söylenir.

Özetleyecek olursak Aquinas ve Descartes'in psikoloji tarihi içindeki yerleri aşağıdaki nedenlere bağlı olarak önemlidir.

1- Aquinas, geçmişin öğretilerini özetleyerek, geleneksel yanı ağır basan bir <<insan>> kavramı geliştirmiştir.

2- Descartes ise, geleneksel bilgiler ile doğa bilimleri arasındaki açığı kapatmaya çalışmıştır. Descartes'in, Aquinas'ın katı ve biçimsel görüşlerine ilk çentigi atan kişi olduğu söylenir.

Bu çentik, zaman içinde, insanın <<insan>>ı kavramlaştırma biçimlerindeki büyük değişmelere kadar gitmiştir.

THOMAS AQUINAS (1225-1274) :

Söylentilere göre, Aquinas genç bir rahip iken, italyan asilzadesi olan kardeşleri, birgün kendisine bir şaka

yapmak istemişler; Aquinas'tan habersiz odasına bir sokak kadını sokmuşlardır.

Aquinas kadını görür görmez paniğe kapılmış ve hemen odasından kovalayarak, bundan gelebilecek tüm günahlarından arınmak için, şöminesinden kapıldığı yanan bir odun parçası ile kapısının üzerine bir haç işareti yapmıştır.

Bu olay, Aquinas'ın kiliseye kesin bağlılığını ve yaşam felsefesini daha güzel açıklayabilmek için verilen örneklerden biridir.

Aquinas, beş yaşında iken, Roma'da Monte Cassino kilisesine bağlı Benedict manastırına girmiştir. Bir kont olan babası, onun manastırın baş rahibi olmasını istemiş; ancak, Aquinas, manastırı terk edip bir dilenci grubu olan Dominik'lere katılınca, bu davranışı asilzade olan ailesini çok şaşırtmıştır. Aquinas Dominik'lerle birlikte iken, önceleri bir öğretmen, sonra da bir yazar olarak büyük bir ün kazanmıştır.

Onun Batı dünyası düşüncesi üzerinde ne kadar etkili olduğu, kendisinin görüşlerinin Katolik kilisesinin temel felsefesi haline getirilmiş olmasından anlaşılabilir.

Aristo ile İlişkisi :

Aquinas, Aristo'nun görüşlerinden oldukça yararlanmış. Aristo öğretisinin Avrupa'ya tanıtılmasında temel rolü oynayan Aquinas'tır.

Aslında, Aquinas'ın Aristo'ya duyduğu bu yakınlık, onun dinsel görüşleri ile pek bağdaşmamaktaydı.

Hatta, o günün kilisesi tarafından Allah'sız olarak nitelendirilen Aristo'nun görüşleri üzerinde yazan bir kişinin felsefesinin, daha sonra Katolik kilisesi tarafından böylesine benimsenmiş olması, bir çelişki gibi bile düşünülebilir.

Ancak, burada unutulmaması gereken bir nokta, Aquinas'ın Aristo hakkında yazarken, kendi yorumlarını da eklemiş olmasıdır.

Aslında, Aristo'nun Avrupa'ya yeniden Aquinas gibi bir kişi tarafından tanıtılmış oluşunun, hem iyi, hem de çok sakıncalı yönleri olmuştur. Aquinas, Aristo'nun doğa bilimleri üzerine söylediklerini koşulsuz kabullenmiş ve kendi katı ve biçimsel kişiliği çerçevesinde bunları dogma haline getirmiştir.

Diğer bir deyişle, bir yandan Aristo'nun görüşlerinin o zaman için eldeki en <<bilimsel>> bilgiler olması, diğer yandan da bunların Aquinas tarafından tanıtılması nedeniyle dogma haline getirilişi, bilimin ileri gitmesini uzun yıllar engelleyen, acı bir çelişkidir.

Bizim, <<Psikoloji Tarihi>> çerçevesi içinde, Aquinas ile olan ilişkimiz, onun <<psyche>> veya <<ruh>> konusundaki görüşleri ile sınırlanmıştır. Aquinas, Aristo'nun <<ruh>> kavramı üzerinde bazı değişiklikler yaparak kendi yorumlarını eklemiştir.

Gövde-Ruh Birliği :

Aquinas'a göre insan ne yalnız <<gövde>>, ne de yalnız <<ruh>>dur.

İnsan bölünmez bir <<gövde-ruh>> bütünüdür. Ancak, bu görüş, <<ruh>> ve <<gövde>>nin tek bir gerçeğin iki ayrı görünümü olduğu anlamına da gelmemektedir. O'na göre 'ruh' ve 'gövde', her birinin kendi gerçeği olan iki ayrı temel oluşumdur.

Hatırlayacağımız gibi, Aristo <<ruh>>u gövdenin bir işlevi olarak düşünmekteydi.

Temel gerçek gövde idi. Ancak, daha dikkatli incelenecek olursa Aristo'nun eserlerinde ölümsüz, kişiler

ötesi (transpersonal) bir ruh görüşü izlerine de, rastlanabilir. O'na göre bu ölümsüz ruh, veya Aristo'nun tanımıyla <<zihin>>, bireyin kendi zihninin ötesindedir. Tüm insanlar, bu daha büyük ve ölümsüz zihnin bir parçasıdır.

Aristo, ölüm ile, bireysel zihinlerin, bu ölümsüz zihnin bir parçasıdır. Aristo, ölüm ile, bireysel zihinlerin, bu ölümsüz zihne dönüştüğünü söylemiştir.

Görüldüğü gibi, Aristo'nun ölümsüz zihin ve ölümden sonraki yaşama ilişkin yönlerini ortaçağa aktarırken böyle bir yorum yaparak işe başlamış, ve Platon ve Aristo'nun felsefelerini birbirleri ile uzlaşır hale getirmiştir.

Çağdaş psikoloji açısından ele alındığında, Aquinas'ın ruhun ölümsüzlüğüne ve gövdeden ayrı bir oluşum olduğuna ilişkin görüşleri, psikolojinin bir bilim haline gelişinde ket vurucu bir etki yapmıştır.

Çünkü onun mantığına göre, nesnel olmayan bir oluşum üzerinde deney yapılamayacağı için, zamanın bilim tınımı içinde, psikolojinin de bir bilim olması, mümkün değildir.

<<Ruh'un Fakülteleri :

Aquinas'a göre insan ruhunun üç teme <<gücü>> veya <<fakültesi>> vardır.

Bunlar;

- Beslenme fakültesi,
- Algılama fakültesi
- Resyonellik fakültesi'dir.

İnsandaki beslenme fakültesi, diğer canlılarla, hayvanlar ve bitkilerle ortaklaşa paylaştığı özelliştir.

Tüm canlılar bu özelliğe göre büyür, olgunlaşır ve ölürlür.

Algılama fakültesi, insanın yalnızca hayvanlarla paylaştığı bir özelliştir.

Hayvanlar da, insanlar gibi görürler ve duyarlar. Aquinas bu konuda, Aristo'nun ileri sürdüğü beş duyu görüşünü kabul etmiş; <<anımsama>>nın da, algılama fakültesi içine girebileceğini ileri sürmüştür.

Ona göre, örneğin, bir ağacın anımsanabilmesi için, daha önce mutlaka bir ağaç görülmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle <<anımsama>>nın duyularla çok yakından bir ilişkisi vardır.

Ruh'un üçüncü ve en üst düzeydeki fakültesi de, rasyonellik özelliğidir.

Bu özellik, insanı hayvanlardan ayıran ve ona mantıksal düşünme yeteneğini kazandıran bir özelliktir. İnsan bu özelliğine bağlı olarak, hayvanlardan çok daha üst düzeye, kutsallığa yaklaşmış bir düzeye, çıkmaktadır.

Böylelikle, insanda, onu nesnel dünyanın ötesinde değerlendirmeye neden olan bir özellik olduğu kabul edilir. Aquinas'ın rasyonelliğe veya mantıksal düşünmeye verdiği bu kutsal görünüm, onun Tanrı'nın varlığını kanıtlayabilmek için mantıksal bir temel arayışına bağlanabilir.

O, Tanrı'nın varlığını mantık yoluyla kanıtlamaya çalışan bir düşünür olarak ün yapmıştır. Ancak temelde dayandığı nokta, yine, İncil'deki açıklamalardır. Ona göre, insan, Tanrı'nın varlığını önce İncil'e göre, sonra da, mantığına göre bilebilir.

Mantık, inanca kıyaslanınca, ikincil sırayı tutmaktadır. Aquinas'ın inanca verdiği bu ağırlık, onun insan ruhunun metafizik yanına verdiği önemi yansıtmaktadır.

Bu görüşe göre, insan ruhu nesnel dünyanın ötesindedir ve onun yasalarına boyun eğmez. Aquinas rasyonellik fakültesini ikiye ayırmıştır. Bunlar <<pasif bilinç>> ve <<aktif bilinç>> diye isimlendirilirler.

İnsan, pasif bilinci aracılığıyla nesnel dünyanın ve kendi varlığının bilincindedir.

Bazı davranışları nedeniyle değil, sadece <<var>>olduğu için çevresinin ve kendinin farkına varabilmektedir.

Örneğin, bir bebek doğduğundan itibaren, çevresine ilişkin düzenli bir fikri olmamasına rağmen, dış dünyasının varlığının farkına varmamazlık edemez.

Aktif bilinç ise, istemli davranışların temelidir. Aktif bilinç aracılığı ile insan seçim yapabilir.

Aktif bilincin bu özelliği, özgür irade ve ahlaki sorumluluk konusu ile doğrudan ilgilidir. Aquinas insan iradesinin tümü ile özgür olduğunu savunmuştur. İnsan bir konuda seçim yapacağı zaman, seçilecek şeylerden birinin, diğerinden daha cazip olacağını farkındadır. Ancak herhangi bir şeyin cazip oluşu, o yönde bir seçimi gerektirmez. İrade, cazibeye karşı durabilir. Tıpkı Aquinas'ın iradesinin, güzel sokak kadını ile geçireceği zamanın cazibesine karşı duruşu gibi...

İnsan iradesi özgür olduğuna göre, insan kendi davranışlarından sorumlu tutulabilir. Davranışları için bazı dış etkenleri sorumlu gösteremez. Ailesinin kendisini yetiştirmedeki kusurları gibi...

Özgür irade konusuna diğer bölümlerde yineden değineceğimizi belirtmekle beraber, çağdaş yaklaşımlı bir psikoloğun, Aquinas'ın güzel sokak kadını ile başından geçen macerasını bir başka şekilde açıklayabileceğini söylemeden geçemeyeceğiz.

Çağdaş görüşe göre, Aquinas'ın davranışı özgür iradeden çok, (haz-acı) ilkesi ve uyarıcı-tepki ilişkisi ile açıklanabilir.

Şöyle ki, Aquinas'ın kadını reddetme davranışı, çocukluğuna bağlı koşullanmaların etkisiyle, kendisi için daha cazip bir seçenek idi.

Kadınla birlikte olmak ise, daha sonra bundan gelecek suçluluk duyguları nedeniyle, uzun dönemde daha az haz

verici bir davranış olacaktır. Aquinas da, herhangi bir organizma gibi, doğal olarak daha çok haz verici olana doğru yönelmiş ve kadını reddetmiştir.

Bunda özgür iradeye bağlı bir seçimin söz konusu olduğu düşünülemez.

Ancak, eğer biz de Aquinas gibi, özgür irade açıklamasını kabul edecek olursak, bu durumdan insan ruhunun doğa üstü bir özelliği olduğunu da kabul etmemiz gerekecektir.

Çünkü özgür irade-adı üstünde-özgürdür ve kendi kendinin yaratıcısıdır. Kendinden önceki hiç bir oluşuma bağlı değildir.

Bu görüşün bugünkü nedensellik ilkeleri ve deterministik yaklaşıma ne kadar ters düştüğü de, ortadadır.

Güncel ve popüler psikolojideki kavramların pek çoğu Aquinas'ın felsefesinden alınmıştır.

Örneğin, alkoliklere veya çeşitli zararlı alışkanlıkları olan kişileri, bu sorunlarının çözümü için iradelerini kullanmalarının önerilmesi gibi...

Buna karşılık, davranışçuların görüşleri ise, bu tür önerilerin, bataklığa düşmüş bir kişiye <<kendi ayakkabı bağlarına tutunarak kurtulmaya çalış>> türünde bir öneriden ileriye gidemeyeceği biçimdedir.

Herşeye rağmen, Aquinas'dan etkilenmiş ve özgür irade kavramını kabul etmiş pek çok bilim adamının varlığını da kabul etmek gerekir.

Söylentilere göre, eğitimci-filozof-psikolog William James, bazı özel sorunlarını, ancak özgür iradeye inandıktan sonra, çözmeye başlamıştır.

Freud'un öğrencilerinden Otto Rank da, Aquinas'ın görüşlerinin temel alındığı, <<irade terapisi>> adıyla anılan, bir psikoterapi sistemini sonunda zorlukla geliştirmiştir.

Aquinas tarafından ortaya atılan özgür irade kavramının çağımız varoluşçu (existansialist) yaklaşımlı psikoloji ekollerinde de, geçerliliğini sürdürdüğünü görmekteyiz.

RENE DESCARTES (1596-1650)

Arada sırada hiç kendi varlığınızdansüphe ettiğiniz oldu mu? Çoğumuz bu tür düşüncelerin akıl hastalarına özgü olduğunu düşünüp, bu soruya 'olmaz öyle şey' diye yanıt verebiliriz.

Ancak, Rene Descartes, Jesvit kolejindeki eğitimini sürdürürken, 16.yy bilim anlayışı tarafından öylesine etkilenmiştir ki, 'bilgi'nin ancak kuşku ile başlayabileceğine inanmıştır.

Diğer bir deyişle, kendi varlığına ilişkin bilginin bile, kendi varlığından kuşkulama ile başlayabileceğini savunmuştur.

Var oluşundan emin olabilmesinin ise, düşünmesine bağlanabileceğini söymemiştir. O'nun <<Cogito Ergo Sum>> <<Düşünüyorum o halde varım>> sözleri hepimizin bildiği klasik deyişlerdendir.

Thomas Aquinas, ne kadar Tanrı ve O'nun kitabını en iyi bilen olağanüstü bir rahip idiyse, Rene Descartes de, onun tam karşıtı bir yaşantı sürmüş bir kişi olarak tanınır. Descartes tam anlamıyla yaşadığı dünyanın ona sunduğu nimetlerden yararlanmasını bilmiştir. Sofistike kişiliği, centilmen yapısı ile, 'Paris'in güzelliklerinden kısa süreli de olsa, nasibini almıştır.

Gençliğinden itibaren ekonomik açıdan bağımsız yaşamış ve hiçbir zaman üniversite profesörü olarak çalışmamıştır.

Ayrıca, tüm yaşamı boyunca imanı tam bir katolik olduğunu savunmasına rağmen, hiçbir zaman kilisede çalışmayı düşünmemiştir.

Kuramsal bağımlılıklardan böylesine özgür olmak, kendisine çağdaşlarının pek çoğundan farklı olarak, rahatça spekülasyon yapabilme olanağını sağlamıştır.

Descartes'in felsefe konusundaki düşünceleri bir amatörünkünden daha ileridir.

Onun katkıları, yalnızca psikoloji alanına değil, aynı zamanda matematik ve cebir alanlarında da olmuştur. Descartes ayrıca analitik geometrinin de babası olarak tanınmaktadır.

Gövdenin Mekanik Görünümü :

Descartes, insan gövdesini bir makineye benzetmiştir. Söylendiğine göre, kendisi, bu konudaki görüşlerini saray bahçesindeki havuzbaşı heykellerini izlerken geliştirmiştir. Söz konusu bu heykellerin içlerindeki borulardan geçen su aracılığıyla, heykelin çeşitli bölümleri hareket ediyor gibi algılandığından, Descartes insan gövdesinin de benzer bir işleyişi olabileceğini düşünmüştür.

Diğer bir deyişle, ona göre insan gövdesindeki sinirler, heykellerin içindeki borulardan geçen su gibi, hayati önemi olan bir <<öz>> taşımaktaydı. Bu <<öz>> gövdeyi hareket ettiren madde olarak ele alınabilirdi. Ancak, Descartes, bu <<öz>>ün bileşimi hakkında pek belirgin şeyler söyleyememiştir. Ona göre, bu bileşim 'hava' 'gaz' veya gövdede dolaşan 'kan'ın, gövde ısı ile buharlaşmış bir kısmı olabilirdi.

Görüldüğü gibi, Descartes'in ileri sürdüğü bu spekülasyonlar, aslında doğru yönde bazı tahminler olarak ele alınabilir.

Günümüz bilimi sinirlerin taşıdığı bu <<hayati öz>>ün, elektrokimyasal <<impuls>>lar olduğunu belirlemiştir. Descartes'in ilk kez ortaya attığı, <<gövdenin bazı hareketlerinin, bilincin araya girmediği otomatik hareketler

olduğu>> görüşü, çağdaş bilimde 'reflex'ler olarak açıklanmaktadır.

Bu reflexler uyarıcılara karşı gösterilen istemsiz tepkilerdir.

Göze tutulan ışık karşısında gözbebeğinin kısılması, ışık çekildiği zaman büyümesi reflex'e bir örnektir.

Descartes'e göre bu reflexlerin, insan için önemli bir işlevi vardır, o da, insanın bu yarı otomatik davranışlar sayesinde, bilincini başka yönde kullanabilmesidir. Yürürken, kalbimiz çalışırken, solunum yaparken, aynı anda, düşünebilmemiz gibi...

Gövde - Zihin İlişkisi :

Descartes'in böyle bir <<gövde>> açıklaması, kişiye, insanın karmaşık ama büyük bir mekanik bebek olduğunu düşündürtebilir.

Ancak, Descartes'in görüşleri bu noktada kalmamaktadır.

O, gövdenin bir makinaya benzediğini savunmakla beraber, insanda aynı zamanda, nesnel yapısı olmayan bir 'akıl' olduğunu söylemiştir.

'Akıl veya 'zihin'in madde dışı olduğunu ve nesnel dünyanın bir parçası olmadığını savunmuştur.

Descartes, zihin kavramı üzerindeki düşüncelerinde, Platon ve Aquinas ile birleşmektedir.

Platon ve Aquinas'da, <<ruh>>adıyla anılan bu kavram, Descartes'de, 'akıl' olarak ele alınmıştır.

Ancak, Descartes'in gövdenin mekanik hareketleri konusunda ileri sürdüğü görüşler ile, doğüstü 'akıl' kavramı arasında, bazı kavramsal çelişkiler olduğu düşünülebilir. Buradaki sorun, nesnel olmayan bir oluşum ile (akıl), nesnel bir varlık olan gövde arasında nasıl bir ilişki olabileceğidir.

Descartes bunu <<etkileşim>> terimi ile açıklamaya çalışmıştır. Diğer bir anlatımla, <<gövde-akıl>> ilişkisi, bir<<etkileşim>>dir. Her ikisi de birbirini sürekli etkilemektedir.

Şöyleki ki; akıl gövdenin istemli hareketler yapmasını sağlarken, gövde de, dış uyarıcılar ile, akıl arasındaki köprüyü kurmaktadır.

Örneğin; bir reflex hareketi olan solunum, isteyeşeye bağlı olarak bir süre durdurulabilir. Yürürken bir şiir veya şarkı düşünülebilir.

Bir yöne yürürken, aniden başka bir yönde yürümeye başlanabilir.

Bunlar 'akıl'ın gövde üzerindeki etkisini göstermektedir. Bunun yanında, gövde de 'akıl'ı etkilemektedir.

Örneği; herhangi bir yaralanma sonucu, yarayı alan 'gövde', bunu hisseden de 'akıl'dır.

Descartes'e göre, 'gövde' ve 'akılın etkileşimi, beyindeki bir noktada oluşmaktadır.

Bu nokta, kafatasının ortasında pineal bezinin bulunduğu, çok iyi korunan bir yerdedir.

Bugün için, bize, böyle bir bölge üzerinde bu kadar durulması anlamsız görülmekle beraber, Descartes'in gövdeye, dolayısıyla nesnelige verdiği yer açısından önemlidir.

Rönesans döneminin yapısı içinde, Descartes'e psikolojiyi doğa bilimleri içine almaya çalışan bir düşünür ve ilk bilimsel yaklaşımlı psikolog olarak bakılabilir.

Aklın Fakülteleri :

Şimdi isterseniz, <<akıl>> ve <<ruh>> terimlerini Descartes'in kullandığı biçimde açıklayalım. Hatırlayacağınız gibi, Platon <<ruh>> terimini zaman zaman <<psyche>> terimi yer.ne kullanmıştı.

Ayrıca rasyonel ve rasyonel olmayan <<ruh>>lardan de söz etmişti. Rasyonel <<ruh>>un işlevini düşünme olarak belirlemişti. Descartes'in <<akıl>> veya <<bilinç>>terimi de, Platon'un <<rasyonel>> ruhu ile eş anlamlıdır. Descartes'in, <<ruh>>u bir bütün olarak gördüğü görüşünden hareket edecek olursak, <<akıl>> düşünen <<ruh>>tur.

Descartes'e göre, <<akıl>>ın iki önemli fakültesi vardır. Bunlar <<irade>> ve <<anlama>>dır.

Descartes, bunlara farklı isimler vermiş olmasına rağmen, iki terim de, ilk anda, Aquinas'ın <<aktif bilinç>> ve <<pasif bilinç>> terimlerini düşündürmektedir.

Özgür İrade ve Determinizm :

Eğer gövdemizin bir makina gibi olduğunu kabul edersek, davranışlarımızın da <<neden-sonuç>> ilkesiyle açıklanması gerekmektedir.

Davranışlarımızın deterministik ilkelere bağlı olduğunu kabul ettiğimizde ise, karşımıza özgür iradenin 'ne olduğu' gibi bir sorun çıkacaktır.

Descartes bu sorunu, gövdenin bir makine gibi işleyişi yanında, <<akıl>>ın özgür olduğunu savunarak çözmeye çalışmıştır.

Descartes, reflex gibi hareketlerin otomatik olduğunu kabul etmiştir.

Ona göre önemli, istemli kararlar özgür iradeye bağlı olarak verilirler ve kendilerinden önceki nedenlere bağlanamazlar.

Özgür irade, insanın doğuştan getirdiği özellikler arasındadır.

Tüm doğuştan gelen fikirler gibi, özgür iradenin kaynağı da, Tanrı'dır. Descartes'e göre bu fikir Tanrı'dan geldiği için, 'doğru' olduğu açıktır.

Sonuç :

Buraya kadar gördüğümüz gibi, Sir Thomas Aquinas, Platon, Aristo ve Hristiyan din adamlarının eserlerini birleştirerek, bir sentez yapmış ve bunu ortaçağ bilim anlayışı olarak sunmaya çalışmıştır.

Onun bu çabaları Ortaçağ kilisesi tarafından kabul görerak dinsel yapının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Bu neden Aquinas'ın görüşlerinin 'insan'ın kendini algılayışı üzerinde etkisi büyük olmuştur.

Özellikle, özgür irade konusunda söylediklerinin bıraktığı izler tartışılmaz.

Kişi, özgür iradesi aracılığıyla kendi kavranışlarının sorumluluğunu yüklenir. Bir başarı veya başarısızlığın sorumluluğu dıştaki kişilere veya koşullara değil, kişinin kendisine yüklenir.

Tabii böyle bir görüş doğrultusunda, bu günkü tanımı içinde bir <<davranış bilimi>>nin varlığı da olanaksızlaşır. Çünkü 'davranışlar ile, insanın geçmiş deneyimleri arasında, mutlaka bir nedensellik ilişkisi olması gerekmez. Akıl, Aquinas'a göre, gözlenebilir nesnelere dünyasının ötesindedir.

Buna karşılık, Rene Descartes, kendi zamanında Aquinas'ın dogmatik felsefesi üzerinde bir çatlak yaratmış olan, tek kişi olarak görülebilir.

Descartes, 'özgür irade' ve 'zihinsel fakülte'lerle'e ilişkin, Aquinas'ınkilere benzer bazı görüşleri benimsemesi nedeniyle bir devrimciden çok, geleneksel yaklaşımlı bir düşünür olarak değerlendirilebilir. Ancak, gövdenin bir makinaya benzeyişi üzerinde öyle durmuştur ki, kendisinden sonra gelenlerin, tüm davranışları (istemli davranışlar dahil), deterministik ilkeler içinde açıklamalarında etkili olmuştur.

III. BÖLÜM

İNGİLİZ DENEYİMCİLİĞİ

Bu konuya şu soruyu sorarak girebiliriz: Evrende <<var>> olan herşeyi maddenin hareketi ile açıklamaya olanak var mıdır?

Diğer bir deyişle, Platon, Aquinas ve Descartes'in <<psyche>>, <<ruh>> veya <<akıl>> olarak isimlendirdiği 'şey'i, gövdeyi oluşturan maddelerin hareketi ile açıklayabilir miyiz?

Örneği, <<Bilinçli ruh>>un temelinde beyin ve sinir sisteminin hareketleri vardır>> diyebilir miyiz?

Descartes'in, <<gövde>>nin aslında ölümsüz bir <<ruh>>ile etkileşim içinde bir <<makina>> olduğunu savunduğu sıralarda, Thomas Hobbes adındaki bir İngiliz düşünürü de, yukarıdaki benzer bir <<radikal>> görüş ileri sürmüştür.

1588-1679 tarihleri arasında yaşamını sürdürmüş olan Hobbes'ın, Descartes'i tanıdığı ve birbirlerinden etkilendikleri söylenmektedir. Ancak, Descartes'in, geleneksel görüşlerden kendini daha az kurtarmış olmasının yanında, Hobbes'ın, bu işi sonuna kadar götürdüğü ve <<materyalistik monus>> adı verilen bir görüşü benimsediği belirtilmektedir.

Bu görüşe göre evrendeki tek gerçek, <<madde>>nin varlığıdır.

Günümüze geldiğinde, aynı görüşün sürdüğünü; ancak bu <<madde>>nin yapısının atomlar ve atomdan da küçük parçacıklardan oluştuğunu biliyoruz.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Salt <<ölü>> madde olan bu 'bütün'den, 'bilinç' nasıl oluşabilir? Hobbes'a göre, bilinç, maddenin hareketinin bir ürünüdür. Nasıl çalışan bir motorun ürünü, <<beygir gücü>> adı verilen bir enerji birimi ise, bilinç de, hareket eden maddenin bir ürünüdür.

Motor durduğunda ise, <<beygir gücü>>nün nereye gittiği sorusu önemli değildir.

Beygir gücünün motorun hareketine bağlı olduğunu bilmek yeterlidir. Aynı şekilde bilincin, beynin veya sinir sisteminin hareketine bağlı olduğunu bilmek, <<materyalistik monizm>> görüşü için yeterlidir.

Hobbes'ın bu görüşleri ile, Aristo'nun, <<ruh>>un <<gövde>>nin bir fonksiyonu olduğu görüşü arasında pek çok ortak nokta vardır.

Bununla beraber, Hobbes'ın psikoloji'ye direkt katkısının çok fazla olmayışı nedeniyle, burada üzerinde durulmayacaktır.

Hobbes, aslında bir siyaset felsefecisidir. Ancak ısrarla sürdürdüğü <<görmek inanmaktır>> ilkesine bağlı kalarak diğer İngiliz düşünürlerini çok etkilemiştir.

Bu gruba giren filozofların psikolojik görüşleri, <<deneyimcilik>> (empiricism) terimi ile özetlenebilir.

Deneyimci yaklaşıma göre, duylular ile varlığı kanıtlanamayan hiçbir şeye inanmamak gerekmektedir. Ancak, görülebilen, duyulabilen, dokunulabilen, tadı ve kokusu alınabilen <<madde>>, gerçekten vardır.

JOHN LOCKE (1632 - 1704)

John Locke'ın pek çok uğraş alanı olmuştur. Locke profesyonel yaşantısına önce bir öğretmen olarak başlamış, daha sonra Oxford Royal Society'e girebilecek kadar yükselmiştir.

Görüşlerinin çoğu, 17. yüzyıl İngiltere'si için fazlasıyla gelenek dışı ve kabul edilmesi çok güç olan görüşlerdir. Örneğin, Locke, dinde hoşgörüyü inanmıştır.

Toplumsal yaşantıda ise, kişilerin haklarını savunmak için krala bile karşı gelebileceklerini söylemiştir.

Dahası, kendisinin, <<Büyük İsyana>>ın planlanmasında önemli rolü olduğu söylentiler arasındadır. Locke bir süre sonra öğretmenliği bırakıp, tıp öğrenimine başlamıştır. Klasik eğitime karşı beslediği kuşkular ve deneyimci kişiler ile olan ilişkileri, Descartes gibi onu da, insan bilgisinin nereden geldiğini sorgulamaya yöneltmiştir. Locke'un bu konuda ileri sürdüğü görüşleri, <<İnsanda Anlama'ya İlişkin Bir Deneme>> (An Essay on Human Understanding) isimli kitabında görülmektedir.

Tabula Rasa :

Locke ile ilgili bu bölümde, belki de en önemli konu kişide doğuştan gelen bazı fikirler olduğu görüşünün, tümü ile yadsınmış olmasıdır.

Locke'a göre zihin, insan doğduğunda boş bir plaka gibidir.

Bir <<tabula rasa>>dır.

Hatırlanacağı gibi aynı görüş önceleri Aristo tarafından ortaya atılmıştır.

Ancak, Locke bu görüşü yeniden gündeme getirerek önemini bir kez daha vurgulamış ve daha açık seçik yazmaya çalışmıştır.

Bu noktada şöyle bir soru akla gelebilir:

Eğer insan doğduğunda bomboş bir zihin ile geliyorsa, yetişkin kişinin zihni nasıl olup da, çeşitli fikirler, kavramlar ve imgelerle dolu olmaktadır.

Locke, bu soruyu tek bir sözcükle yanıtlamış ve eserinde de bunu, büyük harflerle belirtmiştir.

DENEYİM.

'Deneyim' Locke'a göre, kağıda yazan kalem gibidir. İnsanın düşünceleri, kavramları, imgeleri, hep geçirdiği deneyimlere dayanmaktadır.

Bununla beraber, Locke yine de, insanın, 'doğustan bir takım düşünceler getirildiğine' inanmasını, doğal karşılamaktadır.

Buna verdiği bir örnek 'Tanrı' fikridir.

Bazı insanlar 'Tanrı' fikrinin doğuştan getirildiğini savunabilirler.

Hatta, <<Tanrı, kendisini anımsayalım diye bu fikirleri doğuştan zihnimize yerleştirmiştir>>, diye düşünenler de çıkabilir.

Ancak, Locke bu görüşleri yadsıyarak, Tanrı fikrinin çok küçük yaşlardan itibaren, ebeveynlerimiz veya diğer büyüklerimiz tarafından kafamıza yerleştirildiğini; doğuştan getirilmediğini savunmuştur.

Tüm düşüncelerin mantığa vurularak, açıklanması gerektiğini söylemiştir. Locke'a göre <<iyilik>>, <<güzellik>>, <<doğruluk>> gibi, doğuştan getirilen değerler de yoktur.

Platonik yaklaşımlı kişiler, buna karşı gelip güzelliğin gerçek olduğunu; güzelliğin her yerde farkedileceğini söyleyebilirler.

Buna karşılık Locke, bu 'değerler'in göreceli olduğunu savunmuştur.

Örneğin, pek çok Amerikalı için, Çin müziği hiç de hoş olmayan, akortsuz, ilkel ve alışılmıştın dışında, melodisiz bir müziktir.

Ancak, aynı müzik, Çinli dinleyiciler için olağanüstü güzel olabilir.

Bu da, <<güzellik>> kavramının müziğin içinde değil; kişilerin bu müziğe gösterdiği öğrenilmiş tepkilerde olduğunu düşündürmektedir.

Deneyimler :

Locke'a göre iki tür deneyim vardır. Bunlar, <<duyum>>lar ve <<yansıtma>>dır.

Duyumlar, temel duyularımız aracılığı ile elde ettiğimiz tümdüşünce ve deneyimlerdir.

Örneğin bir <<ağaç>> düşüncesi, ağacı görebilmiş olmaktan gelmektedir.

Aynı ağaç deneyimini, ona dokunarak, koklayarak, rüzgarda çıkardığı seslere kulak vererek zenginleştirmek olanaklıdır.

<<Yansıtma>> deneyimi ise, duyum deneyimlerinden soyutlamalar yapmaya yardımcı olmaktadır.

Şöyle ki; ağacı görürüz.

Kuşları, çimeni ve köpeği de görürüz. Sonuçta, doğrudan edilen bu deneyimlerden, yansıtma aracılığıyla, genel bir <<canlı varlıklar>> düşüncesi oluştururuz.

Aslında, <<yansıtma>>ya yaptığı vurgulama ile Locke, insan zihninde doğuştan getirilen bazı güçler veya fakültelerin olduğunu kabul etmektedir. Literatürde, zaman zaman, O'nun tabula rasa konusundaki görüşleri, olduğundan fazla basitleştirilerek, sanki kendisi, doğuştan getirilen hiç bir şey yokmuş demişçesine, aktarılır.

Ancak, Locke, doğuştan getirilen hiç bir düşünce olamaz derken bile, zihnin yansıtma gücünün doğuştan geldiğini kabul etmiştir.

'Yansıtma' deneyiminin kendisi de, birkaç süreçten oluşmuştur.

Bunlar; <<algılama>>, <<bilme>> ve <<irade gücünü kullanarak davranışta bulunma>>dır; 'yansıtma' gibi, zihnin doğuştan getirdiği güçlerdir.

Bu açıdan bakıldığında, Locke'un zihnin fakültelerine ilişkin görüşlerin de, Descartes ve Aquinas'ınkiler gibi, gelenekselden pek fazla ayrılmadığı görülmektedir.

Ancak, herşeye rağmen, doğuştan getirilen fikirler olmadığında açıkça ısrar etmesi, O'nun, zamanının din adamları ve idarecileri gözünde tehlikeli bir kişi olarak algılanması için yeterli olmuştur.

Basit ve Karmaşık Fikirler :

Locke'a göre, fikirlerimiz basit veya karmaşık olabilir. Basit fikirler, doğrudan deneyimlerimizden oluşmuştur. Daha küçük parçalara bölünemezler. Bunlar, atomlar ve moleküllere benzetilebilirler.

Basit fikirler atomlar gibidir.

Karmaşık fikirler de, moleküller gibidirler.

Locke ve diğer İngiliz deneyimcilerinin bu görüşlerine, zaman zaman <<mental kimya>> adı da verilmiştir. Locke, eserlerini yazdığı sıralarda, <<kimya>>daki buluşların çok yeni ve heyecan verici olduğu belirtilmektedir.

Bu nedenle, onun <<kimya>>alanında ileri sürülen bazı yeni görüşleri, psikolojiye uygulamaya çalışmış olması mümkündür.

Buna örnek olarak, bir <<fırtına>> fikrini ele alabiliriz. Fırtına'nın basit veya karmaşık bir fikir olduğunu, öğelerine ayırarak anlamaya çalışabiliriz.

Fırtına denildiğinde akla gelenler, yağmur, rüzgar, gök gürültüsü, şimşek gibi olaylardır.

Bunlar tek tek, Locke'un sözünü ettiği 'basit fikirler' olarak değerlendirilebilirler.

Yağmuru, dokunma duyumuz aracılığı ile cildimiz üzerinde hisseder; görme duyumuz ile, düştüğünü görürüz. Dokunma duyumuz, bize <<ıslaklık>> fikrini; görme duyumuz ise <<dökülme>> fikrini verir.

Aslında, <<ıslanma>> ve <<dökülme>> dolaysız deneyime dayanan fikirlerdir.

Bu basit fikirler, birleşerek, daha karmaşık bir fikir olan <<yağmur>>u oluştururlar.

Yağmur, rüzgar, gök gürültüsü ve şimşek de birleşerek, biraz daha karmaşık, <<fırtına> fikrini oluştururlar.

Fikirlerin Birleştirilmesi (Çağrıştırılması):

Buraya kadar görüldüğü gibi, basit fikirler birleşerek karmaşık fikirleri oluştururlar. Ancak, onları birleştiren, bir arada tutan bir 'şey' vardır.

'Locke'a göre, bu 'şey', <<dikkat>>, <<tekrar>> ve <<haz-acı>> deneyimlerine bağlı olan bazı bellek ilkeleridir

Bu ilkeler, günümüzde de, öğrenme kuramları öğretisi içinde yer almaktadır.

Diyelim ki bir çocuğa okuma öğretmek istiyorsunuz. Bunu yapmak için, önce çocuğun dikkatini çekmeyi becerebilmelisiniz.

Örneğin, rengarenk, resimli bir kitap seçerek, <<Bak, Jahn!>> diye, çocuğun dikkatini kitap üzerinde topladıktan sonra, resimlerin altındaki yazıları, tekrar tekrar okumaya başlarsınız.

Aynı zamanda da, çocuğun, ilgili resim ve sizin okuduklarınızla bağlantı kurabilmesi için, kitabın pek çok kez tekrar edilmesi gerekmektedir.

Bu arada, öğrenciniz doğru tepkileri gösterdikçe, onu ödüllendirir; yanlış tepkiler karşısında da, hoşnutsuzluğunuzu belirterek cezalandırırsınız.

Böylelikle öğretiminiz sırasında, çocuk açısından <<haz-acı>>ilkelerini kullanmış olursunuz.

(Bilindiği gibi <<haz-acı>> ilkesi, çağdaş psikolojide 'sonuç yasası' olarak ele alınmaktadır. Ancak, gerçek işleyiş biçimi ile, <<acı>>nın rolü üzerindeki görüşler tartışmalıdır.

Locke'in bu konudaki görüşleri ile, günümüzdeki görüşler, birbirinden farklıdır).

Bu durumda, ortaya şöyle sorular çıkmaktadır. Hangi fikirler birleştirilir veya çağrıştırılır?

Niye bazıları çağrıştırılır da, diğerleri çağrıştırılmazlar?

Locke'in bu sorulara yanıtı şöyledir:

Çağrışımlar, 'doğal', 'rasyonel' ve 'bitişik' çağrışımlar olarak üçe ayrılır.

Doğal çağrışımlar, her zaman doğada bulabileceğimiz fikirlerin birleştirilmesidir.

Örneğin, gök gürlütüsü ve şimşek genel olarak doğada birlikte görüldüklerinden, birinin düşünülmesi, diğerini çağrıştırır.

Kuş ve gökyüzü, dağ ve kar da bunlar gibi, doğal olarak çağrıştırılan fikirlerdir.

Rasyonel çağrışımlar, yansıtma yolu ile yapılan birleştirmelerdir.

Örneğin, bir tarihçi, her ikisi de diktatör ve İtalyan oldukları için, Napolyon'u düşündüğünde, Mussolini'yi çağrıştırabilir.

Yani, tarihçi, her iki lider arasındaki benzerlikleri farkederek, Locke'in <<rasyonel çağrışım>> dediği türden bir birleştirme yapar.

Çağrışımlar, bazen de bitişiklik ilkesine göre yapılır. Locke <<bitişiklik>> terimini 'eş zaman ve yer' de oluşma anlamında kullanmıştır.

Buna örnek olarak, bal'a baktığı zaman midesi bulan bir insan örneği verebiliriz.

Diyelim ki, herhangi bir çocuğa zorla, alabileceğinden de fazla bal verilmiş olsun.

Çocuk, sonuçta, midesi bulduğundan kusacaktır. O günden sonra da, bal gördüğünde, midesinin bulanması, beklenebilecek bir davranıştır.

Diğer bir deyişle, çocukluğundaki bir dönemde, bal ve mide bulantısı, aynı yer ve zaman içinde oluştuğundan, daha sonraki bir zamanda, bu iki düşünce doğal ilişkileri olmadığı halde, kişisel bir deneyime bağlı olarak çağrıştırabilirler.

Locke'in bu örneği, günümüzde <<tikslenme koşullandırması>> (aversive conditioning) adı verilen bir terapi türü için geçerlidir.

Bu terapi türü özellikle alkol alan bir kişiye, alkolü aldığı sırada, arka arkaya hafif bir elektrik şoku veya mide bulantısına neden olabilen bir madde verir.

Böylelikle alkol alma davranışı ve hoş olmayan bir başka uyarıcı, aynı yer ve zamanda birleştirilmiş olur. Daha sonra, kişi, alkol almayı düşündüğünde, bu hoş olmayan uyarıcıları çağrıştıracağından, bir süre sonra alkolden tiksiniyor, nefret etmeye başlayabilir.

Görüleceği gibi, Locke'in <<doğal çağrışımlar>> dediği ilke, büyük bir olasılıkla, <<bitişiklik>> ilkesinin özel bir durumudur.

Doğal çağrışımlarda da, çağrıştırılan fikirler, doğada <<zaman ve yer>> açısından aynı zamanda bir arada bulunmaktadır.

Örneğin, kuşlar, genellikle zaman ve yer açısından aynı anda gökyüzünde veya ağaçlarda görülebilirler.

Bu nedenle, <<kuş>> dendiğinde, <<gökyüzü>> ve <<ağaç>> fikirleri çağrıştırılabilir.

Kapların Çelişkisi (Paradox'u) :

Locke'a göre fikirler, dış dünyadaki gerçek olaylara değil, zihinlerimizdeki deneyimlerin izlerine bağlıdır. Fikirlerin bu <<subjektif>> olma özelliğini göstermek için Locke'ın ileri sürdüğü ünlü, <<kapların paradox'u>> deneyi vardır.

Bu deneye başlarken sorulan soru, 'Sıcak ve soğuk dış dünyanın özellikleri midir?' şeklindedir.

Bu soruya genellikle verilen yanıt, evet olmaktadır. Hepimizde, <<Bu gün soğuk>>, <<Bu gün sıcak>> diyerek, bazı fiziksel özellikleri, dıştaki nesnelere arama eğilimi vardır.

Oysa şöyle bir deney yaptığımızı düşünelim:

Elimizde 3 kap olsun; A kabına 40 derecede; B kabına 60 derecede; C kabına da 80 derecede su koyalım. Önce, sağ elimizi A kabı içine; sol elimizi de, C kabı içine sokalım.

Sorulduğunda, C'deki suyu 'sıcak', A'daki suyu da 'soğuk' olarak nitelendirebiliriz.

Bunu söylediğimizde, 'sıcaklık' ve 'soğukluk', suya ait özellikler olarak belirtilmektedir.

Ancak, aynı ellerimiz, kaplardan çıkarıp, biraz beklettikten sonra, her iki eli birden B kabına sokarsak, bu kaptaki su, sağ elimize soğuk, sol elimize de, 'sıcak' gelecektir.

Aynı suyun, bu şekilde, bir elimize sıcak, diğer elimize de soğuk gelişi, bu özelliklerin, nesnenin kendisinde değil, subjektif olarak algılayan kişiye bağlı olduğunu göstermektedir.

Locke, böylelikle, 'sıcaklık' ve 'soğukluğun', algılayan kişinin zihninde var olduğunu savunmaktadır.

Bu durumda sorulacak soru; 'zihnin' dışında herhangi bir şeyin 'var' olup olmadığıdır. Locke'un bu soruya yanıtı da, ileri sürdüğü <<primer>> ve <<sekonder>> özellikler görüşlerinde belirtilmektedir.

Primer (Birincil) ve Sekonder (İkincil) Özellikler

Locke'a göre, primer özellikler, zihnin dışında, algılanan nesnenin kendi içindedir.

Diyelim ki, bir kaya parçasına bakıyorsunuz.

Bu kayanın belli bir şekli, büyüklüğü ve yoğunluğu vardır.

Bunlar, kayanın primer özellikleridir.

Size değil, kayaya aittirler.

Bunun yanında, kayanın bir de ikincil özellikleri vardır. Bunlar ise, deneyimlerinize bağlı olarak, kayaya ilişkin sizin zihninizde, oluşmuş özelliklerdir.

Kayaya dokunduğunuzda, onun soğukluğunu hissetmeniz; tattığınızda, tuzluluğunu düşünmeniz; rengini kahverengi olarak görmeniz, hep, sizin duyu organlarınızla edindiğiniz deneyimlerdir.

Diğer bir deyişle, kafanızda bu konuya ilişkin, sonradan oluşan, sekonder, subjektif özelliklerdir.

Kişiden kişiye değişirler.

GEORGE BERKELEY (1685 - 1753)

George Berkeley, günlük olaylardan çok, teolojik değerlere önem vermiştir.

Kendisi, bu nedenle, pek pratik bir kişi olarak görülmez.

Rhode Island'a gidip, Bermuda'da Amerikalılar için bir üniversite açma niyeti ile İngiltere'yi terk etmesi de, onun bu yanını göstermek için iyi bir örnektir.

Berkeley, İrlanda'da doğup büyümüştür.

Dublin'de, Trinity kolejinde hocalık, İngiltere kilisesinde de, rahiplik yapmıştır.

25 yaşlarında iken, Descartes'in fikirlerine tepki göstermeye; Hobbes, Locke ve Newton'a karşı çıkmaya başlamıştır.

Zamanının çoğunu, din ve bilim arasındaki çelişkiyi çözümlenmek; bilim adamları ile din adamları arasında ortak noktalar bulmak için harcamıştır.

California'daki Berkeley kasabası, <<İmparatorluğun yolu Batı'ya doğrudur>> sözü üzerine, onun adını almıştır.

Primer ve Sekonder Özelliklerin Yadsınması :

Berkeley, Locke'un, <<primer>> ve <<sekonder>> özelliklere ilişkin ayırımını, yadsımıştır.

Eğer, yeniden aynı kaya örneğini verecek olursa; Locke'un, kayanın primer özellikleri olarak belirttiği, büyüklük, 'şekil' ve 'yoğunluk' gibi özelliklere ilişkin, Berkeley'in sorusu şu olur:

Kayanın şeklini, büyüklüğünü ve yoğunluğunu nereden biliyorsunuz?>>

Ona göre, bunun tek yanıtı <<algılama>> olabilir.

Diyelim ki, kayaya parmağınızla dokundunuz.

Kaya daha sert olduğu için parmağınız onu delmeden kalacaktır.

Oysa, bir an için, sizin Mars gezegeninden gelen bir kişi olduğunuzu düşünelim.

Diyelim ki, gövdenizdeki atomlar, dünyadaki gövdenizinkinden çok daha, yüzlerce defa daha yoğun olsun.

Böyle olunca, sizin Mars'lı parmağınız, dünyadaki kaya parçasını sünger gibi delip geçmez mi?

Ve o zaman, sizin Mars'lı zihninizde, kayanın yoğunluğunun, buhar veya gaz yoğunluğu derecesinde olduğu düşüncesi belirmez mi?

Buna bağlı olarak, yoğunluk gibi bir özelliğin, yine, aslında algılamayı yapanın kendisine bağlı olduğu görüşü, daha doğru olmaz mı?

Eğer bu soruların yanıtı, <<evet>> ise ve tartışma bu şekilde sonuçlanırsa, ortaya çıkan durum, <<primer>> ve <<sekonder>> özellikler gibi bir ayırımın yapılamayacağıdır.

Diğer bir deyişle, eğer bu özelliklerin tümü zihinde ise, o zaman <<zihin>> olmadan, <<madde>> de olamaz demektir.

Bu, Berkeley'in savunduğu bir görüştür. Berkeley, maddenin bağımsız bir varlığı olabileceğini kabul etmez. Kendisinin en ünlü cümlelerinden biri: <<Var olmak, algılamak demektir>> şeklindedir.

Nesneler (örneğimizdeki kaya), algılanabildiği sürece 'var' demektir.

Daha sonraki yıllarda, Dr. Samuel Johnson'a, Berkeley'in felsefesi hakkındaki görüşleri sorulduğunda, Johnson, onun düşüncelerini pek doğru bulmadığını belirtmiştir. <<Nasıl>>ını soranlara da, bir kaya parçasına tekme vurarak, <<İşte böyle!>> demiştir. Ona göre, ayağındaki acı duygusu, taşın ondan bağımsız varlığını kanıtlamaktadır.

Tabii Berkeley'in de, buna, şöyle kolay bir yanıtı olabileceğini düşünebiliriz: <<Evet, gerçekten doğru. Siz, ayağınızdaki bu acıyı duyduğunuz içindir ki, bu kaya parçası size gerçekten var görülmektedir. Acı ile dahi olsa, kayayı algılamış, dolayısıyla onun varlığını kanıtlamış sayılırsınız.>>

Görülüyor ki, burada önemli olan nokta, Berkeley'in, dış dünyanın varlığını kabul etmemesi değil, dış dünyanın varlığının ancak, algılama yolu ile kanıtlanabileceğini savunmasıdır.

Berkeley'in, dış dünyanın gerçekliği üzerinde bu kadar durmasının nedeni, Tanrı'yı yadsıyan, materyalistik bir görüşe karşı çıkma çabalarında aranabilir. Ona göre, maddenin bağımsız olarak varlığına ilişkin bu görüşler, soğuk ve Tanrı'sız bir evren düşüncesine yol açmaktadır. Buna karşılık, eğer madde, ancak zihne bağımlı olduğu sürece var olursa, evrende, insana daha önemli bir yer verilmektedir.

Böylelikle de,kişi <<nasıl>> var olduğunu, araştırabilir. Eğer, var oluş, bir gözlemci tarafından algılanmaya bağlı ise, insanların var oluşu da, ancak bir Tanrı'nın, onları algılaması yolu ile olabilecektir.

Böyle bir mantık yürütmesi ile, aynı zamanda, Tanrı'nın varlığı da kanıtlanabilmiş olmaktadır.

Diğer bir deyişle, eğer biz 'var' isek, <<O>> da var demektir.

Yalnız, bu durumda şöyle bir çelişki de ortaya çıkmaktadır:

Eğer var oluş bir gözlemciyi gerektiyorsa, Tanrı'yı gözlemleyen nedir?

Buraya kadar söylenenler, bazı okuyuculara uygunsuz ve gereksiz görünse bile, bu görüşlerin, genel olarak bilimde yeri vardır.

Özellikle, Psikoloji için önemi büyüktür.

Örneğin, Berkeley'in bu yaklaşımı, zaman içinde, evrendeki her şeyin, zaman ve yer'e göre, her şey algılamaya dayanır ve tüm hareket, gözlemci ile görelidir. Daha sonraları, Einstein'in ortaya attığı <<relativity>> (görecelik) kuramının temelinde de, bu görüş vardır. Bildiğimiz gibi bu kuram, çağdaş fizikte bir devrim yapmış ve tüm alan ve zaman kavramlarımızı temelinden değiştirmiştir.

Psikolojiye direkt uygulanması ise, 1920'lerde Percy Bridgman adlı bir fizikçinin yazdığı bir kitapta belirtilmiştir.

<<Modern Fiziğin Mantığı>> (The Logic of Modern Physics) isimli bu kitapta, Bridgman bir kavramın, o kavramla ilgili ölçme işlemlerine eş olduğunu savunmuştur.

Örneğin <<uzunluk>> kavramı, düzgün bir cetvel ile ölçme hareketine eşdir. Psikolojiye uygulandığında, zeka kavramının, zeka testlerinin ölçtüğü şeye eşit olduğu

anlamındadır. Buradan en önemli nokta, ölçme hareketinin, algılamayı gerektirdiğidir.

(Bir cetvel üzerinde bazı sayıları okumak veya testteki puanlara bakmak gibi) Berkeley ve Bridgman'ın görüşünü kabul ederseniz, 'uzunluk' ve 'zeka' gibi kavramları ve özellikleri yaratan, işte, bu 'algılama' davranışdır.

(Böyle olunca da, algılamadaki bazı yanılgılar, <<kavramlar>> ve <<özellikler>>i de etkileyebilmektedir.) Kavramları, ölçme (algılama) ile tanımlamanın getirdiği felsefi ve bilimsel sorunlar çoktur. Ama önemli olan nokta, Berkeley'in ölçme ve tanımlamaya ilişkin çağdaş sorunları, daha o zamandan farketmiş olmasıdır.,

Görsel Algı :

Berkeley'in psikolojiye en önemli katkısı, görsel algı alanında olmuştur.

O, öncelikle, derinlik algılaması ile ilgilenmiştir. İnsan gözünün retinası, iki boyutlu olduğu halde, nasıl olup da, üç boyut gördüğümüzü pek az kişi durup da düşünür. Berkeley'in bu soruya yanıtı, onun deneyimciliğini ve çağrışımıcılığını (associationist) göstermektedir.

Berkeley'e göre, doğuştan getirilen bir derinlik kavramı yoktur.

Belki de, yeni doğmuş bebekler, derinliği hiç görmezler,

Derinlik algısı, deneyimle oluşur. Biz, nesnelere görür ve dokunuruz.

Bazı nesnelere dokunmamız için uzanmamız gerekir. Bazılarına ise, yalnız uzanarak değil, emekleyerek veya yürüyerek dokunuruz.

Bu deneyimler ile (uzanma, emekleme ve yürüme sırasındaki deneyimlerimiz ile), gözlerimi nesnelere yaklaşıp, uzaklaşıp, göz mercekleme odaklarını değiştirir.

Gözlerimizle edindiğimiz deneyimler, dokunma deneyimlerimizle birleşerek, 'derinlik' kavramını oluşturur. Çağdaş psikoloji açısından, Berkeley'in derinlik algılamasına ilişkin bu görüşleri, eksik sayılmakla beraber, bu analiz, algılama için, <<öğrenme>> ve <<deneyim>>in ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

DAVID HUME (1711 - 1776)

Hume, otobiyografisinde <<İnsan Doğasının Bilimsel İncelenmesi>> (A Treatise of Human Nature) adlı eserinin, başında hiç bir heyecan yaratmamasını belirtirken, <<partizanlardan bir mırıltı bile gelmeden, bu eserin doğmadan öldüğünü>> söylemiştir.

Bu durum, belki de, onun mesleki yaşantısının büyük bir bölümünü, ne diye yarı psikotik bir markize, ücret karşılığı arkadaşlık ederek geçirdiğini açıklayabilir. Söylenişine göre, bu Markiz, Hume'un bu kitabını çok değerli bir kitap olarak görmüş ve beğenmiştir.

Bir süre sonra, başka kişiler de, bu psikotik markizin görüşlerini paylaşmışlar ve Hume, çağdaş Batı dünyası düşününde önemli bir yer tutmuştur.

Gerçekten de Hume, ölümünden sonra değeri farkedilen kişilerden biridir. Hume'un annesi, onu, mutlu, fakat çok akıllı olmayan bir çocuk olarak algılamıştır. Ya, annesinin gözlemleri hatalı idi. ya da Hume <<sonradan parlayanlardandı>>; çünkü uzun dönemde çok zeki bir insan olduğunu kanıtlamış ve devlet yönetiminde önemli pozisyonlara geçmiştir.

Hume'un, meslek yaşantısının bir bölümünde kütüphaneci olduğu görülmektedir.

Fakat, onun seçtiği kitaplar, kütüphaneyi koruyan kişiler tarafından <<adaba aykırı>>sayıldığından, bu yaşantısı kısa sürmüştür.

Buna rağmen, bu olay, bize Hume hakkında bazı şeyler göstermektedir.

O, kendisinden önce sözünü ettiğimiz Locke'dan, daha inatçı bir kişidir.

Dini görüşleri geleneksel değildir. Protestan devrimini, <<sanat aşkının, batıl itikatları yendiği küçük bir zafer>> olarak nitelendirmiştir.

Berkeley ve Hume, her ikisi de, İngiliz deneyimcileri arasında sayılmakla beraber, zihnin doğasına ilişkin görüşlerinde, çok farklılıklar gösterirler.

Berkeley'e göre, <<madde>>, zihin tarafından algılandığı sürece var olmakta; Hume'a göre ise, insan, diğer organizmalardan farklı olmayan bir başka <<organizma>>; bir başka <<madde>> olmaktadır.

Bununla beraber, Hume, yine de, Hobbes'ın <<zihnin, maddenin hareketinden oluştuğuna ilişkin>>, diğer uçtaki düşüncesinden, kendini uzak tutmaya çalışmıştır.

Bunun yerine, kendisi Hobbes'dan daha kültürlü bir kişi olduğu için, zihin ve madde sorununu, dış dünyanın varlığına ilişkin bir görüş getirmeden, çözmeye çalışmıştır. Ona göre her şey, deneyimlerimizle, duyuusal izlenimlerle başlamaktadır; bu kadarını bilmek de bizim için yeterlidir.

Zihinsel Fakültelerin Yadsınması :

Hume, zihnin, 'hafıza' (bellek) ve 'imgeleme' gibi güçleri olduğunu yadsımıştır.

Bunun yerine, Locke'un, <<zihnin doğuştan bomboş olduğuna>> ilişkin görüşlerini kabul ederek, bunu uç noktasına kadar götürmüştür.

Hume'a göre, doğuştan getirilen fikirler olmadığı gibi, doğuştan getirilen yerini, <<fikirlerin çağrıştırılması yasası> alır. Zihinsel yasadaki bu yasa, fizikteki <<yerçekimi>> yasasına benzetilebilir.

Bellek ve imgeleme, bu fikirlerin çağrıştırılması sırasında izlenen yollara verilen isimlerdir.

Hume için, başkalarının bellek fakültesi adını verdiği şey, yalnızca, bir dizi fikirler zincirini başlatmaktan başka bir şey değildir.

Bu fikirler, deneyimlerden gelmektedir; deneyimler de zaman ve alanda, aynen zihindeki gibi ilişkili olmuşlardır. Bu, zincirleme tepkileri başlatan, 'anımsama' yolunda yapılan ilk uyarıdır.

Belleği, bir zihinsel güç (fakülte) olarak isimlendirmek, onun nasıl çalıştığına ilişkin soruları da ortadan kaldırmaktadır.

Eğer herhangi bir şey, zihinsel bir güç ise, bunu daha ileriye götürmeye gerek yoktur.

Durum kendiliğinden açıktır.

Hume ise, bir isim vererek açıklamak yerine, sürecin işleyişinin bir analizini yapmaya çalışmıştır.

Hume'in, imgeleme ve yaratıcılık fakülteleri için öne sürdüğü şöyle bir örnek vardır:

Diyelim ki, size, yıldız Antares'in, dördüncü gezegenine bir yolculuk yaptığınızı düşünmeniz söylendi.

Aklınıza, belki de, hiç bir imge gelmeyecektir. Çünkü, belki de, size, yıldız Antares'in, dördüncü gezegenine bir yolculuk yaptığınızı düşünmeniz söylendi.

Aklınıza, belki de, hiç bir imge gelmeyecektir. Çünkü, belki de, Antares'in adını bile duymadınız; 4. planetinin olup, olmadığını bile bilmiyorsunuz.

(Gerçekten de astronotlar Antares'in gezegenleri konusunda pek bilgi sahibi değildirler). Yalnız, biraz daha uğraşırsanız, belki de, gözünüzün önüne bazı imgeler getirebilirsiniz.

Belki de, 20 m. uzunluğunda hayvanlar veya bazı yaratıklar düşünebilirsiniz. Gezegenin atmosferini, dünyanınkinden 2 misli yoğunlukta düşünebilirsiniz.

Peki, bütün bunlar, nasıl olup da bir hiçlikten gelebilir? Hume'a göre, bunlar hep, daha önceki deneyimlerimizden gelmektedirler.

Örnekte düşünülen şeyler (kollar, gözler, kuyruklar..) bu dünyadaki deneyimlerimiz içindeki imgelerdir.

Yalnızca, birleştirilmeleri farklıdır.

Bu birleştirmeler, 'benzerlik', 'zıtlık' ve 'bitişiklik' gibi, birleştirme yaşaları içinde belirlenmektedirler.

Nedensellik Kavramı :

Hume, 'nedensellik' kavramının çok etkileyici bir analizini yapmıştır.

Ona göre 'nedensellik', insan zihninin doğuştan getirdiği bir kavram değildir. Gözlemleyebildiğimiz bir şey de değildir.

Buna rağmen, bu kavram yine de, gözlemlerimizden çıkmaktadır.

Diyelim ki, bilardo oynuyorsunuz.

A topunun B topuna vurduğunu görüyorsunuz. A duruyor, B öne doğru gidiyor.

Bu durumda, A'nın, B'yi hareket ettirme <<nedeni>> olduğunu söyleriz.

Fakat gördüğümüz şey, nedensellik değil, iki tane birbirini izleyen olaydır.

<<Nedensellik>>, olaylardan çıkarılan bir <<insan soyutlaması>>dır.

Kavramın oluşturulmasının temelinde yatan şey de, birbirini izleyen bu olayların, sık sık tekrarlanmasıdır. Nedensellik ilkesi, hiç bir zaman tümü ile emin olabileceğiniz bir şey değildir.

Diğer bir deyişle, nedensellik, doğaya ilişkin bir gerçek olmaktan çok, doğaya ilişkin bir hipotezdir.

Benlik Kavramı :

Hume'un, tüm geleneksel fikirleri yadsımaya ilişkin yeteneği, benlik kavramına kadar uzanmıştır.

Pek çok kişi, benliklerinin farkında olduklarını söylerler.

En azından bu kadarından emin olduklarını belirtirler. Descartes de, tek emin olduğu bilginin, benliğinin farkında oluşuna ilişkin olduğunu söylemiştir. Fakat, Hume, kendi zihnini araştırmaya başladığında, benliğinin hiç bir zaman farkında olmadığını ileri sürmüştür. Farkında olduğu tek şey, duyularının izlenimleri ve çağrıştırdığı fikirlerdir. O halde benlik nerededir?

Hume, kendi benliğimizi direkt olarak farkedemediğimizi söylemektedir.

Ona göre, benlik de, <<nedensellik>> kavramı gibi bir hipotezdir. Biz, bu benlik hipotezini, kendi duyu izlenimlerimizdeki ve birleştirilmiş fikirlerimizde düzenliliği, tutarlılığa bağlı olarak, oluşturunuz.

SONUÇ:

İngiliz deneyimcilerinin ortak noktası, deneyime verdikleri büyük önemdedir. Fikirlerin çağrıştırılması (birleştirilmesi) ise, zihnin en temel ilkesi durumuna getirilmiştir.

<<Zihin>>, içinde Tanrı'nın verdiği, değiştirilmez ve ölümsüz fikirler olan, bağımsız ve özgür bir araç değildir.

Bunun yerine, <<zihin>>, doğru ve güzel olarak düşünülen, büyük değişiklikleri yapabilen bir <<güç>> tür. Bu nedenle, bireylerin davranışları arasındaki farklılıklar, onların düşünce ve fikirlerindeki farklılıklara kadar götürülebilir. Böyle bir yaklaşım, belki de, felsefede bir Pandora kutusı açmıştır.

Eğer güzellik ve doğruluk fikirleri Tanrı'dan değil de, deneyimlerimizden geliyorsa, örneğin, hangi din'in görüşlerinin doğru olduğunu nereden bileceğiz?

Zihin konusunda deneyimcilerin ortaya attığı bu görüşün, inançlar üzerinde yıkıcı bir etkisi olmuştur. (Diğer bir yanda, <<hoşgörü>> üzerinde de, yararlı etkileri olmuş olabilir!)

Tabii ki, bu görüşlerin inançlar üzerindeki yıkıcı etkisi, bazı 18.yy. İskoç profesörlerini (Örneğin, Thomas Brown), bu bölümdeki öğretilere karşı çıkmaya götürmüştür.

Onlara göre, bu görüş 'insanı' aşağılamakta olduğundan, Aquinas ve Descartes'in temel görüşlerine dönmekte yarar olacağı düşünülmüştür.

Bununla beraber, başlatılan bir oluşum vardır ve bunu durdurmak olanaksız gibi görülmektedir. Thomas Brown ve arkadaşları dışındaki diğer kişiler deneyimciliği alıp, bu görüşleri sürdürmüşlerdir.

Hume'un çağdaşlarından David Hartley, deneyimcilerin öğretilerini sistematize etmiş ve fikirlerin çağrışımı, ve birleştirme ilkesini popülerize etmiştir. 19. yy. da, James Mill ve oğlu John Stuart Mill, ilk deneyimciler tarafından ortaya atılan görüşleri, daha genişletmiş ve vurgulamışlardır.

Özellikle John Stuart Mill'in eserleri Almanya'da Wilhelm Wundt üzerinde etkili olmuştur.

John S.Mill, Wundt'un Leipzig'de ilk psikoloji laboratuvarını kurmasından 6 yıl önce 1873 de ölmüştür. Böylelikle, psikoloji yavaş yavaş <<sırça köşkteki koltuk>>tan, <<laboratuvar>>a doğru hareket etmeye başlamıştır.

BÖLÜM IV

ALMAN FELSEFESİ VE AKTİF ZİHİN

Bu bölümde üzerinde durulacak Alman filozofları Leibnitz, Kant ve Hebart'tır.

Bunlar; İngiliz deneyimciliğine tepkiyi başlatmışlar ve deneyimcilerin <<zihin>>e ilişkin görüşlerini, pasif bulduklarını söylemişlerdir.

Bu kişiler, çağrışımın temel ilişkilerine karşı çıkmaktan çok, zihnin 'ne yaptığını' sorgulamışlardır.

Zihin gerçekten hareketsiz dururken üzerinde yazan 'deneyimin eli' midir?>> sorusunu yanıtlamaya çalışmışlardır.

Yukarıda adı geçen Alman filozofları, deneyimci görüşü gerçek anlamda suçlamışlardır.

Onlara göre, 'zihin' aktif ve kendine özgü bir işleyişi olan; deneyimlerimize katkısı olan bir 'oluşum'dur.

Tabii, bu da, insan zihninin doğuştan bomboş olmayacağına işaret etmektedir.

Zihnin doğuştan getirdiği bu yetenekler, 'tepkide bulunma' ve 'aktif olma' fakülteleridir (güçleridir).

Bunlar deneyimlerden önce zihinde vardır.

Hatırlanacağı gibi, Locke, <<Zihin bir tabula-rasa'dır. Zihinde daha önce duyumlarda olmayan hiç bir şey yoktur.>> demiştir.

Leibnitz ise, onun bu sözlerine karşılık, <<Evet ama, zihnin kendisinden başka hiç bir şey ...>> görüşünü getirmiştir.

Aslında, Locke'da, <<yansıtmayı>>zihnin temel bir özelliği olarak ortaya atarken, aktif bir zihin görüşünü tümü ile yadsıyamamıştır.

Bu nedenle Alman filozoflarının, İngiliz deneyimcilerinin görüşlerine biraz da, aşırı bir tepki gösterdikleri söylenebilir.

Ancak Locke, <<tabula-rasa>> görüşünü öylesine benimsemiştir ki, zihnin aktivitesine ilişkin bazı önemli olasılıkları, sanki görmezlikten gelmiştir.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNİTZ (1646 , 1716)

Voltaire'nin ünlü <<Candide>> romanındaki karakterlerden biri, biraz da <<safça>> ve sürekli olarak, <<Bu, en kötünün iyisi bir dünyadır>> görüşünü benimsemiş olan, bir profesördür.

Profesör, bu felsefeyi en uygunsuz durumlarda bile kullanmaktadır.

İşte, Candide romanındaki bu karakterin, aslında, Leibnitz'in kişiliğine bir hiciv olduğu söylenmektedir

Leibnit'in yaklaşımı da, temelde böyle olmakla beraber, kendisinin Newton'dan bağımsız olarak modern matematiği bulmuş olduğu hatırlanırsa, hiç de <<safça>> bir profesör olmadığı kanıtlanmış olur

Leibnitz, bir profesyonel filozof olarak değil, bir memur olarak yaşamını sürdürmüştür.

Pek çok ilgi alanı arasında, idarecilik, hukuk, matematik ve semantik gibi alanlar sayılabilir.

Kendisi, felsefeyi biraz daha hafife alarak, yalnızca boş zamanlarını değerlendirdiği bir <<hobi>> olarak görmüştür.

Buna rağmen, onun fikirleri başkalarını yeterince ilgilendirdiği için, üzerinde durmakta fayda vardır.

Aktiöite (Hareket) :

Leibnitz'in psikolojik yaklaşımından en önemli sözcük, <<aktiöite>>dir.

Ona göre, aktif olmayan hiç bir şey yoktur. Var olmanın temelinde aktiöite yatar.

Her aktiöitenin de, temel birimi, <<monad>>dır.

Monadlar :

<<Atom>> kavramı, bugün için hepimizin tanışık olduğu bir kavramdır.

'Atom', fizik bilimlerinde evrenin temel birimi olarak ortaya atılmıştır.

Leibnitz'in felsefe sistemindeki atomlar ise, <<monad>>lardır.

Monad'ların, bir yere kadar psikolojik atomlar olduğunu söylemek olasıdır.

Hatırlarsanız, Leibnitz, 'zihin' ve 'gövde'yi, temel bir 'bütün'ün iki ayrı görünümü olarak ele almaktaydı.

Böyle olunca, monad'lar, hem 'bilincin'hem de, 'gövde'nin temel üniteleridir.

Leibnitz, <<monad>>ları gerçeğin temel birimleri olarak gördüğüne göre, onları 'yok'tan 'var' edilemeyen; 'var'dan da 'yok' edilmemeyen ve değiştirilemeyen şeyler olarak görmüştür.

Bu monad'ların hareketi, deneyimlere ve gerçeğin sürekli değişen-görünümlerine neden olmaktadır.

<<Monad>>lar tüm varoluşun değişmez birimleridir.

Psikolojideki çeşitli kavramların tarihi gelişimine bakıldığında, anlaşılması en güç olan kavramlardan biri, Leibnit'in <<monad>> kavramıdır.

Leibnitz'e göre, fiziksel dünya ve zihinsel deneyimler, aslında aynı temel gerçeğin, iki ayrı yönüdür.

Arada önemli bir farklılık yoktur. Böyle olunca da, 'bilinç', 'madde'; 'madde' de 'bilinç'tir. İnsan kafatasındaki beyin maddesinin bilinci yarattığı oranda, bilinç de kafatasındaki fiziksel beyni yaratmaktadır.

'Bilinç' ve 'madde' aynı gerçeğe iki ayrı yönden bakış açısidir.

Monadlar :

<<Atom>> kavramı, bugün için hepimizin tanışık olduğu bir kavramdır.

'Atom', fizik bilimlerinde evrenin temel birimi olarak ortaya atılmıştır. Leibniz'in felsefe sistemindeki atomlar ise, <<monad>>lardır.

Monad'ların, bir yere kadar psikolojik atomlar olduğunu söylemek olasıdır.

Hatırlarsanız, Leibniz, 'zihin' ve 'gövde'yi, temel bir 'bütün'ün iki ayrı görünümü olarak ele almaktaydı. Böyle olunca, monad'lar, hem 'bilincin' hem de, 'gövde'nin temel üniteleridir.

Leibniz, <<monad>>ları gerçeğin temel birimleri olarak gördüğüne göre, onları 'yok'tan 'var' edilemeyen; 'var'dan da 'yok' edilmemeyen ve değiştirilemeyen şeyler olarak görmüştür.

Bu monad'ların hareketi, deneyimlere ve gerçeğin sürekli değişen görünümüne neden olmaktadır.

Bilme Algılamada Deneyimcilik :

Helmholtz bir deneyimcidir.

Ona göre, bildiğimiz ve algıladığımız her şey, temelde, deneyime dayanmaktadır. Helmholtz, Kant'ın doğuştan getirilen <<a priori>> (deney öncesi) bazı fikirlerimiz olduğu görüşüne, karşı çıkmıştır.

. Sözelimi, Kant, geometrideki 'axiom'ları, bu <<a priori>>lere örnek vermiştir.

Diyelim ki, Euclid'in paralel çizgiler 'axim'unu ele aldık.

Uzayda ne kadar uzatılırsa, uzatılınsın, paralel çizgilerin hiçbir zaman birleşmedikleri, açık değildir? Bu ilkenin test edilebilmesi için gerçekten deney yapmamız gerekli midir?

Bu işlemi deneysel olarak gösterebilmemize olanak olmadığı açıktır.

Uzayda sonsuz gitmemiz olanaksızdır.

Helmholtz, paralel çizgiler axiom'unun aslında yeryüzündeki deneyimlerimizden çıkarıldığını söylemektedir.

Dünya, Euclid'e bir düzlem gibi görülmüştür.

Genelde, ek çoğumuz da dünyayı bu şekilde algılarız. Paralel çizgiler kavramını, paralel tren yollarını görerek oluştururuz.

Rayları ne kadar uzatırsak uzatalım, birleşmezler. Helmholtz'a göre, eğer insanlar yumurta biçimindeki bir dünya üzerinde yaşıyor olsalardı, Euclid geometrisinden çok farklı bir geometri oluştururlar; Euclid türü bir geometriyi düşünemezlerdi bile...

Bu durumda, bugünkü geometri axiom'larımızı doğuştan getirilen fikirler olarak değerlendiremeyiz.

Bu nedenle 'geometri axiom'larımızı doğuştan getirdiğimiz için değil, deneyimlerimizden soyutlamalar yaptığımız için bildiğimizi düşünmek, daha doğru olacaktır.

Yukarıdaki tren rayları örneğimizi, Helmholtz tarafından geliştirilen bir başka temel doktrine de uygulamak, olanaklıdır.

Bu, algılamadaki, bilinç dışı yordamalar (bilinç dışı anlam çikarmalar) doktrindir.

Diyelim ki, ufuk çizgisine kadar uzanan tren raylarına bakıyoruz.

Bunların paralel mi görüldüğü sorusuna 'tabii ki evet' diye bir yanıt verebilirsiniz.

Nedeni sorulduğunda da, <<Paralel oldukları için>> diye atılabilirsiniz.

Pek çok kişiye göre, bu üzerinde durulmaması gereken önemsiz bir şeydir. Ama, biraz durup da, düşünürseniz, burada 'algılama'ya ilişkin önemli bir nokta olduğunu görürsünüz.

Eğer algılarınızı daha dikkatli bir biçimde analiz ederseniz, retinanız üzerine düşen imgenin aslında birbirine yaklaşan iki çizgi olduğunu anlarsınız.

Raylar, sanki ufukta birleşiyorlarmış gibi görülmektedir. Biraz perspektif bilen, herhangi bir ressam, iki boyutlu düzeye, üç boyutlu bir dünya çizebilmek için, paralel çizgilerin belli bir noktada (birleştirme noktası) birleştirilmesi gerektiğini bilir.

Gözümüzdeki retina da, aynen ressamın tualı gibi, iki boyutludur. Bu durumda nasıl oluyor da kağıt üzerinde birleşen çizgileri gerçekten paralelmiş gibi görüyoruz? Kitabın yazarı, bu soruyu öğrencilerine sorduğunda, genellikle aldığı yanıt, <<Paralel oldukları için! Biz onların paralel olduklarını aslında biliyoruz. Retina'mız üzerindeki imge önemli değildir. Önemli olan bildiğimiz bir gerçektir>> şeklinde olmaktadır. İşte bunlar, deneyimci türden yanıtlardır.

Bu açıklamalar, deneyimlere ve öğrenmeye bağlıdır. Helmholtz da, bu şekildeki açıklamaları kabul etmektedir. Ona göre resimdeki rayların paralel olarak algılanması, retina üzerindeki gerçek duyumlara değil, geçmiş deneyimlerimizden çıkardığımız yordamalarımızdır. Ancak, burada eklememiz gereken önemli bir nokta vardır. O da, bu yordamaları yaptığımızın farkında değiliz.

Bu, istemli bir işlem değildir. Ancak, Helmholtz'a göre, bu yormalar, o kadar sık tekrarlanır ki, bir zaman sonra, zihinsel alışkanlıklar haline gelerek, <<bilinçdışı>> olarak nitelendirilebilecek şekilde yerleşirler.

Bir örnek daha vermek gerekirse(Helmholtz'un bu bilinçsiz yordamlar doktrinini çok iyi anlamış olmamız, ileride Gestalt psikologlarının eleştirilerini daha iyi görebilmemize yardımcı olacaktır.), bir film izlediğimizi düşünelim.

Beyazperdede, 'iyi adam'ın üzerinde olduğu bir at, dötrnala gidiyor olsun.

Biraz sonra da, altı tane 'kötü adam' taşıyan at beliriyor olsun. Biraz sonra da, altı tane 'kötü adam' taşıyan at beliriyor.

Bunlar, 'iyi adam'ın arkasından giderek ona ateş etmektedirler. Şimdi buradaki soru, ortada herhangi bir hareket olmadığı halde, nasıl olup da bizim bir hareket algıladığımızdır.

Perdeye yansıtılan görüntüler aslında, arka arkaya gösterilen hareketsiz resimlerdir.

Aracın içindeki bir kapak, iki resim arasındaki ışığı gizlemektedir.

Helmholtz'a göre, bizim 'hareket' algılayışımız, bu bilinç dışı yordamlara bağlıdır.

Gündelik deneyimlerimizde, çevremizde herhangi bir şey hareket ettiği zaman, retinamızda bazı duyular oluştuğu bilinmektedir.

Bizler, bu duyularımızı, hareket ile birleştirmeyi öğreniriz.

Hareketli film, aslında bir seri hareketsiz resim olduğu halde, çok hızla gösterildiklerinden, bunların retinamızda oluşturdukları duyular, çevredeki hareket algılaması sırasında oluşan retina duyularına benzedikleri için perdede hareket görmemizi sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak, böyle bir film seyredilirken, sanki resimlerde hareket varmış gibi bir yordama yapılabilir.

Bu yordamanın farkında olunamadığı için 'bilinçdışı' bir yordama olduğu söylenebilmektedir.

Renk Algılaması Kuramı :

Helmholtz doğmadan 20 yıl önce, bu bölümde üzerinde durulacak renk algılaması kuramını, Thomas Young ortaya atmıştır.

Ancak, onun kuramı ne fazla kabul görmüş, ne de, fazla bilinen bir kuram olabilmıştır.

Helmholtz, genel olarak bu kuramı benimsemiş ve üzerinde bir takım ufak değişiklikler yapmıştır.

Aynı kuramı, bu yeni haliyle ortaya sürdüğünde ise geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur.

Bu kuram, bugün için de, 'Young-Helmholtz kuramı' olarak bilinir. Renk algılaması konusunda, en temel kuramdır.

Young-Helmholtz kuramı, özünde, insan retinasında 3 tür lif olduğunu belirtir.

Bu lifler, değişik dalga uzunluklarına, farklı duyarlılıklar gösterirler.

Örneğin, kırmızı renk uyarıcısı geldiğinde, bazı retina lifleri duyarlı hale gelmekte, diğerleri bundan etkilenmemektedirler.

Kırmızı ışık tarafından etkilenen bu lifler insan deneyimi içinde 'kırmızılık' adını verdiğimiz bir özelliğin, oluşmasına neden olmaktadır.

Aslında, <<Kırmızı ışık>> terimi genellikle yanlış kullanılmaktadır. Çünkü, 'kırmızılık' ışıkta değil, insanın kendi içindedir.

'Kırmızı ışık', daha doğru olarak, elektromanyetik spektrumun (aşağıyukarı 750 milimikronluk) uzun

ucundaki dalga boylarından oluşan ışık türü olarak tanımlanabilir.

Bu kurama göre, 'kırmızı', 'yeşil' ve 'mavi' adı verilen, üç tür, farklılaşmış duyarlılığımız vardır. Bu hipotez, insan deneyimi içindeki tüm renklerin, bu üç rengin belirli şekillerde birleşmesi ile meydana gelmiş olduğu gerçeğine dayanmaktadır.

Örneğin, uygun oranda kırmızı ve yeşilin birleşmesi, 'sarıyı', her üç rengin uygun oranlarda birleşmesi de, 'beyaz'ı meydana getirir.

Renkli televizyonlarda da, bu Young-Helmholtz kuramından yararlanılmaktadır.

Renk tüpü, elektronları birbirine çarptığı zaman kısa bir süre, kırmızı, yeşil ve mavi şekilde parlayan, pek çok, üçlü atomlardan oluşmuştur.

Eğer, bu Young-Helmholtz kuramını evinizde bir deney ile kanıtlamayı düşünüyorsanız, sakın bunu, boyalar ile yapmayın.

Çünkü boyaların birleştirilme yasaları ile, ışıkların birleştirilme yasaları farklıdır.

Orijinal biçimi ile, Young-Helmholtz kuramındaki çok belirgin hatalardan biri, 'kırmızı-yeşil' renk körlüğü olan kişilerin, hiç zorluk çekmeden sarı rengi algılayabilmeleridir.

Eğer, bu kişilerin kırmızı ve yeşil liflerinde bir bozukluk var ise, sarıyı görmeleri çok ilginçtir.

Young-Helmholtz kuramı, renk algılaması için öne sürülen çeşitli kuramlardan bir tanesidir. Bizim buradaki amacımız ise bu kuramların doğru ve yanlış yanlarını belirlemek değildir.

Fakat herşeye rağmen, şunu belirtmekte yarar vardır: Son yıllarda, Nobel Armağanı kazanan Granit tarafından yapılan bir araştırmada da, buna benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Granit, bu araştırmasını, kedi retinalarının nöronlarından (sinir hücrelerinden) aldığı mikroelektrod kayıtları ile yapmıştır.

Bulguları, farklı sinir liflerinin elektromanyetik dalga boylarına farklı duyarlılıkları olduğu görüşünde, doğruluk payı olabileceğini göstermektedir.

Ancak, Granit'in verileri, bu durumun, Young-Helmholtz kuramının ilk belirlendiği biçiminden çok daha karmaşık olduğunu düşündürmektedir.

Helmholtz zamanında kesin kayıt yapabilen araçların yokluğu ve elindekilerin de yetersizliği göz önünde tutulursa, kuramın gerçek etkileyici değeri anlaşılabilir. cektir.

Ses Perdese Algılaması Kuramı :

Diyelim ki, bir müzik aletinin başındasınız. Örneğin, bir piyanoda...

Orta C'den tutup, Neşeli Günler filminden ünlü <<do-re-mi-fa-sol-la-si-do>> melodisini çaldığınızı düşünelim.

En alt notalardan başlayarak, en üst notalara doğru çıkarken farkettiğiniz ses niteliği değişmesi, aslında sizin ses perdesi algılamanızdaki değişmelerdir.

Helmholtz, bu ses perdesi algılaması sırasında, fizyolojik düzede gövdenizde neler olduğunu merak etmiştir.

Ona göre, iç kulaktaki ana zarın kendisi, sanki bir minyatür piyano gibi çalışır.

'Basılar' zarının da, retinanın görme işlevi gibi, bir işitme işlemi vardır.

Karmaşık sinir dokusu olan bu zar cochlea adı verilen salyangoz kabuğu şeklindeki yapı içine, bükülmüş bir biçimde yerleşmiştir.

Çıkarılıp açıldığında, zarın şeklinin bir 'harp' veya 'xylophone benzediği görülmektedir.

Bu da, Helmholtz'a, basiler zarındaki liflerin, ses basıncı dalgalarının frekanslarındaki değişmelere, farklı duyarlılık gösterdiğini düşündürmüştür.

Yüksek frekanstaki dalgalar, ti sesler; düşük frekanstaki dalgalar da, kalın sesler olara algılanmaktadır. Helmholtz, basilar zarındaki çeşitli liflerin, aynı şekilde, titreşim yeteneğinde olabileceklerini önermiştir.

Yine, piyano benzetmesini hatırlayacak olursak, eğer orta C tuşunu aşağıda tutup da, bir üstteki C notasına vurursak, orta C'nin aynı şekilde titreşimlerle yankı yaptığını görürüz.

Birbirleri ile belirli bir ton ilişkisi içinde olan notalar, diğer notalar vurulduğunda, yankı yaparlar.

Hemholtz, bu ilkeyi iç kulağın işleyişine uygulamıştır. Basilar zarın liflerini, belirli frekanslarda, aynı anda titreşimde bulunan piano tellerine benzetmiştir.

Hatırlarsanız, bu kuram Young-Helmholtz'un renk algılaması kuramına çok benzemektedir. Dış uyarınlardaki değişmelere bağlı olarak, özel bazı lifler, farklı nitelikte deneyimlere neden olmaktadır.

Renk kuramında yalnızca üç çeşit lif bulunduğu söylenmektedir.

Ses perdesi algılamasında ise, organizmanın binlerce ses tonu ayırabilmesi yeteneğine bağlı olarak, yüzlerce farklı basilar zarı lifleri olması gerekmektedir.

Bu nedenle, daha sonraki araştırmalar, ya bu ses perdesi kuramını değiştirmek yoluna; ya da yeni kuramlar yapılandırma yoluna başvurumaktadırlar.

Daha önce de belirtildiği gibi, Helmholtz'un ses perdesi algılamasına ilişkin öne sürdüğü bu kuram, günümüzde yetersiz kalmaktadır.

WILHELM WUND (1832 - 1920)

Sekiz yaşında bir çocuk düşünün.

Bu çocuk kitaplarında saatlerce kendisini kurtaramayan; tek ilgisinin bilimsel aktiviteler olduğu görülen; kendi yaşındaki diğer çocuklarla veya sporla pek az ilgisi olan bir çocuk olsun.

Tek gerçek arkadaşı ve yakınlık duyduğu kişi de, öğretmenidir.

Onun bu hali, bu tek yönlü kişilik gelişimi, ebeveynleri ve yakınlarını rahatsız etmiş ve geleceği için kaygıya düşülmüştür.

Wilhelm Wundt'un çocukluğunu tanımlayan bu sözcükler belirtilirken, kitabın yazarı, <<iyi>> çocuk yetiştirme ortamının ne olduğu konusunda insanların ne kadar az şey bildiği de not etmeden geçemeyecektir. Çocukluğu böyle geçtiği halde, belki de, çocukluğundaki tek yönlü gelişmesine bağlı olarak, Wilhelm Wundt'un böylesine verimli bir yetişkin yaşantısı olmuştur. Kendisi, deneysel psikolojinin babası olarak bilinir.

Wundt'un babası, Luther yanlısı bir rahiptir. Öğretmeni de babası ile çalışan genç bir papazdır. Wundt'un gençlik yılları, Almanya'da Baden'de geçmiştir. Sonraları, ebeveynlerinin izni ile, bu genç papazla birlikte yakınlarda bir köye yerleşmişler ve Wundt önce fizyoloji sonra da tıp öğrenimine başlamıştır. Helmholtz gibi, tıbbiyeye gidişi, doğrudan doğruya, maddi nedenlerledir. Wundt, bu şekilde, maddi sorunlarını hallettikten sonra, kendisini araştırmalara verebilmiştir.

Sonuçta, Heidelberg üniversitesinde 'doçent' pozisyonunun elde edip, bir kaç yıl Helmholtz ile birlikte çalışmıştır.

Wundt'un fizyoloji kürsüsünde elde ettiği pozisyonlar, pek yüksek olmamakla birlikte, 43 yaşlarında iken

hayatının dönüm noktasını başlatan bir olay olmuştur. Bu şekilde Jeipzig üniversitesinde felsefe kürsüsünde bir pozisyon alabilmiştir.

Dört yıl sonra da, 1879 da doğrudan doğruya psikolojik çalışmalara vakfedilmiş ilk laboratuvarı kurmuştur.

Bu, psikolojinin bir bilim olarak kuruluş tarihidir. Aynı zamanda, Wundt'un en önemli eserlerini vermeye başladığı yaştır.

Yaşamının geriye kalan 41 yılı içinde, çok sayıda deney yapmış ve çok sayıda kitap yazmıştır.

Bilincin Analizi :

Wundt'a göre, psikolojinin amacı, bilinçli deneyimleri öğelerine ayırmak olmalıdır.

Onun bu görüşünü daha açıkça belirtmek için şöyle bir örnek verebiliriz.

Diyelim ki ağzınızda bir fıstık var. Çiğnedikçe, tadını aldığınız şeyin, gerçekten 'ne' olduğunu biliyor musunuz? Yani bu fıstık lezzetinin nelerden oluştuğunu biliyor musunuz?

Yoksa, bu analiz edilemeyecek bir bilinçli deneyim midir?

Ya da, bu fıstık tadının, birbirinden ayrı ve farklı duyuların birleşmesi olduğunu söyleyebilir misiniz? Wundt laboratuvarlarında eğitilmiş bir 'introspeksiyonist', fıstık tadını, veya herhangi bir şeyin tadını, tuzlu, ekşi, acı, tatlı olmak üzere dört belirli öğeye veya duyuma ayırabildiğini sövmemektedir.

Eğer isterseniz böyle bir analizi siz de yapabilirsiniz. Herhangi bir yiyecek maddesini aldığınızı kabul edelim. Bu maddeyi tadarken, aşağıdaki dereceli ölçeği doldurabilirsiniz. <<O>>, o özellikten hiç bulunmadığını; <<5>> orta derecede bulunduğunu; <<10>> da maximum

miktarını göstermektedir. Şimdi, her algısal boyut için ağzınızdaki tadın değerlendirmesini yaptığınızı düşünelim.

Tuzlu 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Ekşi 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Acı 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Tatlı 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Sonra, bu sayılardan düz çizgiler çekip bir grafik oluşturalım.

Sonuçta ortaya çıkan bu zigzag şekil, tattığınız yiyecek maddesine ilişkin bilinçli yapınızın bir görünümü olacak. Bu, ilk bakışta, güvenilir olmayan, gelişigüzel bir yöntem gibi görünebilir.

Davranışçıların Wund'un psikolojik yaklaşımına yaptıkları eleştirilerden bazıları da, bu noktadan gelmiştir. Herşeye rağmen görüldüğü kadar güvenilir olmayan bir yöntem de sayılamaz.

Çünkü, Wundt, deneylerinde eğitilmiş denekleri kullandığını sıklıkla vurgulamıştır.

Bu eğitilmiş denekler, genellikle onun üniversitedeki öğrencileridir.

Wundt, bu yöneme <<introspeksiyon>> adını vermiştir.

Bu yöneme göre, kişinin <<bütün>> deneyime önem vermeden, yalnızca bilinçli deneyiminin öğelerini belirtmesi gerekmektedir.

Bu durum biraz da şarap ve kahvenin kalitesini değerlendiren 'çeşniciler'in yöntemine benzemektedir.

Eğer kişi, tek tek değil de, bir grup ile araştırma yapacak olursa, introspeksiyonu yapan kişi eğitilmemiş olsa bile, sonuçlar epey güvenilir olmaktadır.

Buna bir örnek vermek için, kitabın yazarı, kendi 'psikolojiye giriş' sınıfı öğrencilerinin, bazı tad deneyimlerini analiz etmelerini istemiştir.

Her öğrenci, kendine özgü bir grafik oluşturmuştur. Ortaya çıkan grafiklerin hiçbiri diğerine benzememiştir.

Tutarlı bir örüntü söz konusu değildir. Bununla beraber, eğer bir gruptan 20, diğer gruptan da 20 değer alınıp, her gruptan alınan verilerle birer ortalama grafik oluşturulursa, bu iki grubun grafiklerinin, genellikle, birbirlerine çok benzediği görülmüştür. Bu da, tad davranışının bazı yasalara bağlı olabileceğini göstermektedir.

Wundt'un, bilinçli deneyimi öğelerine indirgeme konusundaki görüşleri, kendisi ve onun ekolünden olan diğer kişilerce, Leipzig'de uzun süre üzerinde çalışılmış bir uğraş olmuştur. Her duyumla ilgili bilinçli deneyimler, derinlemesine araştırılmıştır.

Bu araştıma sonuçlarına bağlı olarak, görsel deneyimlerin üç temel duyum boyutuna indirgenebileceği önerilmiştir. Bunlar renk tonu, parlak ve yoğunluğudur. İşitmenin de üç temel duyumdan oluştuğu söylenmektedir. Bunlar ses perdesi, ses yüksekliği ve ses yoğunluğudur. Wundt günümüz için, modası geçmiş ve kibirli bir kişi olarak görülebilir.

Araştırma bulgularının da ilginç, fakat pek işe yaramayan şeyler olduğu söylenebilir. Gerçekten de, bu bulguların işlevselliği hiç bir zaman Wundt'u ilgilendirmemiştir.

Onun asıl ilgilendiği şey, bilinç ile ilgili felsefi bazı görüşlere deneysel bir temel bulmaktır. Diğer bir deyişle, o, Locke ve Mills gibi deneyimcilerin görüşlerinin geçerliğini, oturduğu koltuktan değil, laboratuvarında kanıtlamaya çalışmıştır.

Kitabın yazarı, Wundt'u, Wundt'un kendinden daha hararetili bir biçimde savunmak eğilimindedir.

Gerçekten de bu analizlerin çok yararlı olduğu görülmekte; günümüzdeki psikoloji uygulamalarında, bu sonuçlardan yararlanılmaktadır. <<Munsell renk şeması>> adı ile tanınan bir araç, bu renk tonu, parlaklığı ve renk yoğunluğu görsel boyutları üzerine temellendirilmiştir.

Ses mühendisleri de, yeni elektronik araçları dengelemeye çalışırken, ses frekansı, yoğunluğu ve ses dalgalarının karmaşıklığı boyutlarının analizine dayanmaktadırlar.

Bu fiziksel elemanlar, sesle yakından ilgilidirler. Yiyecek maddeleri üreten fabrikalarda çalışan psikologlar da, yine, tuzlu, ekşi, acı ve tatlı gibi boyutları kullanarak, yeni besin maddeleri üzerine yaptıkları araştırmalarını, bugün bile sürdürmektedirler.

Bu nedenle Wundt'a <<ilgisiz>> ve<<Pratik değil>> şeklinde yapılan suçlamalar gerçekçi olamaz.

Duygu Kuramı :

Wundt, bilincin analizini yaparken her bilinçli deneyim için duygusal elementler yanında, onunla ilgili, önemli başka öğeler de olduğunu söylemiştir.

Bu diğer öğeler, duygulardan oluşmuştur. Başka bir deyişle, her bilinçli deneyim, gövdenin dışındaki ve içindeki uyarılardan oluşmuştur.

Kişi, aynı anda ,iki dünyaya, dış dünya ve iç dünyaya, tepki göstermektedir.

Diyelim ki elinizde bir sigara var ve sizden bilinçli deneyimlerinizi, sigaranın rengi, kokusu ve bunun gibi dyusal boyutlarına indirgemeniz isteniyor.

Ancak, burada yukarıdakilerden daha başka bir şey yok mu?

Örneğin sigara hakkındaki <<duygularınız>> nedir? Nerdeyse içmek üzere olduğunuz için, kendi kendinize kızıyormusunuz?

Yoksa, hoş bir eklenti içinde misiniz? Wundt bu tür duyguları da analiz ettiğinde, bunların 3 temel boyuta ayrılabilirlerini söylemiştir. Bunlar hoş/hoş olmayan; heyecanlı/sakin; gerginlik/rahatlık boyutlarıdır...

Eğer Wundt'un bu görüşü doğru ise, kızgınlık, mutluluk, korku, üzüntü, depresyon gibi her hangi bir insan duygusunun, yukarıdaki üç boyutun farklı derecelerinden oluşmuş olduğu söylenebilmektedir.

Duygulara ilişkin bu görüşleri yüzünden, Wundt ve öğrencileri arasında, (Edward Bradford Titchener) önemli tartışmalar çıkmıştır. 19 y.y.'ın sonlarına doğru, Titchener de, New York'ta, Cornell Üniversitesi'nde bir psikoloji laboratuvarı kurmuştur.

Wundt gibi, o da bilinçli deneyimleri, öğrencileri, duyguların yalnızca iki boyutlu olduğunu söylemişlerdir. Bunlar hoş olma ve olmama boyutlarıdır. Sakin/heyecanlı ve gergin/rahat boyutlarının ise, bir deneyimin, iki ayrı söyleniş biçimi olduğu savunulmuştur.

Wundt ve Titchener okulları arasındaki bu tartışma, hiçbir zaman yeterli bir biçimde çözümlenememiş ve psikolojik araştırmalarda, introspeksiyon'un uygun bir yöntem olarak değerini yitirmesine neden olmuştur.

Bilinç Alanı :

Wundt'un bilincin doğasına ilişkin çalışmaları sonucu, insanlarda iki aşamalı bilinç olduğu savunulmuştur. Bunlar, 'Bilinç odağı' diye anılan bilincin en parlak noktası ve 'Bilinç alanı' adı verilen, ve açık olmayan bazı duyular ve duygulardan oluşan, ikinci bölümdür.

Bilinç, karanlık bir odadaki el lambası ışığına benzetilebilir.

Lambayı duvara tuttuğunuzda, daire şeklinde bir ışık görürsünüz.

Bu daire, bilinç alanı; dairenin ortasındaki parlak merkez de, bilinç odağı şeklinde düşünülebilir.

Geriye kalan herşey karanlıktır. Fakat ışık, elimizin hareketi ile, odadaki herşeyi aydınlatmak üzere yön

değiştirebilir. İşte, bilinç de, buna benzer bir biçimde, hızla, o konudan, bu konuya yönelebilir.

Bildiğiniz gibi, tek bir gün içinde binlerce farklı fikir veya duygu içine girebiliriz.

Bilinç odağı veya bilincin kesin merkezi, sınırlıdır. Wundt'un çalışmalarına göre, ortalama bir insan, bilinç merkezinde ögeden (fikirden) fazlasını tutamaz.

Wundt, buna, <<dikkat süresi>> adını vermiştir. <<Wechsler Zeka testi>> adı verilen zeka testinin bir alt testi ile yapılan bir deney, Wundt'un ne demek istediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Diyelim ki, siz de bir arkadaşınızı böyle bir deneye tabi tutmuş olun.

Ona, bir saniye ara ile, bir seri, gelişigüzel sayı okuduğunuzu düşünelim.

Ondan bunları ters yönde tekrar etmesini istediğimizde, ne kadar denerseniz deneyin, bir çok kişinin, sayıdan sonra, başarısız olduklarını göreceksiniz.

Kavrama :

Buraya kadar anlatılanlardan, Wundt'un, açık, bilinçli deneyimlerinin, <<duyumlar, duygular ve bunların, bilinç odağında var oluşu>> demek olduğunu görmüş bulunuyorsunuz.

Fakat, bu durum, gerçekten bilinçli bir deneyimi açıklayabiliyor mu?

Wundt, bir deneyimin, sentezinden çok, analizi ile ilgilenmekle beraber, sentez sorunlarına da eğilmiştir. Bunun için, yaratıcı sentez ilkesini ortaya atmıştır.

Yaratıcı sentez'in oluşabilmesini, bilincin <<kavrama>> terimi, günümüzdeki, <<bilinçaltı işleyiş>> ile, eş anlamdadır. Çağdaş ünlü psikologlar, bilinç altımızda, çeşitli verileri (bilgileri) karıştırıp, düzenleyen ve onlardan,

sorunlarımıza hazır çözümler oluşturan ve bunları bilincimize gönderen olağanüstü bir bilgisayar olduğunu söylemektedirler.

Wundt, bu kadar ileri, gitmemekle beraber, benzer şeyler söylemiştir.

O da <<kavrama>>nın, temelde, bilinç altında olduğunu öne sürmüş, ancak <<kavrama>> işleminin çok az da olsa, farkında olabildiğimizi belirtmiştir.

Kavrama işlemi, Wundt'a göre, <<birleştirici>> bir işlemidir.

Bu işlem aracılığı ile, birbirinden ayrı duysal ve duygusal ögeler, bir yeni, <<bütün>> deneyim oluştururlar. İşte, bu da, <<yaratıcı sentez>>in temelidir.

Diyelim ki, çocuğun biri, bir külah dondurma yiyiyor olsun.

Wundt'a göre, çocuğun dondurma yerken edindiği toplam deneyim, farklı derecedeki duyular ve duygulardan oluşmuştur.

Ancak kendisine sorduğunuzda, o bu detayları bir kenara bırakmaktadır.

Kavrama yeteneğine bağlı olan yaratıcı sentez ilkesi ile özetlenebilecek daha basit bir 'toplam deneyim' belirtmektedir.

Bu basit ifade ise, toplam deneyiminin, onu oluşturan parçalardan daha fazla ve farklı bir şey olduğunu, açıkça ortaya koymaktadır.

Daha ilerideki bölümlerde göreceğimiz Gestalt'çı psikologlar, 'kavrama' ve 'yaratıcı sentez' doktrinine karşı çıkmışlardır.

Buna rağmen, <<bütün>> deneyimlerin, parçalarının toplamından daha farklı olduğunu belirten görüşü, ilk kez ortaya atan Gestalt'çılar değildir.

Wundt algılama sırasında bazı düzenleme sorunlarının olduğunu farketmiştir.

Kendisinin ileri sürdüğü çözüm yetersiz olsa bile, sorunu görmediği söylenemez.

<<Yaratıcı sentez>> kavramını biraz daha açıklığa kavuşturmak için John Stuart Mill'in bir yazısı hatırlanabilir.

John Stuart Mill bu yazısında, karmaşık fikirlerdeki bazı özelliklerin, onu oluşturan daha basit fikirlerde görülmediğini öne sürmüştür.

Bu görüşe de, <<mental kimya>> adı verilmiştir.

Örneğin su bileşiği, 'oksijen' ve 'hidrojen' adı verilen iki ayrı gazdan oluşmuştur.

Ancak bu iki 'gaz'ın birleşmesinden, nasıl oluyor da bir sıvı oluşabiliyor?

Bunun yanıtı, sentez sırasında yeni özelliklerin yaratıldığıdır.

Mill ve Wundt, zihnin de aynı biçimde çalıştığını belirtmişlerdir.

Duyumlar ve duyguların sentezinden, yeni özellikler yaratılmaktadır.

Bunun, parçaların toplamından daha farklı bir şey olduğuna ilişkin bir görüşe, bir başka örnek de, filimlerdir. Beyaz perdeye arka arkaya yansıtılan şeyler, tek tek hareketsiz resimler olduğu halde, biz resimlerin kendinde olmayan bu <<hareket>>i, <<bütün>>de algılarız.

Bu konuda, daha sonra, <<Gestalt>>çı psikologlardan Max Wertheimer'in pek çok şey söylediğini göreceğiz.

Sonuç :

Wundt, deneysel psikolojinin resmi kurucusu olarak görüldüğü halde, aynı dönemde yaşamış diğer kişiler, onun bu kavramlarını değiştirmiş, geliştirmiş ve eleştirmişlerdir. 19. y. y.'ın sonu ve 20.y.y.'ın ilk çeyreğinde, Almanya 'da deneysel psikolojinin kurulması tartışmalı olmuştur.

Wundt'a yapılan saldırılar, pek çok yerden gelmiştir ve bir kitap doldurabilecek kadar çoktur.

Bu tartışma alanlarını belirlemek için, aşağıda bazı örnekler verilecektir; sonradan dini uğraşlarını bırakıp, bir fizyolog ve psikolog olan, Franz Brentano isimli bir kişi, Wundt'ın dediği gibi, psikolojinin konusunun 'bilinç içeriği' olması gerektiği görüşüne karşı çıkmıştır.

Brentano'ya göre, içerik üzerindeki bu vurgulama, zihine statik bir özellik vermektedir.

Zihin, hiç bir zaman durağan (statik) olmadığına göre, psikolojinin konusu da, zihinsel içeriklerden çok, zihinsel hareketler olmalıdır.

(Burada hemen belirtmek gerekir ki, Wundt da, duyuların, aslında, <<süreç>>ler olduğunu farketmiştir. Ama yazılarında, sanki <<statik>> şeylermiş gibi bir ifade kullanılmıştır).

Brentano'nun <<hareketler>>e yaptığı bu vurgulama, psikolojik düşünüşe dinamik bir öge getirmiştir.

Freud'da Brentano'nun öğrencisiydi. Bilindiği gibi, psikoanaliz'in, zihnin hareketleri ile uğraşan, dinamik bir psikoloji olduğu söylenir.

Böylece, Freud ve Brentano arasındaki ilişkiyi kurmak kolay olmaktadır.

Brentano'nun öğrencisi, Carl Stumpf'da, müziğe çok büyük ilgisi olan bir kişi olarak, Wundt ile müzik tonları konusunda, ciddi tartışmalara girmiştir. Stumpf'un laboratuvarında yaptığı deney sonuçları, Wundt'un sonuçları ile çelişkili çıkmıştır.

Stumpf'a göre, kişiler introspeksion konusunda iyi eğitilmiş olsalar bile, müzik konusunda onların değerlendirmelerinden, müzik experlerinin değerlendirmeleri, daha geçerlidir.

Wundt ise, <<müzik expert>>lerinin kendi müzik bilgileri tarafından fazlası ile etkileneceklerini; bu nedenle,

dengeli bir değerlendirme yapamayacaklarını öne sürmüştür.

Onların arasındaki bu tartışma, ciddi boyutlara ulaşmış ve hiç bir zaman memnun olabilecekleri bir şekilde çözümlenmemiştir.

Wundt sistemine yönetilen en önemli eleştiri, Würzburg'li Oswald Külpe'den gelmiştir.

Wundt, artık yaşlı bir adam olduğu sıralarda, Külpe Wundt'dan 30 yaş geç, ve zihin gücünün en üst düzeyine çıkmış bir kişidir. Külpe ve öğrencileri, Wundt'un <<her düşüncenin ona ilişkin bir imajı (duyum veya duygusu) olduğu>> görüşüne karşı çıkmışlardır.

Würzburg ekolü, bazı düşüncelerin <<imaj>>sız oluştuğunu öne sürmüşler ve <<imajsız düşünce ilkesi>>ni oluşturmuşlardır.

Bu imajsız düşünceyi açıklamak için, <<mental set>> kavramını ortaya atmışlardır.

Diyelim ki, bir muhasebeci bu toplamları yaptığı sırada, bu <<zihinsel düzen>>in farkında değildir.

Bu <<düzen>> onun davranışlarını belirlemekle birlikte, bilinçli düşünme süreçleri içine bir duygu veya duyum olarak girmemektedir.

Tabii ki Wundt buna karşı çıkmıştır. Wundt'un 3 boyutlu duygu kuramının bir parçasıdır.

<<İmajsız düşünce>> üzerine yapılan tartışmalar, introspeksiyon yöntemine gölge düşüren tartışmalara bir örnektir.

Artık, günümüzde pek az psikolog, bu <<imajsız düşünce>>lerin olup, olmadığı konusunda düşünmektedir. Bu tür tartışmalar ve duygular kuramı üzerinde, Wundt ile Titchener'in anlaşamamış olması, Amerika Birleşik Devletlerinde, John Watson'a, tüm bilimlerin, (psikoloji dahil), özel olaylarla değil de, genel olaylarla ilgilenmesi gerektiğini düşündürmüştür.

Watson'un bu bakış açısı 8. bölümde anlatılacaktır.

Fizyolojinin saygıdeğer bir bilim olarak yükselmesi ile birlikte, deneysel psikolojinin de kendine bir yer edinmeye başladığına, daha önce değinilmiştir.

Duyu organlarının fizyolojisinin araştırılması, otomatik olarak, 'duyumların araştırılmasına', psikolojinin konusunun da bu şekilde (duyumların araştırılması) belirlmesine neden olmuştur.

Bazı araştırmacıların da (Weber, Fechner, Helmholtz) 'uyaran tepki' konusuna ilgi duymaya başlamalarıyla, psikoloji bir bilim olarak başlamış sayılmaktadır.

Bu nedenlerle, Wundt'un resmen bir psikoloji laboratuvarı kurmuş olması, o günün gelişmelerin doğal bir sonucudur.

Wundt, psikoloji laboratuvarını kurduğunda, 'zamanı' ile çok iyi bir uyum içindedir.

Burada, fizyolojik araştırmalardaki son öğretileri ve büyük deneyimcileri (Locke, Mills, Helmholtz) öğretilerini bir araya getirmiştir. Ancak bulguları, çok kısa bir zaman içinde, bir çok psikoloğa, modası geçmiş ve geleneksel görünmeye başlamıştır.

Genç psikologlar, Wundt psikolojisinde 'engelleyici doğma'lar olarak gördükleri noktaları, acımasızca eleştirmeye başlamışlardır.

Psikolojideki gestaltçı ve davranışçı yaklaşımlar, Wundt psikolojisine tepki olarak başlamıştır.

Bu gözle bile bakıldığında, Wundt'un, psikolojinin temellendirilmesinde önemli yeri olduğu söylenbilir.

Kendisi, saldırılar için büyük ve heyecan verici bir hedef oluşturan büyük bir otorite olarak görülmesine rağmen, gerçekte hiç de öylesine bir otorite olamamıştır. Ortaya attığı kavramlar, rahatlıkla eleştirilebilecek ve alay konusu olabilecek türdedir. Kendi alanında bir öncü olmak isteyen bir kişi için, böyle bir durumun çok acı vermiş

olabileceği açıktır. Gerçekten de herhangi bir alana böylesine yenilikler getiren kişilerin, zaman ilerledikçe, kendilerini modası geçmiş, yaşlı bir ordunun üyesi olarak bulmaları üzücü bir olaydır.

BÖLÜM VI

İŞLEVSELÇİ PSİKOLOJİ VE FONKSİYONALİZM

Kitabın yazarı olarak, bu bölüme, <<... İşte şu sıralarda İngilterede...>> diyerek başlamak eğilimindeyim.

Bildiğiniz gibi, bir kitap, arka arkaya gelen bölümlerden oluşmuştur. Ama gerçek tarih, bölümlere ayrılamaz.

Bilimin gelişimi de, aynen bir ağacın büyümesine benzer.

Bir dalın büyümesi sırasında, başka bir yerden de, bir başka dal gelişim içindedir.

İşte, Alman deneysel psikolojisinin kurulduğu sıralarda, İngiltere'de, Fransa'da, Rusya'da, Amerika Birleşik Devletlerinde ve diğer bazı memleketlerde, paralel olaylar meydana gelmektedir.

Batı dünyasında, psikoloji, ayrı, ayrı biçimlerde kendini göstermeye başlamıştır.

Alman deneyselcileri, ağırlıkta olmalarına rağmen, bu yeni alanı kendi tekellerine alamamışlardır.

Wundt'un Almanya'da çalıştığı sıralarda, İngiltere'de de, Sir Francis Galton birysel farklılıklar sorunu üzerine çalışmaktadır.

Daha önce görüldüğü gibi, Wundt'un yaklaşımı normatiftir.

'Normal' veya 'tipik' bir zihni araştırmak istemektedir. (Kendisi, biraz da istemeyerek, öğrencileri arasına bir Amerikalı'yı almıştır.

Bu Amerikalı öğrencinin adı Cattell'dir.

Cattell, daha sonra, Amerika'da zihinsel ölçme hareketini başlatanlardan olmuştur).

O sıralarda, Fransa'da ise, hipnotizma ve onun 'anormal' davranışların tedavisinde bir araç olarak kullanılması konusu, çok ilgi çekmektedir.

Hipnotizma'nın, aslında çok renkli bir geçmişi vardır. Çağdaş düşüncenin de ilgisini çekmiyor olması, 18. y.y'da Franz Anton Mesmer adı verilen bir kişinin ilginç çalışmalarına bağlıdır.

Mesmer'e göre, hipnotik fenomen (olgu) ile, hayvanlardaki manyetik fenomen arasında bir ilişki vardır.

Bu nedenle, hipnotizma için önceleri <<hayvansal manyetizma>> adı kullanılmıştır.

Daha sonraki araştırmacılar 'hayvansal manyetizma' kavramını yadsıyıp, hipnotizmanın özel bir 'uyku durumu' veya dikkatin yok olduğu, bir 'bilinç durumu' olduğunu söylemişlerdir.

James Braid adındaki bir İngiliz, <<mesmerizm>> terimi yerine, <<hipnotizma>> terimini ortaya atmıştır. Ancak bir şansızlık sonucu, hipnotizma ile, büyüçülük, sihir, beyin yıkama gibi terimler de eş anlamda düşünüldüğünden, artık <<hipnotizma>> bilimsel bir terim olmaktan zaman zaman uzaklaşmaktadır. <<Hipnotizma>> okulunun ciddi öğrencilerinden biri olan Jean Charcot, daha sonraları, Freud'u etkilemiş ve Freud da hastaları ile ilk tedavi çalışmalarında hipnotizma ve manyetizmayı kullanmıştır.

Burada önemli olan nokta, Fransa'da hipnotizmaya duyulan bu ilginin, aslında, psikolojinin pratik uygulamalarda kullanılma isteğini yansıtır olmasıdır. Almanların, sonu gelmeyen kuramsal tartışmaları, Fransızlar için anlamsızdır. Bu nedenle, ilk işe yarar zeka testinin, Alfred Binet tarafından, Fransa'da geliştirilmesine hayret etmemek gerekir. Bu testler, çocukları yeteneklerine

ve yaşlarına uygun olan okullara yerleştirmek amaçları ile kullanılmaya başlanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, yine bu sıralarda, William James isimli bir psikolog, Harward Üniversitesi'nde yazılar yazıp, dersler vermektedir.

James, öğrencilerine, Alman psikolojisini bütün yönleri ile anlatmaya çalışırken, bir yandan da, bunun katı kuramsal yönlerini görüp, sabırsızlanmaktadır.

Franz Brentano gibi, James'de, zihinsel içeriklerden çok, zihinsel hareketlerle ilgilenmektedir.

Ona göre, bilinç sürekli ve hareket halindedir.

William James, kapı tokmağının nasıl işlevi varsa, zihninde öyle bir işlevi olması gerektiğini öne sürmektedir.

Kapı tomağı, nasıl kapıları açmak için kullanılıyorsa, zihin de, problemleri çözmek, kararlar verebilmek için kullanılmaktadır.

James'in psikolojiye bu şekilde yaklaşımı, uygulama konusuna dikkatleri çekmiştir.

Eğer, zihnin işlevi varsa, bunu nasıl en iyi bir biçimde, gündelik durumları, sorunları çözmek için kullanabiliriz?

İşte, pek çok kişinin kafasını kurcalayan soru budur.

James'in düşünme biçimi ile aynı doğrultuda olarak, Jahn Dewey'in felsefesi, Chicago Üniversitesi'nde, <<fonksiyonalizm>> (işlevselcilik) adı verilen bir ekolün kurulmasına etkili olmuştur.

İşlevselcilik yaklaşımında, kurama fazla önem verilmeden, durumlar ve davranışlar arasındaki işlevsel ilişkiler araştırılmaktadır.

Bu görüşte, gereksiz yere vakit geçirmeden eldeki bilgilerin endüstri, eğitim ve ticarete uygulanması savunulmaktadır.

Kısaca, Almanlar, psikolojiyi tümü ile kuramsal <<saf bilim>> olarak geliştirmeye çalışırken, diğefleri, buna karşıt olan çeşitli yollar seçmişlerdir.

Genç bir bilim olan psikoloji, parçalara bölünmeye başlamıştır.

FRANCİS GALTON (1822-1911)

Francis Galton, 87 yaşında iken, şövalyelik ile ödüllendirilip <<sir>> ünvanını almıştır.

Ona bu payenin verilmesi, insan bilgisine yaptığı pek çok katkının bir karşılığıdır.

Bundan 2 yıl sonra, mal varlığının büyük bir kısmını, kendi başlattığı <<eugenics>> (insan ırkının soya çekim ile ıslahına çalışan bilimdalı) biliminin ve insan niteliklerinin ölçülmesi yolundaki araştırmaların sürdürülmesi için bağışlayarak, ölmüştür.

Galton, bir maceraperest ve bireyci olarak tanınır. Kendisi, çok zengin ve soylu bir aileden gelmiştir. Ünlü devrimci Charles Darwin'in, kuzenidir.

Galton, bir süre tıp tahsili yaptıktan sonra, bundan hoşnut olmayarak, alanını değiştirmiş ve belli bir alanda özelleşmektense, geniş ve özgür bir eğitim görme yolunu seçmiştir.

Sonuçta, Cambridge'de, Trinity Üniversitesi'nden mezun olmuştur.

Onun, bu 'yerinde duramayan' kişilik özelliğine bağlı olarak, bir süre, seyahatlerle ve araştırmalarla zaman geçirdiği söylenir.

Afrika'da, daha önce keşfedilmemiş bölgelere yaptığı seyahatlerle ilgili olarak yazdığı yazılar, kendisine İngiltere'de büyük bir ün kazandırmış ve 32 yaşında iken, Kraliyet Coğrafya Kurumu'nun en yüksek ödülünü sağlamıştır.

Galton, bu sıralarda, ünlü ve etkin olduğu halde, akademik alanda bir görev almak istememiştir. Tüm yaşantısı boyunca, gönlünün dilediği bir biçimde yaşamayı

yeğlemiştir. Katkılarının çok fazla olmasına karşın, belirli bir düşünce sistemi ile bağıntılı değildir.

Kendisi, sanki o sıralarda Almanya'da bulunan Wundt, tutucu, sistemli ve psikolojinin, insan ırkının düzelmesi konusunda ne tür bir işlevi olacağı konusunda, hiç ilgilenmemiş bir kişidir. Bununla beraber, bu kadar zıt yönlerine rağmen, ikisi arasında bazı benzerlikler de vardır.

Her ikisi de Batı dünyasında ilerleyen bilimsel yöntemlerin, psikolojiye uygulanmasını savunmuşlardır. Her ikisi de, deneylerin yararına inanmış ve psikolojiyi, matematiksel analize olanak verebilecek, niceliksel bir temele oturtmak istemişlerdir.

İnsanda Bireysel Farklılıklar :

İnsan davranışları ile ilgilenen hiç kimsenin, gözünden kaçmayan olgulardan biri, insanlarda çeşitli özellikler ve yetenekler açısından farklılıklar olmasıdır.

Bu farklılıklar acaba neye bağlıdır?

Galton'un bu soruya yanıtı, pek çok farklılıkların kalıtıma bağlı olduğu biçimindedir.

Özellikle, zeka farklılıklarının, kalıtım ile açıklanabileceğini savunmuştur.

Galton, ünlü kişilerle yaptığı bir çalışmada, bunların çocuklarının da, rastlantı faktörü dışında, başka nedenlere bağlı olarak, yine ünlü kişiler olduklarını göstermeye çalışmıştır.

Bu gözlemlerinden çıkardığı sonuç, zeka yeteneğinin kalıtımla geçen bir özellik olduğudur.

Pek çok psikolog için, Galton'un vardığı bu sonuç doğru değildir.

Onlara göre, ünlü kişiler, kendileri gibi, çocuklarına da, üst düzeyde bazı eğitim olanakları sağlamaktadırlar.

Akademik ve iş dünyasında, normalin üstünde bir çevreleri vardır.

Bu nedenle, üstünlüğün açıklanması, 'çevre' faktöründe aranabilir.

Diğer bir deyişle, bu ünlü kişiler, üstün yeteneklerini katılım'a değil; içinde yaşadıkları çevrenin olanaklarına borçludurlar.

Bu tartışma, günümüzde de süregelmektedir.

Bununla beraber, orta çizgideki kişiler, ne çevrenin, ne de kalıtımın, birbirinden bağımsız ele alınamayacağını; bunların birbirleri ile etkileşiminin önemli olduğunu söylemektedirler.

Bu kişilere göre, birinin diğerinden önemli olduğunu savunmak, anlamsız bir tartışma yaratmaktan ileri gidemez.

Golton çalışmalarını yaparken, tamamen iyi niyete dayanan bir samimiyet içinde olmuştur.

Ona göre, <<eugenics>> bilimi oluşturularak, kalıtımsal temellerine göre, insanların 'uygun olan' ve 'olmayan' diye ayrılması; zaman içinde, uygun olanların nüfusunun artırılıp, uygun olmayanların nüfusunun azaltılması; böylece, insan ırkının ıslahının sağlanması olanaklıdır. Mantıksal görünmesine rağmen, onun bu yaklaşımının, pek çok alanda, üzücü sonuçları olmuştur.

İnsanların bazılarının 'uygun', diğerlerinin 'uygun olma'yışlarına ilişkin kararların, genetik faktörlerle hiç bir ilişkisi yoktur.

Çevrenin ve öğrenmenin etkileri öylesine büyüktür ki, bu durum araştırma sonuçlarını karıştırmakta ve birçok pratik uygulamada, kararların gelişigüzel verilmesine yol açmaktadır.

Galton'un bu çalışmalarının, ikinci dünya savaşı sırasında, Yahudilerin aşağı sınıftan bir ırk olduklarını ileri sürenlerin, nasıl işine geldiğini düşünebilirsiniz.

Ayrıca, günümüzde de, bir ırkın diğerine zekaca üstünlüğünü savunanların, bu düşüncelerden yararlandıkları görülmektedir.

Galton, çevrenin önemi konusunda tamamen bilgisiz değildir.

Öyle ki, kendisi, çevrenin etkilerini kontrol altında tutabilmek için, ikiz kardeşler kullanarak araştırmalar da yapmıştır.

Ancak, günümüz araştırma yöntemleri içinde değerlendirildiğinde, zeka konusunda böyle bir yaklaşım, çevresel faktörlerin etkisini en aza indirmek açısından, yetersiz kalmıştır.

Galton görünürdeki objektifliğine rağmen, kalıtımın çevreden daha önemli olduğu konusuna kendini adanmıştır. Bu nedenle de, gerçekten, aradığını, bulmuştur. Bu durum, her araştırma için geçerli olan kaçınılmaz bir tehlikeyi ortaya koymaktadır.

Böyle bir hata, yalnız Galton tarafından yapılmamıştır. Çağdaş ölçme kuramcılarında, Clyde Coombs, sosyal bilimcilerin genellikle, bilmek istemekten çok, istediklerini bilmeyi yeğlediklerini söylemektedir.

Zihinsel Yetenek Testleri :

Galton, bir insanın diğerinden üstün olduğunu belirleyebilmek için, zihinsel yeteneği ölçtüğüne inandığı bazı zeka testleri kullanmıştır.

Yaklaşımı, temelde, 'duyusal-motor yetenekler' (sensory-motor) açısından dır.

Eğer sizde, 1880'lerde, Londra'da yaşıyor olsaydınız, 'duyusal-motor' yeteneklerinizi, Galton'un halka açık test merkezinde ölçtürebilirdiniz.

Böyle bir merkezde, dinamometre adı verilen ve günümüzde eğlence parklarında kullanılan bir aletle,

yumruğunuzun gücünü, bazı ağırlıkları farkedebilme yeteneğinizi, görsel yeteneğinizi, ölçtürebilirdiniz.

Ayrıca, boyunuz, başımızın çevresinin büyüklüğü, yüzünüzün uzunluğu ve buna benzer fiziksel özellikleriniz hakkında da, bilgi sahibi olabiliydiniz.

Galton, bu merkezde daha sonraları, 'zeka test' akımı ve fiziksel özelliklerin ölçümü olan 'biometre' akımının ilk adımlarını atmıştır.

Galton'un zihinsel yetenekler ve zeka'nın araştırılmasına ilişkin bu yaklaşımı, çağdaş zeka testlerinin babası olan, Alfred Binet'inkinden çok farklıdır.

Binet 'zeka'yı global bir kavram olarak görmüş ve günlük yaşamın gerektirdiği bazı işleri yapabilme yeteneğinin önemini vurgulamıştır.

Galton'un yaklaşımı ise, organizmanın biyolojik donatımını açıklamaya yöneliktir.

Galton'un, kalıtımın önemine yaptığı bu vurgulamaya bağlı olarak, zekaya böyle bir yaklaşım yapması doğaldır. Onun zihinsel yeteneği ölçme yöntemi, bugün için geçerli olmamakla beraber, kendisinin, zeka testlerinin mucidi olduğunu belirtmek, yanlış olmayacaktır.

Korelasyon Kavramı :

Galton'un, bilime belki de en büyük katkısı, korelasyon yöntemini geliştirmiş olmasıdır.

Bu yöntemi, Karl Pearson adındaki bir matematikçi arkadaşının yardımı ile geliştirmiştir.

Temel fikir, Galton'un; son matematiksel görünümü ise, Pearson'undur.

Gerçekten de, Pearson, kendi yöntemini daha tanımlamadan, Galton kendine göre bir formül oluşturmuş gibidir.

Aslında, korelasyon fikri, açık ve kolaydır.

Hepimiz, uzun boylu insanların, kısa boylu insanlardan daha ağır olduğunu biliriz. Bu nedenle, uzunluk değişkeninin, ağırlık değişkeni ile ilişki (korelasyon) içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak, bu, <<genelde>> böyledir. Bu genel kurala (ilkeye) karşın, pek çok bireysel ayrıcalıklar da vardır. Bizi ilgilendiren sorun şudur:

Eğer elinizde 1000 çift, uzunluk ve ağırlık puanı var ise, bunlar nasıl bir ilişki içindedirler?

Bunların ilişkisini ve ilişkili olmayışlarını nasıl ölçebilirsiniz?

Galton ve Pearson, herşeyden önce, bu puanları çiftler halinde düzenleyerek işe başlamışlardır. Daha sonra da, bir takım matematiksel işlemler yaparak, ilişki miktarını bir index sayısı ile gösterebilecek sonucu elde etmişlerdir. Bu son index sayısı ile gösterebilecek sonucu elde etmişlerdir.

Bu son index sayısına, <<korelasyon katsayısı>> adını vermişlerdir.

Korelasyon katsayıları + 1.00 (tam pozitif korelasyon) dan -1.00'e (tam negatif korelasyon) kadar gider. Diyelim ki, 0.80 veya 0.70 gibi sayılır, 2 değişken arasında yüksek olumlu bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Yani, uzunluk ve ağırlık arasında örnekleme grubuna bağlı olarak 0.80 veya 0.70 lik bir korelasyon olabilir. Ancak bu genel ilişkiye karşın, bazı istisnaların olabileceği de unutulmamalıdır.

Galton'un, korelasyon tekniğini uyguladığı temel alan, biyometrik verilerdir.

Örneğin, kişinin yüz uzunluğu ile boy uzunluğu arasındaki ilişkiyi aramıştır.

Tekniğinin geçerli olduğunu gösterebilmek için, ölçümler arasında yüksek korelasyon bulmaya çalışmıştır. Ayrıca genel yetenek ile biyometrik yetenek (ağırlıkları

farkedebilme yeteneği, görüş keskinliği gibi) arasında bir ilişki olduğunu da göstermeye çalışmıştır. Bu son içinde ise, iyice başarisız olmuştur.

Buna rağmen kendisi, zihinsel yeteneklerini objektif olarak bilir.

Onun yönteminin yetersizlikleri, geçen Alfred Binet'in düşüncelerini açıklığa kavuşturmaya yardımcı olmuştur.

ALFRED BINET (1857-1910)

Alfred Binet, 47 yaşında iken, Fransa Milli Eğitim Bakanı, kendisi ile görüşmek istemiştir.

Bakan, Binet'ten, geri zekalı çocukları özel okullara yerleştirmek için, bunları diğerlerinden ayırt edebilecek bir yöntem geliştirmesini istemiştir.

O sıralarda Binet, Paris'te, Sorbonne niversitesi'ndeki psikoloji laboratuvarının direktörüdür.

Altı yıl sonra da öldüğü belirtilmektedir.

Bu yıl içinde ise, zeka testleri üzerine yaptığı alışmalar, Binet'e psikoloji tarihinde sarsılmaz bir n kazandırmaya yetmiştir.

Binet, Nice'de doğmuş; Paris'te hukuk tahsili yapmıştır. Yirmi bir yaşında iken avukat olmuş; ama, bu işi çok kısa zamanda bırakarak, bilim dünyasına girmeye çalışmıştır.

Psikopatoloji, hipnotizma, çağrışım kuramı ve mantık ile ilgilenip, zaman içinde, bu konularda kitaplar yazmıştır. Otuzyediyedi yaşında felsefe doktorasını alıp, Paris'teki psikoloji laboratuvarına direktör olmuştur.

Binet'in ilgilerinin çeşitliliği, psikoloji bilgisinin derinliği, düşünme sorunları üzerine ilgisi, kendisinin, zeka konuları ile ilgilenebilecek en uygun kişi olarak görülmesine neden olmuştur.

Yüksek Zihinsel Süreçlerin Ölçümü :

Binet, zekayı ölçmek üzere bir yöntem geliştirdiği sıralarda, Galton'un çalışmalarını da bilmektedir.

Aslında, o günlerde, Galton yöntemleri Fransa'da, zeka geriliklerini saptama amacıyla kullanılmaktadır.

Binet'in ilk işi, zeka geriliğinin medikal teşhisindeki ciddi bozuklukları göstermek olmuştur.

Örneğin, bu hatalara bağlı olarak, kör ve sağır çocuklara muayeneleri sırasında, araç olarak duyuşal-motor testleri kullanan doktorlar tarafından, 'geri zekalı' teşhisi konmaktadır.

Binet, bu konuda, yeni ve büyük bir adım atılması gereğini savunmuştur.

Bu nedenle, zihinsel fakültelerin direkt olarak ölçülmesini önermiştir.

Böylece 'imgem', 'bellek', 'anlama', 'estetik değerlendirme', 'moral duygular', 'irade gücü' ve 'dikkat' gibi fakülteleri ölçmek üzere, testler geliştirmiştir.

Onun dediğine göre, asıl ilgilendiği şey 'karar verme' fakültesinin global ölçümüdür.

Binet'e kadar, bu fakültelerin ölçümü, pek çok düşünür tarafından olanaksız olarak görülmüştür.

Söz konusu bu fakülteler, dokunulamayan, madde dışı ve ölçülemeyecek şeyler olarak değerlendirilmiştir.

Binet, önce, bu olanaksız olanaklı kılacak, basit ve açık testler geliştirmiştir.

Testi alan çocuklara, ölçülmek istenen fakülteye ilişkin işler ve problemler verilmektedir.

Örneğin, küçük bir çocuktan (diyelim ki 5 yaşında), soyadını söylemesi istenmektedir.

Bunu doğru yapabilmesi, bellek fakültesini gerektirir.

Daha büyük bir çocuğa ise (diyelim ki 11 yaşında), bir cümledeki acaplığı düzeltmesi söylenmektedir.

Örneğin <<John 20 yaşında iken, savaşta öldü; 22 yaşında iken de, köydeki nişanlısı ile evlendi.>> diye bir cümle verilmektedir.

Eğer çocuk, <<Bu imkansız.

Kişi önce ölüp sonra evlenmez.>> derse; bu, onda, 'anlama' fakültesinin varlığını göstermektedir.

Zeka Yaşı :

Bu testlere bağlı olarak, Binet ve asistanları, Victor Henri ve Theodore Simon, çeşitli yaşlara uygun ölçekler geliştirmişlerdi.

Her test maddesi, zorluk durumuna göre sıralanmış ve pek çok sayıdaki çocuk üzerinde araştırma yapılarak, her yaşta, neyin <<normal>> veya ortalama olduğu belirlenmiştir.

Böylece, çocuklar için, belirli yaş 'normları' saptanmıştır.

Buna göre, altı yaşındaki bir çocuk, 5 yaşındakinden daha fazla maddeyi doğru olarak yapabilmelidir.

(7 yaşındaki de 6 yaşındakinden... v.b gibi) zeka testleri, bir yere kadar, en alt basamaklarında en kolay, daha üst basamaklarda, daha zor maddelerin olduğu bir merdivene benzetilebilir.

Çocukların çoğunluğunun, merdivende ne kadar çıktığı, Binet ve yardımcılarının <<zeka yaşı>> dediği şeye bağlıdır.

Diyelim ki, 7 yaşındakilerin çoğunluğu, 22 maddeyi doğru olarak yapabiliyor.

Böylece, eğer 7 yaşındaki bir çocuk 22 maddeyi de geçerse, onun zeka yaşı 7 olacaktır. Eğer yalnızca, 15 maddeyi yaparsa, kronolojik yaşı 7 olduğu halde, zeka yaşı belki de 5 tir. 28 maddeyi doğru olarak tamamlayabilirse, zeka yaşı belki de 9 olacaktır.

Binet ve yardımcıları, bazı hataların da yapılabileceğini kabul ederek, bir çocuk için, 3 yanlışa kadar izin vermişlerdir.

Bir sırada, 3 yanlıştan daha fazla yanlışı yapılırsa, daha üst zorluk düzeyindeki soruların yapılmasına izin verilmemektedir.

Zeka Katsayısı :

Kişiye, zeka yaşı hakkında bazı bilgiler veren <<Binet Ölçekleri>>ndeki bir sorun, zeka yaşlarının gerçekte durağan olmayışıdır.

Geri zekalı bir çocuğun bile, öğrenme ile, zeka yaşı, yavaş, yavaş yükselebilir.

Bu nedenle, değişik kronolojik yaşlardaki çocukların, görel zekalarını karşılaştırmak çok zordur.

Bu zor durumdan bir çıkış yolu, Alman psikoloğu, William Stern tarafından ortaya atılmıştır.

Onun önerisine göre, zeka yaşı ile, kronolojik yaş, birbirine bölününce, zeka katsayısını verecektir. Bu katsayı, görel olarak daha durağandır. Zeka yaşı yükseldikçe, kronolojik yaş da, yükselmektedir. Bunların oranları bir sabit sayıdır.

Oluşturulan formül aşağıdaki gibidir.

Zeka yaşı

_____ x 100 = zeka katsayısı

Kronolojik yaş

Formülde çıkan kesirin 100 ile çarpılmasının nedeni, bölüm sırasında ortaya çıkabilecek ondalık kesirleri ortadan kaldırmak içindir.

Bu formül, aynı zamanda, tanım olarak da, ortalama zeka kat sayısını (IQ) vermektedir.

Şöyle ki; diyelim ki A öğrencisinin kronolojik yaşı 8, zeka yaşı da 8 olsun.

Formüle uyguladığımızda, zeka katsayısı 100 çıkar. Burada, kronolojik yaş ve zeka yaşı aynıdır.

B öğrencisinin ise, zeka yaşı 9 kronolojik yaşı da, 8 olsun. 10 bölü 8, 1.22 eder.

100 ile çarpınca IQ,122 çıkar.

B öğrencisinin zeka katsayısı 122'dir.

Bu da, ortalama olan 100'ün üstündedir.

Edinilen Bilgiler Sorunu :

Eğer bir test, kişinin 'edindiği bilgileri' ölçüyorsa, o test bir zeka testi olamaz.

Ancak bir başarı testi olabilir.

Binet ve arkadaşları bu sorunla da, başa çıkabilmek için uğraşmışlardır.

Bunun için, hazırladıkları testlere, okulda öğretilen bilgileri almaya çalışmışlardır.

Onun yerine, gündelik sorunlarla ilgili maddeler almışlardır.

Çağdaş psikologlara göre, bu testler, öğrenme değişkeninden yine de, pek arınmış sayılamaz.

Çünkü, çocukların test performansları, yetiştikleri ev çevrelerinden de, etkilenmekte ve bireysel farklılıkları yansıtmaktadır.

Aslında, ne Binet'in orjinal testleri, ne de çağdaş zeka testleri, tam anlamı ile öğrenmenin etkisinden kurtulmuş değildirler.

Hatta, <<saf>> bir zeka testini hayal etmek, belki de biraz saflıktır.

Daha önce de belirtildiği gibi, kalıtım ve çevre, karmaşık bir biçimde etkileşim içinde olduklarından, bunları birbirlerinden ayırıp, deneyin, deneyimlerinden arındırılmış, doğuştan getirdiği zekayı ölçmek, olanaksızdır.

Yetersizliklerine rağmen, zeka testleri, eğer adaletli bir biçimde kullanılırsa, rehberlik ve yerleştirme işlemlerini yaparken yararlı olabilmektedir.

Herhangi bir test puanı, kişinin, <<andaki>> işleyişinin bir ölçüsü, olarak değerlendirilmelidir.

Bazı durumlarda, çok düşük puanlar bile, geri zekalılık göstergesi olarak alınmamalıdır.

Diyelim ki, azınlık grubundan bir çocuğa böyle bir test verilmiş olsun.

Çocuğun korkularının, yabancılık duygularının, testteki performansını önemli ölçüde aksatabileceği beklenmelidir.

Her ne olursa olsun, zeka testi puanları çocuğa yapıştirılacak bir etiket olmamalıdır.

Günümüzde, salt test puanlarına bakarak, bazı çocukları üstün zekalı diye nitelendirmek de anlamsızdır.

Çünkü, <<üstün>> sözcüğünden, sanki bu çocuklarda doğuştan getirdikleri bir fazlalık varmış gibi bir anlam çıkmaktadır.

Kısaca, Binet'in icadı, çağdaş zeka testlerinin yararları ve yanlış kullanılmaları bir yana, bunların zihinsel yetenekleri ölçme bakımından çok büyük katkıları da olduğunu unutmamak gerekir.

WILLIAM JAMES (1842-1910)

William James için yapılmış genel bir yargı vardır. Buna göre, o, romancı gibi yazan bir psikolog, kardeşi Henry James ise, psikolog gibi yazan, bir romancıdır.

Çok basma kalıp ve basit görünmekle beraber, bu cümlede, James ile ilgili, önemli bir nokta vardır.

Gerçekten de kendisi, psikoloji üzerine, zeki, özgün bir stilde ve çok akıcı yazılar yazmıştır.

Okuyucuları ve öğrencileri için, psikolojiyi sanki canlı bir görünüme sokmuştur.

<<Psikolojinin İlkeleri>> (The Principles of Psychology) isimli kitabı, hala, zevkle okunan kitaplar arsındadır.

James, pek çok nedene bağlı olarak, psikoloji tarihi içinde, önemli bir kişidir.

Her şeyden önce, psikolojiyi Amerikan üniversitelerinde bir bilim dalı olarak kabul ettirebilme konusunda, öncülük yapmıştır.

Psikolojinin pratik sorunlara uygulanabilmesi açısından da kendi görüşlerini belirterek, bu fikirlerin kabul edilmesini sağlamıştır.

Psikolojiye ilgi uyandırarak, bilime önemli katkısı olmuş, bir çok bilim adamını, bu alana çekmiştir.

Galton gibi, James'de sistemli bir düşünür değildir.

Bu nedenle, bilinç veya insan davranışları konusunda, düzenli bir kuram ortaya koymamıştır.

Bunun yerine, psikoloji üzerine yazıları, bir seri uyarıcı <<çörü>>ü, yansıtma ve gözlemi içermektedir.

James'in çok zengin bir aileden geldiği belirtilmektedir. Babası, çok çeşitli alanlardaki entellektüel ilgileri, her zaman için destekleyen bir kişi olmuştur.

Bu ilgi alanları arasında, psişik olgulara ilişkin ilginç konular da vardı.

James, tüm yaşamı boyunca, hayatın bu mistik ve spirüel yönleri ile ilgilenmiştir.

Harvard Üniversitesi'nde bir süre hocalık yapan James, 1885 yılında, orada bir psikoloji laboratuvarı kurmuştur. Ancak, kendisi, ilk psikolojik laboratuvarın kurucusu olarak ün sahibi olamamıştır.

Onun laboratuvarında, araştırmadan çok, çeşitli psikolojik gösteriler yapıldığı söylenmektedir.

James, kendini bir psikologdan çok, bir filozof olarak algılamıştır. Yaşamının büyük bir kısmını, kendi içinde de, psikoloji ve felsefenin ilişkisine yönelik çelişkilerle dolu

geçirmiştir. Ancak, bu içsel gerilimlerine rağmen, her iki disipline de önemli katkılarda bulunmaktan geri kalmamıştır.

Özgür irade :

James, gençliğinde, günümüzde <<varoluş krizi>> adı verilen bir bunalım geçirmiştir.

Bu süre içinde, kendi bilimsel bakış açısını, kendi üzerinde bir yük gibi görmeye başlamıştır.

Fizyoloji konusundaki çalışmaları gün geçtikçe, onu, insanın, neden-sonuç ilkeleri ile idare edilen karmaşık bir makine olduğuna inandırmıştır.

Bu görüşler, kendisinin , zaman içinde, nevroitik semptomlar geliştirmesine ve intihar etmeyi düşünecek kadar karamsarlığa düşmesine yol açmıştır.

Yukarıdaki bu öykü, James'in yaşamı boyu süren, <<objektif>> ve <<subjektif>> bakış açıları arasındaki çatışmayı, çok güzel ortaya koymaktadır.

Bilim <<objektif>> bir yaklaşım içinde olmalı ve <<dış>>tan gözleme dayanmalıdır.

Bununla beraber, insanın kendi yaşamı <<iç>>ten yaşanmaktadır ve <<subjektif>> bir yaklaşım ile ele alınmalıdır.

James, kendi yaşamının bakış açısı olarak, <<özgür irade>> görüşünü benimsemiştir..

Bu, bilimsel bir yaklaşım değildir.

Kendisi de bunun farkındadır.

Bu nedenle psikolojinin bir bilim olarak, iradenin özgürlüğüne ilişkin soruları yanıtlayamayacağını belirtmiştir.

Bu, metafizik bir sorudur ve bilimsel araştırmalarla yanıtlanamaz. James'e göre, eğer bilimsel psikoloji, tüm davranışın, kalıtsal özellikler, alışkanlıklar veya

içgüdülere bağlanabileceğini kabul ediyorsa; bu durum, metafizik sorulara ilişmediği sürece, geçerli olabilir. Günümüzde de, durum aşağı yukarı budur.

Bilimsel psikoloji, araştırma amaçları doğrultusunda, tüm davranışların, 'neden-sonuç' ilişkisi içinde olduğunu kabul etmektedir.

Ancak, burada önemli olan nokta, bu nedenselliğin, yalnızca, kabul edilen bir 'varsayım' olduğu; kanıtlanabilen bir 'gerçek' olmadığıdır.

Bilinç Akışı :

James, Wundt'un bilinç anlayışına karşı çıkmıştır. Ona göre, bilinç bir takım durağan duygu ve duyumlardan oluşmuş bir 'yapı' değildir.

Onun yerine, bilinç, hiç bir zaman durmayan, sürekli hareket halinde olan bir şeydir.

Bilinç, sanki akan bir ırmak gibidir.

Sürekli değişir; yeni durumlarla karşılaşır ve yeni bölgelere geçer.

Bilincin bir sürekliliği vardır ve gündelik yaşantımızda hiç bir zaman parçalara bölünemez.

Olaylar, zaman ve alanda, sınırları olmadan birleşirler.

Bu durumda, mantık sırasına göre gelen bir sonraki soru da <<böylesine sürekli ve hiç durmayan hareketin amacı nedir olur.

Biyolojik yaklaşımı ağır bastığı için, James, bilincin bu hareketinin mutlaka bir işlevi olduğunu; organizmanın yaşamına bir tür katkısı olduğunu düşünmüştür.

Kendisi, psikolojide 'fonksiyonalizm' ekolünü (işlevselcilik) kuran kişi olarak tanımlanmaktadır. Chicago Üniversitesinde, John Dewey ve diğerleri, James'in bu fikirlerini benimseyerek, psikolojideki bu temel bakış açısını geliştirmişlerdir.

Fonksiyonalizm, Amerika Birleşik Devletlerinde oluşan ilk psikoloji ekolüdür.

Bu ekolün amacı, mantıklı sorulara, mantıklı yanıtlar vermektir.

Bu neden, eğitim ve iş hayatı gibi uygulama alanlarında da kolayca kullanılmaya müsait olmuştur.

İçgüdü ve alışkanlıklar:

James'e göre, hem iç güdüler, hem de alışkanlıklar, insan davranışlarını etkilemektedir. İçgüdülerin bu şekilde vurgulanışının nedeni, insanın bir biyolojik yaratık olarak varolduğunu göstermek içindir.

Evrim kuramı, James'in tümü ile inandığı bir görüştür. İnsanın da, bu evrim örüntüsüne çok iyi uyduğunu savunmuştur.

James ve arkadaşları, insan içgüdülerine ilişkin uzun bir liste hazırlamışlardır.

Örneğin, insanlarda da koyunlar gibi bir 'arada bulunmak', 'bir araya gelmek' içgüdüleri olduğunu söylemişlerdir.

Ayrıca, diğer hayvanlardaki gibi, insanlarda da görüleceğini öne sürmüşlerdir.

James'e göre, bu iç güdüler, her insanı aynı şekilde etkilemezler.

O, organizmanın, deneyimlerine bağlı olarak, içgüdülerinde de, önemli değişimler olabileceğini savunmuş ve <<alışkanlık>> kavramının önemine dikkati çekmiştir.

James, alışkanlıkları, bir yere kadar, özgürlüğümüzü iç güdülerimizden daha fazla kısıtlayan, esaret zincirleri olarak görmüştür.

Öğrenilmiş olmalarına karşın; alışkanlıklar, zaman içinde, kişinin üzerine öylesine yerleşirler ki, kişinin kendi

davranışlarına, şöyle bir eleştirici gözle bakmasına bile, olanak vermezler.

James, bu konuya değinirken, uzun yıllar çok elverişsiz şartlar ve işler içinde olup da, durumlarını değiştiremeyen insanlardan söz etmiştir.

Onları, bu yer veya işte tutan şeyin sorumlusu olarak, <<alışkanlık>>ları göstermiştir.

Ünlü makalelerinden birinde, <<alışkanlık>> yerine, toplumun kocaman bir 'dönme dolabı' (düzenteker) sözlerini kullanmıştır.

Ona göre, pek çok kişinin kişiliği, 30 yaşına kadar, artık değişemeyecek bir biçimde, yerleşmiştir.

Onlar yaştan sonra sanki yürüyen birer alışkanlık yağınıdır.

Görülüyor ki, böyle bir görüş, aslında kendi özgür iradesine inanan bir kişi için, insanlığa biraz da, karamsar bir bakış açısidir.

James'in, alışkanlıkların önemine ilişkin öne sürdüğü bu görüşler, günümüzde de psikolojiyi renklendiren görüşlerdir.

Çağdaş psikoloji sistemleri, buna benze bir şekilde, alışkanlık kavramı yerine kullanılan, öğrenilmiş tepkilerin veya koşullanmanın önemini vurgulamaktadırlar.

Benlik kavramı :

James'e göre, benliğin üç yönü vardır:

1) Maddesel benlik, 2) Sosyal benlik, 3) Ruhsal benlik, Maddesel benlik, kişinin kendisine ait olan herşeydir.

Gövdesi, elbiseleri, ailesi, banka hesabı...

Burada önemli olan nokta, kişinin diğer kişiler ve maddesel şeylerle özdeşleşmiş olmasıdır.

Diyelim ki, büyük bir para kaybederek iflas ettik. Bu durumda, benliğimizin de yok olduğunu düşünebiliriz.

Sosyal benlik için, daha uygun olarak 'sosyal benlikler' terimi kullanılabilir.

James'e göre herbirimiz sosyal yaşantı içinde, pek çok maskeler takmaktayız.

Hepimizin birer aile benliğimiz, dernek benliğimiz... v.b. gibi... pek çok benliğimiz vardır.

Her birimiz, bu rollerin her biri içinde, epey tutarlı davranırız.

Ancak, farklı benliklerin davranışları arasında, pek çok farklılıklar olabilir.

Bizi çok yakından tanıyan kişiler, aynı anda bu ayrı benliklerimiz içinde görseler, çok şaşırabilirler.

Ruhsal benliğimiz ise, çok subjektiftir.

Bizim kendimizi nasıl değerlendirdiğimizi, nasıl algıladığımızı belirler.

Ruhsal benlik içine, yeteneklerimizin, ilgilerimizin, tutumlarımızın, hepsinin, kendimizce kişisel olarak değerlendirilme biçimleri, girmektedir.

Çağdaş psikologlardan Carl Rogers, ruhsal benliğe, <<benlik kavramı>> adını vermiştir.

Benliğin bu üç yönü, <<Deneyimci Benlik>> (empirical self) adı verilen bir bütünü oluştururlar.

James, tam anlamı ile, <<ego>> veya <<ölümsüz ruh>>un varlığına ilişkin sorunlar ile uğraşmayı, açıkça reddetmiş ve bunun psikolojinin değil, metafiziğin yanıtlaması gereken bir soru olduğunu söylemiştir.

Benlik Saygısı :

James, benliğin doğası üzerine düşünürken, benlik saygısı kavramını da ortaya atmıştır.

Ayrıca kişilik değerlendirmesi üzerine ilk formüllerinden birini geliştirmiştir.

Bu formül :

Başarı

= Benlik Saygısı

Istekler

James, bu formülde, benlik saygısı duygularının, ne yalnız başarılar, ne de yalnızca istekler, amaçlar veya ihtiraslar ile belirlendiğini söylemiştir.

Bunun yerine, kişinin, kendi kendisiyle barışıklık derecesi ve başarılarının, isteklerine olan oranıyla belirlendiğini ileri sürmüştür.

Diyelim ki, dünyanın en ünlü opera sanatçısı olmak gibi bazı istekleriniz var., ama, sonuçta, küçük bir korodaki herhangi kişiden biri oldunuz.

Bu durumda, kendinize olan saygınızın düşük olması kaçınılmazdır.

Bu genel formüle göre, ancak, istekleri ve amaçları <<gerçekçi>> bir kişi, ortalama bir başarı ile bile, kendini değerli göreceğinden mutlu olabilecektir.

James-Lange' Kuramı :

Diyelim ki, ormanda bir ayı gördünüz.

Sağ duyunuza göre, korktuğunuz için, koşarak kaçarsınız.

James, sağ duyunun böyle bir yorumlanışını doğru bulmamıştır.

Ona göre, korktuğumuz için değil, kaçtığımız için korkarız.

Diğer bir deyişle, bu süreç aslında tersinedir. Aynı kuram, James'den bağımsız olarak, Carl Lange ismili, Danimarkalı bir fizyolog tarafından da ortaya atıldığı için, 'James-Lange kuramı' adını almıştır.

Bu kişilerin öne sürdükleri şey, temelde 'davranışın', duyguları belirlediğidir. Yani, kişi, davranışı yönünde olan duygular içinde bulunur.

Bu görüşü vurgulayan, pek çok örnek verilebilir. Sabahları kalkınca, yavaş, yavaş ona kadar sayıp, aynada kendi kendinize tebessüm ederseniz, bütün gün neşeli olacağınızı söyleyenlerle karşılaşmışsınızdır.

Oscar Hemmerstein, II, anılarında, korktuğu zamanlar, neşeli bir melodiyi mırıldandığını ve korkusunun bir süre sonra kaybolduğunu söylemiştir.

İngilizlerin bir ata sözünün verdiği mesaj, <<Cesur gibi davran, kendini cesur hissedersin>> şeklindedir.

James-Langi kuramı, 'duygular' üzerinde geniş araştırmalara yol açtığı için önemlidir.

Duygular konusundaki çağdaş kuramlar ise, James-Lange kuramı kadar basit değildir.

Hatta, bu kuramın her zaman doğru olmadığı da söylenebilir.

Buna rağmen, duygusal durumların oluşturulmasında, davranışın rolünün önemli olduğu açıktır.

Sonuç :

Golton, Binet, James, her üçü de, psikolojinin uygulamalı bir bilim olması yönünde uğraş vermiş kişilerdir.

Galton ve Binet, psikolojinin insanlığın daha iyiye gitmesi yolunda önemli bir rolü olacağını düşünerek, 'eugenics' bilimi ve zeka testlerinin pratik sorunları üzerinde çalışmışlardır. James ise, kendi yaklaşımında, daha felsefi ve spekülatif olmuş ve kendisi, pek az araştırma yapmıştır.

Buna rağmen, James'in görüşleri, pek çok kişiyi, psikolojiyi fildişi kulesinden çekip, gerçek dünyaya uygulama hususunda, harekete geçirmiştir.

John Dewey de, James'in bu yaklaşımına, kendi yaratıcı katkılarını da ekleyerek genişletmiştir.

Dewey, Chicago üniversitesinde çok etkin olan bir düşünürdür.

Kendisi, 1952 yılında 93 yaşında öldüğünden, düşünce dünyasını etkilemek için yeterli zamanı olmuştur. James ve Dewey'in felsefi bakış açıları, pek çok araştırmacıyı etkilemiş ve <<fonksiyonalizm>> adı verilen psikoloji ekolünün kurulmasında yardımcı olmuştur.

Fonksiyonalizmin asıl kurucusu ise, James Rowland Angell'dir.

Angell, James'in bir öğrencisi; Dewey'in de, Chicago'daki bir meslekdaşdır.

Angell, psikolojide fonksiyonalizm görüşüne açıklık getirmeye çalışmıştır.

Ona göre, işlevselciler zihnin yapısından çok, nasıl işlediğini araştırmaktadırlar.

Bilindiği gibi, Wundt ve Titchener'in, zihnin statik yapısı ile ilgili görüşleri de, 'yapısalcılık' adı altında anılmaktadır.

İşlevselciler, zihnin pratik problemleri nasıl çözdüğü ile ilgilenmenin yanında, insan davranışlarında, alışkanlıkların rolü ile de ilgilenmişlerdir.

Onlara göre, alışkanlıklar bilinç altındadırlar.

İşlevselciler, yapısalcılara göre daha ılımlı bir grup olarak değerlendirilmektedirler.

Onlar, kuramsal tartışmalara girmekten çok, deneylerinden veriler toplamaya çalışmışlardır.

Kendileri, 'bilinç' ve 'introspeksiyon' kavramlarında bazı sorunlar olduğunu görmekle beraber, bu kavramları yadsımamışlardır.

Daha sonraki bölümlerde göreceğiniz gibi, <<davranışçı>> ekolün kurucusu Watson, işlevselcileri iki yüzlü olmakla suçlamıştır..

Watson'a göre 'bilinç' ve 'introspeksiyon' kavramlarının, subjektif yönleri nedeniyle, objektif bir bilimde yerleri

olamazda. Watson, bu konuda son adımı atarak, eski ve saygın 'zihin' ve 'ruh' kavramları ile tüm ilişkisini kesmiştir.

Bununla beraber, Watson'a bu yolu işlevselciler açmışlardır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Watson'un, işlevselcilerin etkililiğini ortadan kaldıramadığıdır.

İşlevselciler uzun seneler, etkili bir ekol olarak, psikolojideki yerlerini korumuşlardır.

William James'in 'zihin' konusundaki görüşleri gibi, Amerikan psikolojisi de, hala daha subjektif ve objektif bakış açılarının çelişkili bir karışımıdır.

Pek çok çağdaş psikolog, bilimsel araçları ve objektif verileri kullanmayı yeğlemekle beraber, zaman zaman psikolojik bilgi kaynağı olarak, içsel deneyimlerin zengin dünyasını da, elden bırakmama yoluna gitmektedirler. Bilim felsefesi açısından, böyle bir karışık yaklaşımın, çeşitli ve karmaşık sorunları vardır.

Buna rağmen, pratik kişiler, çoğu zaman, ellerindeki işi bir sonuca ulaştırabilmek için, yaptıkları kızıgın kuramsal tartışmaları bir kenara bırakıp, ortak bir yerde anlaşma zorunda kalmakta ve bu 'ortak yol' yaklaşımı, bugün bile geçerliliğini korumaktadır.

BÖLÜM VII

DAVRANIŞÇILIK

Darwin'in 1859 yılında yayınladığı <<türlerin orijini>> (Origin of Species) isimli eseri, hayvan ve insanların evrimi ve zihinsel sürekliliği konusunda, yeni ve tartışmalara yol açan bazı fikirler içermektedir.

Onun bu fikirleri, zamanında öylesine etkili olmuştur ki, kısa zamanda bazı insanlar kendilerini verim merdiveninin üst basamaklarındaki karmaşık hayvanlardan biri saymaya başlamışlardır.

Buna karşılık olarak ileri sürülen fikir ise, hayvanların hiçbir zaman ruhsal bir yaşantısı olmayacağıdır.

Düşünme fakültesi, daha önceleri 'ruh' ile bir tutulan bir <<güç>> olduğundan, evrim kuramı taraftarlarının hayvanlarda da düşünme yeteneği olduğunu kanıtlama konusunda, pek çok çaba harcamaları gerekmiştir.

Bu dönemde, hayvanlardaki düşünme fakültesinin varlığı ile ilgili çok sayıda fıkra ve öykü, dilden dile dolaşmaya başlamıştır.

Bu öykülerde, dolaylı olarak ileri sürülen düşünce, hayvanlarda da 'mantığa vurma', 'anlama', 'sevgi' ve 'ahlak' gibi fakültelerin olduğudur.

Ancak, önceleri mizah amacı gütmüş de olsalar, bu öykülerin etkisi büyük olmuş ve pek çok kişi, evrimci görüşü kabul etmeye başlamıştır.

Bununla beraber Lloyd Morgan isimli bir İngiliz biyoloğu, bu işlemin çok ileri gittiğini düşünerek <<Morganın savaş topu>> adıyla anılan, ünlü bir görüş önermiştir.

Bu görüşe göre, herhangi bir davranış, psikolojik ölçek üzerinde daha aşağı düzeylerde değerlendirilen, başka davranışların sonucu ise, aynı davranışı, daha üst düzeylerdeki psikolojik fakültelere bağlamak olanaksızdır. Diğer bir deyişle, hayvan davranışları içgüdü, 'reflex veya alışkanlık terimleri ile ifade, edilebilen, alt derecedeki davranışların sonucu ise, bu davranışlar için 'irade', 'mantığa vurma', 'konsantrasyon' gibi terimlerin kullanılmasını gerektirmektedir.

Yukarıda sözü edilen bu görüşler, psikolojideki iki ayrı yaklaşım için gerekli temeli hazırlamışlardır.

Bu iki görüşün biri, hayvanlarla yapılan deneylerin savunulduğu; diğeri de, kesim 'objektivizm'in savunulduğu görüşleridir.

Aynı dönemde, ayrıca yapısalcılığa karşı bir hoşnutsuzluk da belirmeye başlamıştır.

İşlevselciler, yapısalcılık konusundaki hoşnutsuzluklarını belirterek, organizmanın çevresinin dikkate alınmamasının yanılıcı olabileceğini savunmuşlardır.

Bu bölümde üzerinde durulacak olan objektivistler ve davranışçılar, çevre konusunda işlevselcilerle aynı görüşte olmuşlardır.

Ancak, işlevselcilerin 'içgörü'ye (introspeksiyon) verdikleri önem konusunun da, bu iki ekolün birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir.

Davranışçı akımı başlatan en önemli kişiler; Pavlov, Thorndike, ve Watson'dur.

Bunların hepsi, 'introspeksiyon' yöntemi ile elde edilen verilerin güvenilir olamayacağını ileri sürmüşlerdir.

Aynı kişiler, fizik bilimlerinin objektif yöntemlerini psikolojiye uygulamaya çalışarak, psikolojiyi daha sağlam bir temele oturtma çabası içine girmişlerdir.

İVAN PETROVİCH PAVLOV (1849-1936)

Pavlov, Rusya'lı bir deneysel psikologdur. 1904 yılında, sindirim bezlerinin fizyolojisi üzerindeki araştırması ile, <<Nobel>> ödülünü almıştır.

Kendisinin 50 yaşlarında iken üzerinde çalışmaya başladığı <<psikolojik salgılar>> konulu çalışması, en ünlü araştırmasıdır.

Plavlov'un bir köy papazının oğlu olduğu söylenmektedir.

Bu nedenle, önceleri onun da ileride bir papaz olacağı düşünülmüştür.

Ancak kendisi zamanının politik liberalleri ve devrimcilerinin çok etkisi altında kalmıştır.

Onların doğaya olan nesnel yaklaşımları, Pavlov'un tüm yaşamı boyunca sürdüreceği bakış açısının temelini oluşturmuştur.

Pavlov'a göre tek bir dünya vardır; o da nesnel (maddesel) dünyadır.

Pavlov, bu görüşünü psikolojiye uygulayarak, 'zihin'in, hareket halindeki 'beyin'den başka bir şey olmadığını savunan <<monist>>ler arasında sayılabilmektedir.

Pavlov, tıp eğimini St. Petersburg Üniversitesinde yaparak, tüm yaşantısı boyunca aktif bir araştırmacı olarak kalmış; hiç bir zaman hekimlik yapmamıştır.

Pavlov'un yaşantısını etkileyen en önemli eser. Rusya'da fizyolojinin babası sayılan I. M. Sechenov'un kitabı, beynin aktivitesini anlayabilmek için, materyalistik bir yaklaşım getirmiştir.

Bu yazar, beynin aktivitelerinden söz ederken <<düşünceler>>, <<zihinsel imajlar>> sözcükleri yerine, fizyolojik sözcükler kullanmayı yeğlemiştir.

Koşullu Reflex.:

Pavlov'un köpeklere ilişkin deneyleri öylesine ünlüdür ki, artık bu gün için bir <<psikolojiye giriş>> dersi alıp da Pavlov'un 'koşullu reflex' kavramını bilmemek olanaksız gibidir.

Genelde, organizmada daha önce bir tepki oluşturmamayan bir uyarıcıya karşılık, öğrenilmiş bazı tepkiler oluşturulmuşsa, bunlara koşullu reflexler.

Örneğin, eğer köpeğin ağzına bir parça et konulduğunda, aynı anda bir de zil çalarsa ve bu durum aynı şekilde bir kaç kez tekrarlanırsa; kendisine et verilmese bile, yalnızca zil sesini duyduğunda, salya bezleri bu salgıyı salgılayacaklardır.

Böyle olunca, zil sesi koşullanmış bir uyarıcı, köpeğin zil sesine karşılık salya salgılaması da koşullu bir tepkidir.

Bunun daha basit bir ifade şekli, zilin, et yerine geçen bir işaret olduğu düşüncesidir.

Diğer bir deyişle, köpek, bir işarete (koşullu bir uyarıcıya), sanki 'et'miş gibi tepki göstermektedir.

Bu şekilde düşünüldüğünde, bu davranış, yani zil sesine sanki yenecek bir şeymiş gibi tepkide bulunmak, hem hayret verici hem de ilginçtir.

Bununla beraber,pek çocuğumuz bu görüşe katılmayıp, <<Bunda ne var ki...

Köpek zil sesini duyduğunda, eti beklemeyi öğrendiğinden, yalnızca, yiyecek beklentisine karşılık salya çıkarmaktadır.

Pavlov'un bu buluşunda fazla ilginç bir yan yoktur>> diyebilir.

Yukarıdaki sözlerin en azından iki yönü vardır. Önce sunu belirtmekte yarar var.

Pavlov da, köpeğin zil sesine karşılık salya akıttığını gördüğünde, aslında pek şaşırmamıştır.

Onun asıl ilgisini çeken şey, önemli bir <<davranışsal olgunun>>, deneysel olarak araştırılmasıdır.

Bu olgu, organizmanın çevresindeki işaretlere ve ipuçlarına, tepki gösterme yeteneğidir.

İkinci olarak da, bu durum, filozofların iki bin yıldan beri, üzerinde konuştukları şeyin, ilk kez olarak bir laboratuarda kanıtlanması açısından önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, bu olay birbirinden çok farklı iki fikrin, tek bir karmaşık fikir olarak birleştirilmesinin gözle görülür belirtisidir.

Pavlov, zil ve et gibi iki farklı şeyin, zaman birliği dışında hiç bir ortak noktaları olmadığı halde, tek bu açıdan, birleştirildiğini göstermiştir.

Böylelikle, Aristo, Locke ve diğer çağrışım kuramcılarının, fikirlerin birleştirilmesi konusunda öne sürdükleri bitişiklik ilkesinin geçerliğini kanıtlamıştır. Tabii burada hemen belirtmek gerekir ki, Pavlov, 'fikirlerin birleştirilmesi' terimlerini kullanmamıştır. Hayvanlara bu şekilde, <<insan bilim>>ci kavramların uygulaması, onun için hoş olmayan bir durumdur.

Bu nedenle fizyolojik terimler kullanmayı yeğlemiştir.

<<Koşullu reflex>> kavramı, ilk görüldüğünden daha fazla derinliği olan bir kavramdır.

Pek çoğumuz, köpeklerin yiyecek gördüklerinde salya akıttıklarını farketmişizdir.

Bu durum, kişi, yeni doğmuş köpek yavrularını görünceye kadar fazla ilginç sayılmaz.

Çünkü bu durum, yavru köpekler ilk kez yiyecek gördüklerinde, geçerli değildir.

Yiyeceğin görünümü ile, ağızdaki tadı, farklı uyarıcılardır ve ancak aradan belli bir süre geçtikten ve görsel uyarıcının işaret değeri öğrenildikten sonra, yiyecek görüldüğünde, salya salgılaması başlar.

Bu yüzden de Pavlov, köpeğin yiyecek karşısında salya çıkartmasını, 'koşullu bir reflex' olarak değerlendirmiştir.

Pavlov'un inancına göre, koşullanmayı beklenti ve sezgi olarak almak, yeterli bir temel oluşmadan köpeğe <<bilinç>> gibi insansal bazı özellikleri yakıştırmak olurdu, Pavlov, böylesine bir antropomorfik görüşün, tümü ile karşısında olmuştur. Böyle bir şeyi tam anlamı ile bilimsellik dışı görerek, laboratuvarında kendisi ile birlikte çalışan kişilere, bu tür bir hata yapıp da, <<Köpek şimdi yemek beklentisi içindedir>> şeklinde sözler kullandıkları takdirde para cezası ödemek zorunda kalacaklarını belirtmiştir.

Bunun yerine, Pavlov, <<kortikal uyarım>> ve <<kortikal inhibisyon>> (çekinme) sözcüklerini kullanmayı yeğlemiştir.

Ona göre, serebral korteks'deki bazı alanlar, belirli bir uyarana koşullanarak tepki gösterirler. Diğer alanlar da, seçici olarak, tepkisiz kalmaktadırlar.

Bizim, <<beklenti>>, <<sezgi>>, <<tanıtma>>, <<konsantrasyon>> kavramlarını kullanarak açıklamaya çalıştığımız yüksek zihinsel süreçleri, Pavlov, bu iki, birbirine karmaya çalıştığımız yüksek zihinsel süreçleri, Pavlov, bu iki, birbirine karşıt süreçlerin, karmaşık bir biçimde birleştirilmesi ile açıklamıştır.

Aslında Pavlov, beynin ve sinir sisteminin bilinen işleyişi üzerine temellendirilen, tümü ile <<materyalistik>> bir psikoloji oluşturmaya çalıştığı için, takdir edilmelidir. Ona göre, <<beklenti>> ve ona benzer sözcükler, eski <<zihin ve gövde>> ikilemini anımsatan ve onun tüm gücü ile yok etmeye çalıştığı, bir görüşün temsilcileridir.

Uyaranların Genellenmesi :

Pavlov'un araştırmaya çalıştığı en önemli olgu, <<uyaran genellemesi>>dir.

Diyelim ki, bir köpek, zil sesi yerine, beyaz bir kart üzerine konmuş siyah bir daire görüntüsüne karşı salya salgılamaya koşullanmış olsun.

Bu eğitimi aldıktan sonra acaba daha fazla eğitilmeden, bir oval şekil gördüğünde de, salya salgılayacak mıdır?

Bu soru, kişilere sorulduğunda, yanıtlar iki ayrı grupta sınıflandırılacak biçimde, 'evet' ve 'hayır' yanıtları olmaktadır.

Bu sağduyu ile hemen yanıtlanabilecek türden bir soru değildir.

Doğru yanıt, köpeğin oval şekli gördüğünde de salya akıtacağı, ancak bunun 'tam daire' uyarana olduğu kadar, güçlü bir tepki olmayacağıdır. Yani, yeni uyaranlar, ilk koşullanmanın olduğu uyarandan ne kadar farklı ise,

köpeğin tepkisi de, o kadar zayıf olacaktır. Böyle olunca, köpeğin, çevresindeki <<benzerliklere>> tepki gösterdiği söylenebilir.

Bu, Pavlov'un en önemli buluşudur.

Hayvanın, yalnızca sınırlı bir uyaran deneyimi olduğu halde, çevresine ne kadar geniş bir uyum sağlayabileceğini göstermektedir.

Ayırdetme ve Deneysel Nevroz :

Pavlov, ayrıca, benzerliklere tepki gösteren hayvanın, farklılıklara da tepkide bulunacağını göstermiştir. Deneyindeki köpeğin, bir tür uyarana karşı salya salgılayıp, diğerine hiçbir tepki göstermediğini görünce, buna 'ayırdetme' (discrimination) adını vermiştir.

Diğer bir deyişle, köpeğe, siyah bir 'daire'ye tepki gösterip, siyah bir 'kare'ye tepkisiz kalması öğretilir. Bunun sonunda da, köpeğin 'daire' ve 'kare'yi 'ayırdetmeyi' öğrendiği söylenebilir.

Şimdi diyelim ki aynı köpeğe, bir daireyi, uzun ve ince bir ovalden ayırdetmesi öğretildi.

Bu kez ona, bir <<genelleştirme>> işi verelim:

Önce, geniş ve kısa bir oval gösterelim. Acaba buna bir <<daire>> gibi mi, yoksa bir <<oval>> gibi mi tepki gösterecektir?

Eğer şeklin daireden farklılığı çok az ise, ona bir daire gibi tepki göstermesi beklenebilir.

Ancak, ovali uzunlaştırıp, inceledikçe, <<ayırdetme>> işlemi güçleşecektir.

Bu işlem sırasında; köpeğin her zaman tutarlı bir biçimde tepki gösterebilmesinin olanaksızlaştığı bir

<<kararsızlık>> alanı oluşur. Köpek çelişkili bir durum içinde olduğundan, artık bu, onun için, çok zor bir 'ayırım' deneyi haline gelmiştir.

Böyle durumlarda Pavlov, köpeğin sinir bozukluğu belirtileri gösterdiğini farketmiştir.

Deneydeki köpekler psikolojik baskıya bağlı olarak nevrotikleşmişlerdir.

Bu belirtiler, ağızda köpürme, işeme, vahşice havlama, deney durumuna uymama ve diğer deneyler için artık kullanılamayacak duruma gelme şeklindedir.

Aslında, bu köpeklerin sinirlerinde herhangi bir fizyolojik bozukluk yoktur.

Bu durum, yalnızca fonksiyonel bir bozukluktur. Dışarıdan bakan bir kişi köpeklerin kafalarının fazlasıyla karıştığını söyleyebilir.

Pavlov, bu olayı, kortexdeki exitasyon ve inhibisyon merkezlerinin birbirleriyle çatışması şeklinde açıklamaktadır.

Ancak, hangi açıklama kullanılırsa kullanılsın, Pavlov'un köpektaki deneysel nevroz'a ilişkin gösterisi, ilk kez olarak, bir akıl hastalığının temelini ve oluşmasına ilişkin safhaları, açıkça göstermesi açısından, çok önemlidir.

Deneysel psikoloji için de, önemli bir kilometre taşıdır.

Dil :

Pavlov, insanların konuştuğu dili bir çeşit özel <<koşullu reflex sistemi>> olarak düşünmüştür.

O, buna <<ikinci işaret sistemi>> adını vermiştir. Örnek olarak, diyelim ki, 8 yaşlarında küçük bir çocuk zil

sesini duyduğunda, parmağını geri çekmeye koşullandırılmış olusun.

Bu koşullandırma sırasında çocuğa zil sesi ile birlikte, hafif, zararsız bir elektrik şoku verilsin.

Çocuğun bu şok sonrası duyulan acıya bağlı olarak, elini çekmesi doğaldır.

Şok, onun için koşulsuz bir uyarandır. Zil sesi ise koşullu bir uyarandır.

Çünkü, denegin elini çekmesi, ancak, zil sesinin şok için bir işaret olduğunu öğrenmesinden sonra ortaya çıkmaktadır.

Şimdi, diyelim ki, 'zil' sözcüğünü bir kart üzerine yazdık ve çocuğa, bu defa, bunu gösterdik.

Çocuk, yine elini çekecektir.

Bu durumda 'zil' sözcüğü, zil sesinin kendisi yerine geçen bir işaret olmaktadır.

Böyle olunca, aklımıza, <<Acaba bu oluşuma,, uyarın genellemesi şeklinde bakılır mı?>> diye, bir soru gelebilir. Ancak, eğer, durup düşünürsek, kart üzerindeki 'zil' sözcüğünün, zil sesine herhangi bir fiziksel benzerliği olmadığını görürüz.

Çocuğun 'zil' sözcüğü ile gerçek zil sesi arasındaki benzerliği algılayabilmesi için, çok üst düzeyde bir soyutlama yapması gerekmektedir.

İşte, Pavlov buna <<üst düzey koşullanması>> adını vermiş ve insanların konuştuğu dilin temeli olarak görmüştür.

Köpekler de bu <<üst düzey koşullanması>> içine girebilirler. Ancak onlar, insanlardaki kadar ince, karmaşık ve soyut bir üst düzey koşullanma yeteneğine sahip değildirler.

Bu nedenle, Pavlov, <<köpeklerin psikolojik yaşantısı ile insanların ki, bir nitelik değil, nicelik farklılığı gösterir>> demiştir.

Bu yoruma göre, köpekler ve insanlar, benzer psikolojik süreçler içindedirler.

Diğer bir deyişle, köpeklerin zihinsel yaşantısı ile, diğer <<insan-altı>> organizmalar ve insanların, zihinsel yaşamı arasında bir süreklilik vardır.

Pavlov'un koşullu reflexler ile ilgili çalışmaları, deneysel psikolojiye yönelik büyük bir çabayı temsil etmektedir.

Bu çalışmalara <<monizm>> ve <<manteryalizm>> yaklaşımli felsefi görüşler de büyük destek vermişlerdir. <<Koşullanma>>, <<uyaran genellemesi>>, <<ayırdetme>> ve <<deneysel nevroz>> gibi konuların araştırılmasına, Pavlov'un katkıları tartışılmayacak kadar büyüktür.

Onun psikoloji çalışmalarına olan bu objektif yaklaşımı, kendisi ile aynı zaman içinde yaşayan, Wundt ve arkadaşlarını <<fenomenolojik>> ve <<introspektif>> yaklaşımına çok ters düşmektedir.

EDWARD L. THORNDİKE (1874-1949)

Thondike'nin deneysel çalışmalarının pek çoğu, Pavlov'un, köpekleri ile koşullanma deneyleri yaptığı zamana rastlar.

Her ikisi de, psikolojide davranışçı akımın oluşturulması için fazlasıyla çalışmışlardır.

Thorndike'nin psikolojiye ilgisi, Harward'da öğrenci iken William James'den aldığı bir psikoloji dersinden

sonra başlamıştır. Ancak, zaman içinde, Thorndike'nin psikolojiye yaklaşımı William James'inkine karşıt bir görünüm almıştır.

James'in psikoloji görüşü, subjektif ve introspektiftir. Thorndike ise, objektif yaklaşımlıdır ve gerçeklerin kişinin kendi bilincini gözlemesiyle değil, kendi dışındaki organizmaların, açık davranışlarını gözlemek yolu ile elde edilebileceğine inanmıştır.

Thorndike, ilk deneylerini James'in evinin bodrumunda yapmıştır.

O dönemlerde Harvard'da psikologlar için olanakların çok kısıtlı olduğu söylenmektedir.

Thorndike'nin ilk yaptığı deneyler tavuklardaki <<zekanın>> araştırılmasıdır.

Söylenenlere göre, bu deneylerdeki tavuklar, James'in çocuklarını çok eğlendirdiğinden, James, kendisi belki de, hiç deney yapmamış olmasına rağmen, psikolojide deneylerin yararına inandığı için, bir kaç kez bu bodruma gitmiştir.

Thorndike, yaşamının 30 yıldan fazlasını Columbia Öğretmen Koleji'nde psikoloji profesörlüğü yaparak geçirmiş ve 'uygulamalı eğitim psikolojisi' ve 'öğrenme kuramları' konusundaki görüşleri ile çok etkili olmuştur.

Sınama ve Yanılma Yoluyla Öğrenme :

Thorndike'in bir psikolog olarak ününün, onun <<sınama-yanılama yoluyla öğrenme>> adını verdiği görüşlerine bağlı olduğu söylenmektedir.

Bazı psikologlar bu konuda, <<sınama ve başarı>> teriminin daha uygun olacağını önermişler ve 'sınama

sayısı arttıkça, daha fazla başarılı davranış oluştuğunu ileri sürmüşlerdir.

Thorndike, sınama yanılma öğrenmesini göstermek için yaptığı deneylerde, kedileri kullanmıştır.

Bu kedileri <<bilmece kutusu>> adını verdiği bir kutu içine koymuş ve kedilerin bir zaman sonra kutudan çıkmayı becerebildiklerini görmüştür.

Bu kutudaki olaylar aşağıdaki gibi seyretmektedir: Kediyi kutu içine koyduğunda, hayvan önce kutudan nasıl çıkacağını bilemediğinden oraya buraya yürümekte; kutunun parmaklıklarına tırmanmakta; yerlerde yuvarlanmakta ve daha bir sürü yararsız davranış içine girmektedir.

Ancak, bir ara, kazara kutu içinde sarkan bir ipe vurduğunda, kutuda bir kapak açılmakta ve kedi dışarı çıkabilmektedir.

Dışarı çıktığında ise, kendisini hemen orada bekleyen, bir yiyecek (ödül) bulmaktadır.

Thorndike, aynı işlemi ertesi günü tekrarladığında, henüz bir <<öğrenme>> oluşmadığından, benzer davranışlar görülmektedir.

Diğer bir deyişle, bir deneme, <<öğrenme>> için yeterli olmamaktadır.

Bu da, kendinin birdenbire değil, yavaş yavaş öğrendiğini; bu tür öğrenme olayında, çok az <<düşünme>> ve <<yansıtma>> olduğunu; bunun <<mekanik>> bir olay olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir.

Bu mekanik süreç içinde, bilmece kutusuna yerleştirilen kedi, böyle bir uyarın durumunda, önce, düzensiz bazı tepkilerde bulunmaktadır...

Bunların pek çoğu yararsız tepkilerdir.

Ancak bazıları (ipi pençeleme gibi davranışlar), değerli nitelikleri olan davranışlardır. İşte bu tür, kutudan çıkmaya ve yiyeceği elde etmeye yönelik haz verici davranışlar, bir zaman sonra, kedinin sinir sistemine <<yerleştirilmekte>>; yararsız olunması>> süreçlerinin, kutudan çıkmaya yol açan <<etki-tepki>> bağlarının oluşma olasılığını arttırdığı tahmin edilmektedir.

Thorndike'a göre, deney durumundaki bu kedi, neredeyse, <<davranışları deneyimlerle değiştirilebilecek biçimde düzenlenmiş bir makine>> gibi değerlendirilmektedir...

Bu makina düşünemez, soyutlayamaz ve yaptığı iş konusunda <<iç görüş>>ü yoktur.

Nasıl davranması gerektiği, önceden belirlendiği için, ona göre davranır.

Öğrenme yasaları :

Thorndike, ileri sürdüğü öğrenme yasalarını, kendi yaşamı süresince türlü şekilde düzeltmiş veya değiştirmiştir.

Burada belirtilmek üzere seçilen iki tanesi ise, kesin olmaktan çok, Thorndike'ın psikolojideki yerini göstermek açısından önemlidir.

Bunlar 'sonuç' ve 'tekrar' yasası adıyla anılır.

Bu iki yasadan en önemlisi, kuşkusuz, 'sonuç' yasasıdır.

Bu yasaya göre, eğer belli bir uyaran durumundaki herhangi bir davranış, sonuçta bir doyuma götürüyorsa, bu davranış o durumla birleştirilir. Buna göre, örneğin, kedi ipe pınçasını dokundurduğunda (tırmaladığında), bu

davranışı kutudan kaçmak ve yiyeceğe kavuşmak gibi bir doyum verici sonuca neden olursa, 'ipi tırmalama' hareketi ile, 'kutunun içinde bulunma' durumu birleştirilecektir. Bilmece kutusu durumu, uyaran; ipi tırmalama davranışı da, tepkidir.

Uyaran ve tepki arasında, <<duyum>> temeline dayandırılan bir bağ oluşturulur.

Doyumlar çeşitlidir.

Rahatsız edici veya acı verici bir durumdan kaçmaktan tutun, su, yiyecek, cinsel doyum elde etmeye kadar değişebilir.

Thorndike'in belirttiği önemli nokta, 'uyaran' ve 'teпки'nin, bir doyuma ulaşma 'sonu'cu olmadan, birleştirilemeyeceğidir.

Onun diğer bir şekilde söylediği, bir ödül olmadan, öğrenmenin olamayacağıdır.

Tahmin edebileceğiniz gibi bu, psikoloji bilimi içinde, en çok tartışma götüren bir yasa olmuştur.

Bir çok kuramcı, Thorndike'in bu 'sonuç yasası'na karşı gelmişlerdir.

<<Tekrar>> yasasında ise, bu <<bağ>>ların, <<tekrar>> olduğu sürece güçlendiği; tekrar edilmedikçe, zayıfladığı belirtilmektedir.

Bu yasa, kediler tekrar (exersiz) yaptıkça, problemlerini daha yeterli bir biçimde çözdükleri ve daha çabuk çözüm yolu buldukları görüldükten sonra ortaya atılmıştır.

Kedilerin, bu uyaran tepki bağını kullanmalarına bağlı olarak, uyaran ve tepki arasındaki bağ, her denemeden sonra daha güçlenmektedir.

Bu kavram, kas geliştirme exersizleri sırasında, ağırlıkları dereceli olarak kaldırmaya benzetilebilir.

Ancak, Thorndike burada, kas yerine, sinir sisteminden söz etmektedir.

Ona göre bu bağlar, nörolojik düzeyde oluşmaktadır. Tekrar'ın durması ise, <<unutma>> olgusu ile ilgilidir. Kullanılmayla, uyaran ve tepki arasındaki nörolojik bağın, körelendiği ve çözüldüğü kabul edilmiştir.

Tekrar yasasının içeriği görüldüğü kadar basit ve açık değildir.

Thorndike, yıllar sonra, karşılaştığı sorunlara bağlı olarak, bu yasada da bazı değişiklikler yapmıştır.

Örneğin, gözleri kapalı bir kişiye, tam 6 cm uzunluğunda düz bir çizgi çizmesi söylendiğinde, ne kadar denerse denesin, performansının <<tekrar>> ile düzeltilemediği görülmektedir.

Bunun nedeni, yalnızca tekrarın tek başına yeterli olmadığı, kişinin, davranışlarının sonucuna ilişkin bilgiye de gereksinmesi olduğundandır.

Bu bilgiye, Thorndike, <<sonuçlar hakkında bilgi>> adını vermiştir.

Bilgisayar dilinde buna <<geribildirim>> (feedback) denmektedir.

Ödül ve Cezanın Karşılaştırılması :

Tavuklardan insanlara kadar, pek çok organizma ile yaptığı deneylere bağlı olarak, Thorndike, <<ödül>>ün, bağları güçlendirmesine rağmen, <<ceza>>nın, hiç bir etkisi olmadığını söylemiştir.

Tavukları cezalandırmak veya insanlara hatalı olduklarını söylemek, ne tavuklarda, ne de insanlarda istenilen tepkileri öğrenmeleri için yararlı olamamaktadır.

Eğitimin Transferi :

Thorndike devrinin ęretmenleri, 'irade g¼c¼' ve 'konsantrasyon' gibi zihinsel fak¼ltelerin, tekrar ile daha çok g¼çlendirilebileceđini savunmaktaydılar.

Thorndike ise, Herbart gibi, zihinsel fak¼ltelerin varlığının bir efsane olduğuna inanmaktaydı.

Bununla beraber Yunanca ve Latince ęrenmenin iyi bir zihinsel disiplin olacağı ve zihnin fak¼ltelerini (mantık, konsantrasyon, irade... vs) g¼çlendireceđi d¼ş¼ncesi; bu y¼zyılın başlarına kadar s¼regelmiřtir,

Thorndike, Yunanca veya Latince ęrenmenin tek yararının, bu dillerdeki bazı ęgeler ile, ęrencinin ęrenmesi gereken diğer şeyler arasındaki benzerliklere bağlanabileceğini savunmuştur.

(Ęrenilen s¼zler ile, bu s¼zc¼klerin latince k¼klerin anlamlarının birleştirilmesi gibi).

Thorndike, bu doktrinini oluşturmak için, pek çok deney yapmıştır.

Deney sonucu ortaya çıkan bulgular da, okullarımızda ve üniversitelerimizde, klasik dillerin prestijini biraz olsun sarsmıştır.

Thorndike'in asıl önem verdiği çalışmalar, doğrudan doğruya, yaşama uygulanabilir nitelikte olan, pratik bilimlerdir.

İnsanda ęrenme :

Kişiye, ilk bakışta kedilerle yapılan bu deneylerle, insandaki ęrenme arasında ilişki yokmuş gibi gelebilir. Thorndike ise, kedilerde ve tavuklarda araştırdığı bu

öğrenme yasalarının, insan öğrenmesi ile pek çok benzerliği olduğuna inanmıştır.

O, insanlarda 'bilinç' denilen şeyin daha az vurgulamak için, elinden geleni yapmıştır.

Thorndike'a göre, insandaki öğrenmenin de büyük bir kısmı, aynı, yarı mekanik, uyaran-tepki bağları ilkelerini izlemektedir.

Ancak, onun, hiçbir zaman, birdenbire hayvanlardan insanlara genelleme yapmadığı; insan deneklerini kullanarak, pek çok öğrenme deneyleri yaptıktan sonra, bu sonuçlara vardığı belirtilmektedir.

Thorndike'in psikolojiye yaklaşımı, İngiliz deneyimciliğinden ve Wundt'un yapısal psikolojisinden çok farklıdır.

Bununla beraber, bazı temel benzerlikler olduğunu da belirtmek gerekir.

Thorndike'in çalışmalarında da, temel temanın, 'çağrıştırma' (birleştirme) olduğunu görüyoruz. Ancak, bu çağrışımlar, fikirler arasında değil, uyaranlar ve tepkiler arasındadır.

Bu uyaranlar ve tepkiler, 'sonuç' ve 'tekrar' yasaları ile birleştirilmektedirler.

Bitişiklik ilkesi, burada da geçerlidir.

Çünkü bir uyaran ve bir tepki birbirlerini ancak çok kısa bir zaman aralığı içinde izlerlerse, birleştirilebilmektedirler.

Belirtilmesi gereken bir başka nokta da, Thorndike'in formülasyonlarının, deneyimci yaklaşımı yeniden ve daha güçlü olarak gündeme getirmesidir.

Nasıl ilk çağrıştımcılar, zihinin karmaşık içeriğinin deneyimlerden oluştuğuna inanıyorlardı ise, Thorndike da,

organizmanın karmaşık davranışsal repertuarının, deneyimlerle oluştuğuna inanmıştır.

Aralarındaki en önemli farklılık, İngiliz deneyimcilerinin ve yapısalcıların subjektif yaklaşımlarına karşılık, Thorndike'in psikolojiye objektif bir görünüm kazandırmasıdır.

O, deneysel yöntemi kullanarak, deneklerinin davranışlarını dışarıdan objektif olarak gözlemlemiştir. Buna karşılık, diğerlerinin, kullandıkları içgörü (Ointrospection) yöntemi ise, denek ve deneyi yapan kişinin subjektif olarak kendi bilinçlerine bakmaları anlamına gelmektedir.

JOHN BROADUS WATSON (1878-1958)

John B. Watson, Güney Carolina'da bir çiftlikte doğmuştur.

Ailesi pek zengin olmadığından, Watson üniversite öğrenimi için gerekli parayı garsonluk yaparak ve deney hayvanlarına bakarak kazanmıştır.

Watsonun öğretmenleri, psikolojiyi, fizik ve kimya gibi objektif bir bilim haline getirmeye çalışan genç psikologları çok etkilemiştir.

Watson'un öne sürdüğü fikirlere karşı gösterilen bu hareketli ilgi, onu, 1915'te Amerikan Psikologlar Birliği başkanlığına kadar getirmiştir.

1920'de Watson, John Hopkins Üniversitesi'ndeki profesörlük pozisyonunu bırakarak, bir reklam firması olan J. Walter Thompson firmasına girmiştir.

Zaman içinde, bu firmanın yardımcı müdürü olmuştur. Otobiyografisinde, yeni bir maddenin satış grafiklerindeki

artışları izlemenin, aynen bir kobayın öğrenme eğrisindeki kazançlarını izlemek kadar heyecan verici olduğunu yazmıştır.

Watson'un akademik psikolojideki kariyerinin yalnızca 20 yıl sürmesine rağmen, psikolojinin gidişi yönünde, çok önemli etkileri olmuştur.

Davranışçı ekolün temel ilkeleri:

Watson, çalışmalarına, Pavlov, Thondike gibi objektivistlerin öğretileri ile başlamış ve onların görüşlerini, mantıksal sonuçlarına kadar götürmüştür. Davranışçıların temel görüşlerine göre, <<fikirler>>in, <<imajlar>>ın veya <<zihnin>>, doğrudan doğruya gözlenmesine olanak yoktur.

Bu nedenle, psikologlar arasında, bu konular üzerinde bir görüş birliği olamaz.

Kişi, ancak <<davranışı>> doğrudan doğruya izleyebilir.

İki psikoloğun, farenin bir labirentte sağa veya sola döndüğü konusunda görüş birliğine varmaları olanaklıdır. Böyle bir durumda, ortada gözlenebilen bir hareket olduğundan, bir oybirliği söz konusu olabilir.

Watson'a göre, eğer psikoloji objektif bir bilim olacaksa, mutlaka doğrudan gözlenilen olgular üzerine temellendirilmelidir.

Böylece, Watson daha başlangıçta, yapısalcıların, Gestaltçıların, Freud'un ve diğer subjektif psikologların öğretilerini bir kenara bırakarak, gözlenebilen davranışlardan oluşmuş bir psikolojik sistem geliştirmeyi önermiştir.

Watson'un önerdiği bu doktrin ve davranış ilkelerince, zaman içinde 'davranışçılık' adı verilmiştir.

Davranışçılığın, psikoloji üzerine etkilerini kanıtlamak üzere, psikoloji ile ilgili herhangi bir ders kitabına bakmak yeterlidir.

Burada psikolojinin, organizmanların davranışlarını kontrol etmeye ve önceden tahmin etmeye çalışan bir bilim dalı olarak tanımlandığı görülür.

Bu tanımın herhangi bir yerinde ise, 'benlik', 'ruh', 'zihin' veya 'psyche' sözcüklerine rastlanmaz.

'Psyche' alanındaki 2000 yıllık düşünceleri, bir anda, bir kenara atmak, size çok kesin ve şartıtcı bir şey gibi görünüyorsa da, bunun gerçekten de, Watson'un yapmak istediği şey olduğunu belirtmek gerekir.

Watson kesin yöntemlerin gerekliliğine inanan bir kişidir.

Ona göre, psikolojideki sonu gelmeyen tartışmalar, introspeksiyon yöntemi ile elde edilen verilerin güvenilir olmayışına bağlanabilir.

Psikolojinin gereksinme duyduğu bilgiler ise, objektif olarak toplanan deneysel gerçeklerdir.

Bazı psikologlara göre, Watson temelde insan ve hayvanlarda 'bilinç'in varlığını yadsımıştır.

Aslında, belki de, onun bu kadar ileri gitmemekle beraber, gerçekten yadsıdığı şey bilinç kavramının psikoloji için verimli bir kavram olduğu görüşüdür. Watson, 'bilinç' kavramının psikolojideki anlamını ve nasıl bir yararı olduğunu merak etmiştir.

Onun merak ettiği şey, bilincin, davranışı önceden tahmin edebilme olgusu, uyarının tanımlanabilmesine veya uyarın durumun kendine bağlıdır.

Psikolojinin amacı da, davranışı önceden tahmin edebilmek için, uyararı uygun bir biçimde tanımlayabilmek, olmalıdır.

Watson'un niyeti, uyararı ve tepki arasında neler olduğunu hiç düşünmeden, kesin olarak uyararı ve tepkiye dayanan bir psikoloji kurmak olmuştur.

Beyin için, 'esrar kutusu deyimini kullanmış ve bilinç içeriğine ilişkin tüm söylenenlerin, saf spekülasyon ve mitoloji olduğunu savunmuştur.

Koşullu reflexler :

Watson'un kuramının temel noktası, Pavlov'un koşullu reflex kavramıdır.

Watson, önceleri, insanın karmaşık davranışlarının temelinde, <<alışkanlık>>ları görmüştür.

Ancak, Pavlov'un çalışmalarını gördükten sonra, alışkanlıkların, daha basit koşullanmış reflexlerden oluşmuş, daha karmaşık üniteler olduğuna karar vermiştir.

Ona göre, eğer koşullanmış reflexler, davranışın atomları olarak düşünülürse, alışkanlıklar da, moleküllerdir.

Burada görüldüğü gibi, psikoloji alanında da, tekrar tekrar gündeme gelen temalardan kaçınmak, aslında çok güçtür. alışkanlıkları açıklamak için, <<koşullanmış reflexlerin bileşimi>> kavramını kullanmak, bir yerde, yapısalcıların, karmaşık fikirlerin daha basit duyular ve fikirlerin bileşiminden oluştuğunu söylemelerine benzemektedir.

Watson da, Pavlov gibi, dil'i, koşullanmış reflexlerin zincirlemesine birbirine eklenişi ve daha 'üst düzeyde bir

koşullanma' olarak görmüştür. Ona göre, düşünme, aslında bir tür sessiz konuşmadır.

Konuşma, gözlenebilen bir davranıştır.

Ancak, zaman geçtikçe, bu gözlenebilen davranış gözlenemez bir hale gelir ve şanki,kişi, kendi kendine konuşuyormuş gibi olur.

Burada belirtilmek istenen şey, düşünmenin temelinde rebral kortex'in kas aktivitesinin yattığı ve bu sürenin, zamanla, serebral kortex'in üst düzeydeki merkezlerine doğru ilerlediğidir.

Oysa, sağduyuya göre, beyin kasları kontrol etmekte; ağız da, yalnızca beynin emirlerini yerine getirmektedir. Watson, temelde, bu düşünceyi ters yüz etmiştir.

Konuşmayı öğrenmek, bir takım sesler çıkarma hareketleri ile başlar.

Bebek raslantısal olarak bazı sesler çıkarır.

Çıkardığı seslerin bazıları, yetişkinlerin kullandıkları sözcüklere benziyorsa, hoş tepkilerle ödüllendirilir. Tüm seslere aynı tepkiler gösterilmez.

Bu durum Thorndike'in <<yerleştirilme>> ve <<çıkartılma>> ilkeleri ile açıklanabilir.

Zamanla, çocuk daha seçici olur ve dil yeteneğini edinir.

Bu işlerin, tümü ile, mekanik bir temelde oluşturuldukları kabul edilmektedir. Sınır sistemi de, bu ödül ve cezalar sonucu değişir.

Watson, düşünme ve dil gelişimi üzerine yaklaşımını kanıtlamak için, yetişkin ve çocukların daha açık seçik düşünmeye çalıştıkları sırada, sık sık sesli düşündüklerini anımsatmıştır. Ayrıca, laboratuarda da, bazı deneklerin laryx'larına aletler bağlayıp, düşündükleri sırada, laryrx

hareketlerini kaydederek, bu görüşlerini kanıtlamaya çalışmıştır.

Watson'un düşünme üzerindeki bu görüşleri ile, psikoloji için 'psyche'in veya zihnin önemini yadsıması, bir çok psikoloğun onunla alay etmesine yol açmıştır. Kendisini, <<zihnin olmadığına ağzını inandıran psikolog>> adı takılmıştır.

Bu, belki, çok zekice görünen bir lakap olmasına rağmen, aslında çok haksızca yapmış bir yargıdır.

Yine de belirtmek gerekirse, Watson, bilincin varlığını değil; yalnızca, onun psikoloji için bilimsel bir kavram olarak yararını yadsımıştır.

Düşünme üzerindeki görüşleri, çok ileri gitmiş olsa bile, gerçek bir hizmeti yerine getirmiştir.

Çünkü, günümüzde de, beyin hareketi ile kas hareketi arasında, karmaşık bir alış veriş olduğu konusunda görüş birliği vardır.

İçgüdüler :

Watson'un zamanı da, güdüler (motivasyon) üzerine çalışan ünlü bir William Mc. Dougall'dır.

O, insan davranışının büyük bir kısmını, içgüdüler veya doğuştan gelen arzular, istekler ile açıklamaya çalışmıştır. Mc.Dougall'a göre insanlar, kavgacılık içgüdüleri olduğu için, kavgaya etmekte; toplu halde yaşama içgüdüleri olduğu için, birlikte yaşamaktadırlar.

Bu içgüdüler listesi, yüzlerce içgüdüyü içerinceye kadar, diğer psikologlar tarafından uzatılmıştır.

Biraz düşünülecek olursa, bu görüşün, psikoloji bilimi için nasıl bir kısır döngü olduğu görülebilir.

İki insanı kavga ederken izleyip, bu davranışlarını 'kavga' içgüdüsüne bağlayabiliriz. ancak bunun yeterli bir açıklama mı; yoksa, yalnızca, bir tür isimlendirme mi olduğu tartışma götürür.

Çağdaş psikologlar bu tür açıklamaları, 'söz akrobasisi' şeklinde değerlendirmekte ve önem vermektedirler.

Watson'a gelince, o, insanda karmaşık içgüdülerin varlığını kabul etmemiştir.

Ona göre, insanlar, doğuştan, yalnızca bazı basit reflexler getirirler. Bu reflexler, koşullanma yolu ile, daha karmaşık tepkiler ve yetişkin insan davranışları haline dönüşler.

Her zaman olduğu gibi, burada da, Watson kendi görüşlerini, verilerle desteklemeye çalışmıştır.

Bebeklerle yaptığı bir çok deneyler sonucu, onlarda, doğuştan getirilenlerin, yalnızca, yakalama (tutma), hapşırma, göz kırpması ve korkma gibi reflexler olduğunu belirtmiştir.

Çocuk Yetiştirme :

Watson'un çocuklarla olan çalışmaları, doğal olarak kendisinin de çocuk yetiştirme konusunda bazı görüşler edinmesine neden olmuştur.

Onun eğitim yaklaşımı, çocuk yetiştirme sırasındaki liberal yaklaşıma ters bir yöndedir.

Ona göre, kişi, kendi koşullanma deneyimlerinin bir ürünüdür.

Bu neden, çocuklukta koşullanma deneyimlerini, yetişkin yaşamındaki davranış alışkanlıkları üzerinde önemli etkileri vardır.

Watson'un en ünlü cümlelerinden biri, kendisine 12 sağlıklı bebek verildiğinde, kendi yöntemleri ile, bunlar arasından her çeşitten kişiler oluşturulabileceğine -(melek, dilenci, doktor, avukat, hırsız)- ilişkindir.

O, çevreyi kaltımdan daha önemli gördüğü için, <<çevreci>> olarak da anılır.

Watson'a göre çocuklarının gelişimlerdeki koşullanma deneyimlerini dikkatle kontrol etme sorumluluğu, ebeveynlere düşmektedir.

Hayvan Psikolojisi :

Psikolojide en tartışmalı konulardan biri de, hayvanlar üzerinde deneyler yaparak, bunların sonuçlarını insanlara genellemek konusu olmuştur.

Bazı kişilere göre, fareler ve diğer hayvanlar insanlardan o kadar farklıdır ki, bu hayvan çalışmalarından, insanlara yönelik çok az geçerli genellemeler yapılabilir.

Diğer kişiler ise, insanlarla (homo-sapiens) hayvanların psikolojik yaşamları arasındaki farklılığın, yalnızca bir derece meselesi olduğuna inanmışlardır.

Onlara göre, organizmalar, fare de olsa, insan da olsa, tüm organizmaların davranış yasaları arasında bir süreklilik vardır.

Watson, çok kesin olarak, bu ikinci grup psikologlar arasındadır.

O, psikologların deneylerinde, fareleri, köpekleri ve kedileri kullanabileceklerini, sonuna kadar savunmuştur. Kendisine göre, hayvan deneylerinden elde edilen davranışsal ilkeler, insan deneylerinden elde edilenlerden çok

daha geçerlidir. Çünkü, eğer deneylerde hayvan denekler kullanılırsa, hata oluşturan faktörleri kontrol etmek daha kolay olmaktadır.

Örneğin kişi, bir hayvanın, dinleme, beslenme, yaşam koşulları ve koşullanma tarihçesini kolaylıkla kontrol edebilir.

Sözel (Verbal) Davranış:

Bir fenomenolog veya introspeksiyon yöntemini savunun kişiye göre, sözel davranış, zihnin içeriğini ortaya koymaktadır.

İyi introspeksiyon deneyimi olan bir kişi, eğer belirli bir yoğunluk ve tonda olan kırmızı rengi algıladığını söylüyorsa, bu, geçerli bir veri olarak kaydedilir.

Söylediğinden kuşulanılmaz.

Bu, deneğin fenomenolojik dünyasının, <<doğrudan>> açıklanışı olarak kabul edilir.

Hatırlanacağı gibi; Watson'a göre, psikoloji için tek veri, <<gözlenebilen>> davranışlardır.

Böyle olunca, o'da, deneğin konuşmasının duyulduğu, söylediklerinin kabul edildiği konusunda, fenomenolog ile aynı görüşü paylaşacaktır.

Ancak, ayrıldıkları, sınır da, burada çizilecektir. Watson'a göre, deneğin bu sözlerini, zihnin yapısını betimlemek için bir temel olarak kullanmak, <<yorum yapmak>>tan başka birşey değildir.

Bu yorumlar da, çeşitli nedenlere bağlı olarak yanlış olabilir.

Denek şaşırılmış, kötü eğitilmiş; yanlış güdülenmiş veya yalan söylemiş olabilir.

Bütün bu nedenlere bağılı olarak, deneyi yapan kişinin çıkan sonuçtan emin olabilmesi olanaklı mıdır?

Watson'a göre, böyle bir durumda, psikolog, deneğin, gerçekten kırmızı <<gördüğünü>> değil, kırmızı gördüğünü <<söylediğini>> kaydetmelidir.

Bu cümle anlamsız gibi görülse de, fenomolojik yaklaşımla, Watson'un kesin objektivizmini ayırmak açısından çok önemlidir.

Watson, çoğu kez, yeterli bir felsefi temeli olmamakla suçlanmıştır.

Bazılarına göre, kendisi, deneyimsiz bir kişi olarak, tartışmalarını, bir temele dayanmayan, basit mantık yürütmeleri ile yapıyordu.

Watson'un bu konudaki görüşleri, kendi cümlesi ile şöyle özetlenebilir:

<<Kimbilir kaç arkadaşım, beni, felsefi bir yaklaşımım olmamakla suçluyor?

Bu durum aslında çok komik, çünkü neredeyse süt dişlerim bile metafizik ile açıklanmak- taydı>>.

Watson, sonuna kadar, kesin bir objektivist olmuştur. Otopiyografisini de şu sözlerle bitirir:

<<Bizim; şimdilerde, bizlerden farklı olarak, mitolojiye hiç değinmeden, objektif psikoloji öğretecek, genç eğitimcilerle gereksinmemiz vardır.

Bugün geldiğinde ise, psikolojide ortaçağda olduğundan, çok daha büyük bir rönesans gerçekleşecektir. Ben her zamankinden daha güçlü olarak, davranışçılığın geleceğine inanıyorum.

Bu, öyle bir davranışçılık olacak ki, zooloji, fizyoloji, psikiyatri ve fiziksel kimya ile birlikte, doğa bilimleri arasında anılacaktır.

Sonuç :

Watson'un, psikolojiyi davranışçılık bayrağı altında birleştirme hayalleri, gerçekleşmemiştir.

Günümüzün tüm psikologları davranışçı olmadığı gibi; davranışçılar da, klasik anlamdaki davranışçılıktan, radikal bir biçimde ayrılmışlardır.

Artık, Watson'un ilk davranışçılık yaklaşımı, öylesine değişmeler geçirmiştir ki, neredeyse çeşitli <<yeni>> davranışçı ekollerden söz edilebilir.

Davranışçı ekolde, Watson'u takip eden diğer ünlü psikologlar Edwin R. Guthrie, Clark L. Hull, B. F. Skinner ve Edward C. Tolman'dır.

Onların deneyleri, kuramları ve tartışmaları, psikolojik literatürdeki en ilginç konulardan bazılarını oluşturmaktadır.

Davranışçılığa, çeşitli yönlerden saldırılar gelmiştir. Bu akımı, özellikle Gestalt psikologlarının, Freud'cuların ve pek çok klinik psikoloğun saldırılarına uğramıştır.

Örneğin, klinik psikologlar, davranışçıların, davranışın moleküler yönleri ile uğreştiklerini söyleyerek eleştirmişlerdir.

Onlara göre, davranışçılar, kendilerini, davranışın çok önemsiz ve küçük yönleri ile ilgili görmüşlerdir.

Bu nedenle, onların, 'koşullu reflexler' gibi ünitelerle başlayarak, daha büyük davranış örüntüleri hakkında, yani, 'sevgi', 'evlilik', 'ihtiras', 'dinsel yaşam', 'olgunlaşma', 'kişinin yaşamında anlam arama' gibi davranışlar üzerinde, açıklamalar yapmaları olanaksızdır.

Davranışçılara göre ise, sözü edilen bu tür karmaşık davranışlar, daha küçük birimlerden oluşmuşlardır.

'Bütünü' parçalara, parçaları da, daha küçük parçalara ayırarak, 'bütünü' anlamak olanaklıdır.

Klinikçilere göre, koşullu reflexlerin böyle bir analizi, çok yapay bir durumdur. Wundt'un, zihinsel yaşantıyı veya bilincin içeriğini, duyuşsal ögelere indirgemesine benzetmektedir.

Klinikçilerin bu görüşünü Gestaltçılar da, güçlü bir şekilde desteklemektedirler.

Yalnızca bir alanda, yani davranışçuların objektizm üzerindeki kesin ısrarlı konusunda, pek çok kişi, davranışçuların kusursuz olduklarına inanmışlardır. Psikolojinin, görünen olaylarla ilgilenip, görülmeyenle ve bilinmeyenle ilgilenen 'mitoloji'yi bir kenara bırakması konusu, pek çok kişiye cazip gelmiştir.

Ancak bu konuda bile, davranışçı akım pek tutarlı olmamıştır. Eleştirilere göre, Thorndike'in <<yerleştirilme>> ve <<çıkartılma>> kavramları, koşullanan reflexler ve alışkanlıklar gibi, doğrudan doğruya gözlenemezler. Örneğin, bir koşullanmış reflex, ancak etkisi ile bilinebilir. (Belirli bir koşullanmış uyaran için, kaç damla tükürük salgılandığı gibi).

Koşullanmış reflexlerin ise, köpeğin sinir sistemi içinde oluştuğu düşünülmektedir.

Böyle olunca, kişinin gördüğü aslında koşullu bir reflex değil, onun yarattığı sonuçtur.

Yeni davranışçılardan bir kısmı, özellikle Tolman ve Hull, bu eleştiriyi farketmiş ve sistemlerinde, <<görülmeyen>> kavramların var olabileceğini, kabul edebilme esnekliğini göstermişlerdir.

Onlar, bu kavramlara, 'hipotetik yapılar' veya 'ara değişkenler' adlarını vermişlerdir.

Bu değişkenler veya yapılar, 'koşullanmış reflexler', alışkanlıklar', 'öğrenme' kavramının kendisi, 'dürtüler', 'yorgunluk durumları', 'anksiyete' vb. gibi içsel süreçleri içermektedirler.

Davranışçılara en ciddi eleştirileri getirenler, davranışçı ekolün, kendine özgü bir mitoloji ortaya çıkardığını söyleyebilirler.

Hull'ın buna yanıtı, <<Eğer görülemeyen olaylar, hem uyaran, hem de tepkideki, görülen olayların içinde, sağlam olarak yerleşmişse, içsel olaylar hakkında bazı yorumlar yapmanın olanaklı olabileceği>> şeklinde olabilir.

Diğer bir yandan ise, Skinner, Watson yaklaşımına sadık kalmaya çalışarak, içsel olaylara başvurmayan bir psikoloji sistemi oluşturmaya çalışmıştır.

Onun sistemi tümü ile 'uyaran-tepki' tümcelerinden oluşmuştur.

Davranışçıların ölçme sırasındaki objektiflik idealine karşı ileri sürülen en geçerli eleştirilerden bir de Gestalt'çı psikologlardan Wolfgang Köhler'indir.

Ona göre, gerçek objektivizme, hiç bir zaman ulaşamaz.

Bilimler arasında, belki de, en objektif kabul edilen fizikte bile, fizikçinin verilerini toplayabilmek için, bir saat, metre, cetvel veya buna benzer araçlar kullanması gerekmektedir.

Bu nedenle,kağıt üzerine geçirdiği şeyler, aslında ölçme aracında gördüğü subjektif izlenimlerdir.

Bu tür ölçme araçlarına bakarken, yanılgılara düşebileceğimiz de açıktır.

Gerçekten de, eğer, 10 ayrı gözlemciden, ölçme sonuçlarını bildirmeleri istenirse, 10 ayrı yanıt alabilmemiz

olanaklıdır. Böyle bir durum ortaya çıkınca, sorun, çoğunluğun fikrine bakılarak çözülür.

Böylesine bir çözümün de 'objektif' olduğunu ileri sürmek, ne kadar doğru olabilir?

Köhler'e göre, tüm bilimlerde, -psikolojiden fiziğe kadar- veriler, gözlemcilerin fenomenolojik algılarından oluşmuştur.

Bu durumda da, Watson'un dediği gibi, introspeksiyonu bir psikolojik araç olarak kullanmaktan vazgeçmek olanaksızdır.

Her bilimde, veriler introspeksiyonla toplanır.

Bütün bu eleştirilere rağmen, ancak çok önyargılı bir 'karşıt-davranışçı', davranışçı ekolün psikolojik bilgiye pek az şey kattığını söyleyebilir.

Davranışçı ekol, binlerce psikolojik deneyi gerçekleştiren, pek çok sayıda taraftarı olan ve psikoloji tarihi içindeki en etkin ekollerden bir olarak süregelmiştir.

BÖLÜM VII

GESTALT PSİKOLOJİSİ

Bu bölüme şöyle bir örnekle başlayalım:

Diyelim ki evinizdeki salonda oturmuş müzik dinliyorsunuz.

Melodiyi mi duyarsınız?

Yoksa tek tek notaları mı?

Birçok insan düzenli bir bütün olan melodiyi duydukları açıktır.

Eğer düzensiz bir biçimde tek tek notaları duymuş olsaydık, zaten, müzik dinlemenin bir zevki olmazdı.

Şimdi de şu soruyu yanıtlamaya çalışalım: Bu 'melodi' deneyimi neden gerekmektedir?

Bu soruya pek çok yanıt olabilir.

Önce Wundt'un 'yaratıcı sentez' kavramını hatırlayalım. Wundt, bunu, <<Tek tek notaların oluşturduğu duyumlar, öyle bir şekilde bir araya gelir ki, sonuçta, ortaya çıkan yeni deyim, bu, tek, tek deyimlerden, çok farklı bir niteliktedir,>> diye yanıtlayabilirdi.

Buradaki en önemli nokta, bizim duyusal elementleri birleştirerek melodileri duymayı, <<öğrendiğimiz>> konusudur.

Wundt'un, yaratıcı sentez ilkesi, pek çok düşünür için, kabul edilebilir bir nitelikte sayılmamıştır. Wundt ve yapısalcılar en başarılı olarak eleştirenler, Gestaltçı

psikologlar olmuştur. Gestalt psikolojisi, aslında, bilinçli deneyimi anlama yolundaki, Wundt türü yaklaşıma, bir protesto olarak gelişmiştir.

Almanca'daki 'estalt' sözcüğünün, tam bir İngilizce karşılığı yoktur.

Belki de en yakın olanları, <<bütün>>, <<form>>, <<şekil>>, <<model>> gibi sözcüklerdir. Gestalt psikolojisinin temel fikri, bütünün parçalara bölünerek anlaşılamayacağıdır.

Diğer bir deyişle <<bütün>> deneyimleri, onu oluşturan duysal <<element>>lerine indirgeyerek anlamamız, olanaksızdır.

Bir melodi, onu oluşturan ses tonlarına bölünerek anlaşılmaz.

Bir 'Gestalt'da veya 'bütün'de, onun parçalarında olmayan, başka özellikler vardır.

Daha sonra, bu noktalara yeniden değineceğiz; ama bundan önce, Gestalt psikolojisinin çıktığı bilimsel ortamı açıklamakta yarar vardır.

Psikolojinin kendi içindeki ve fizik bilimindeki gelişmeler, Gestalt psikolojisini çok etkilemiştir.

O yıllarda, psikolojide, karmaşık bir olay olan algı'yı, duysal öğelerine ayırarak açıklama konusunda, gittikçe artan bir hoşnutsuzluk gelişmiştir.

Wundt'un, 'Mills'lerden aldığı bu kimyasal benzetme, psikoloji konuları için çok yetersiz kalmaya başlamıştır. 20. y.y.'lık ilk dönemlerinde, bir Avusturya'lı profesör olan Christian Von Ehrenfels, <<Gesstalt qualitat>> veya <<form-niteliği>> adını verdiği bir kuram ortaya atmıştır. Bu kurama göre 'form' veya 'şekil'in kendisi, bütünüyle bir duysal öğedir.

Bu nedenle, Von Ehrenfels'e göre, eğer çok basit 20 notalık bir melodiyi dinliyorsanız, tüm deneyiminiz, bu 20 öge ve bir de, <<form-niteliği>> ögesinden oluşmuştur. Diğer bir deyişle, 21 deneyimden oluşmuştur.

Von Ehrenfels'in bu önerisi, Wundt'tan ayrılan bir adım olmakla beraber, geleneksel görüşten tümü ile bir kopma değildir.

Gestalt psikolojisini anlayabilmek için burada, biraz da, fizik konusuna yer vermemiz gerekmektedir.

Fizik alanındaki devrim, Einstein'ın <<izafiyet kuramı>>nı (görecelik kuramını) ortaya atması ile başlamıştır.

Bunun da, Gestalt psikolojisinin çıkmasına doğrudan etkisi olmuştur.

Bilindiği gibi, daha önceleri Sir İsaac Newton, uzayı ve zamanı <<absolüt>>, <<mutlak>>, <<değişmeyen>> şeyler olarak görmüştür.

Örneğin, Newton'a göre <<zaman>>, mutlak, doğru, matematiksel, kendiliğinden, dışta hiç bir şeye bağlı olmadan kendi doğası ile akıp giden, diğer bir adı ile <<süreklilik>> olan şeydir.

Einstein'ın ise, Newton'un kuramının yanlış olduğunu, zamanın değişik yerlerde değişik hızlarda akıp gittiğini söylemiştir. (Einstein kuramları George Gamow'un <<Bir, iki, üç, sonsuz>> (One, Two, Three, Infinity) adlı kitabında bulunabilir.) Einstein, <<uzay>> ve <<zaman>> yerine, <<uzay-zaman>>dan, birleşik bir alan gibi söz etmektedir.

Böylece, belli bir <<uzay-zaman>> bölgesindeki <<zaman akımı>>, belli bir uzay eğrisinden etkilenmektedir.

Bu uzay eğrisi fikri, hayal ürünü değildir. Çağdaş fizikte, uzayın, büyük yerçekim gücü olan, güneş gibi cisimlerin beraberliğinde şekillendiği söylenmektedir. Burada önemli olan nokta, görecelik kavramı ve alan gücü kavramlarının, Gestalt psikolojisinin gelişiminde çok önemli etkileri olduğudur.

Aslında bir yere kadar, Gestalt psikolojisinde, alan fiziğinin iç görülerinin, psikolojik kuram sorunlarına uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Böylelikle, Gestalt psikolojisinin çıkışı, Alman deneysel psikolojisinden duyulan hoşnutsuzluk ve fizikteki yeni düşünme biçimlerinin gittikçe farkedilmesine bağlanabilmektedir.

MAX WERTHEIMER (1880-1943)

Max Wertheimer, Almanya'da genç bir üniversite öğrencisi iken, Von Ehrenfels'in derslerine girip, <<form-niteliği>> konusunda bilgiler edinmiştir.

Wertheimer, Von Ehrenfels'in önerdiği gibi, 'form'un da kendi başına, diğer duyuşsal öğelere eklenmesi gereken, bir başka duyuşsal öğe olduğu konusundaki görüşlerine inanmakta zorluk çekmiştir.

Kendisi, ayrıca, fizik dersleri de almıştır.

Bu derslerde edindiği bilgilere bağlı olarak, deneyim sırasında, <<düzenlem>> (organizasyon) sorununu açıklayabilmek üzere, yeni yollar önermiştir.

Psikolog olmadan önce, bir hukuk öğrencisi olan Wertheimer, Prag'da doğmuştur.

Külpe ve öğrencilerinin, 'Büyük Wundt' ile, 'imajsız düşünce' üzerine tartışmalara girdikleri sırada, Würzburg

üniversitesinden doktorasını almıştır. Böylece, Wertheimer daha çok genç iken, <<Tanrılara taş atma>>nın çöşkusunu yaşamış sayılır.

Zaman içinde, Wertheimer'in Wundt'a attığı taşlar, psikolojideki herhangi bir ekolden atılan taşlardan, daha büyük ve daha 'can yakıcı' olmuştur.

Naziler'in güçlenmesi üzerine, Wertheimer ve diğer iki Gestalt psikoloğu olan Wolfgang Köhler ve Kurt Koffka, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmişlerdir.

Gestalt psikolojisi, bu ülkede hiç bir zaman büyük bir taraftar kitlesi toplayamamıştır. Ancak, bu üç psikolog yine de, yeterince etkili olmayı başarmışlar ve seslerini duyurmuşlardır.

Kuramları ve deneyleri, saygıyla karşılanmıştır. Sonuçta, kendilerini tam anlamı ile Gestaltçı olarak kabullenen psikolog sayısı az olmasına rağmen, pek çok psikolog, kendi görüşlerini Gestalt psikolojisinin ışığı altında önemli ölçülerde değiştirmişlerdir.

F i (phi) Fenomeni :

Şimdi, diyelim ki bir sinemadasınız.

Perdedeki hareketler olurken, sanki gerçek hareket görüyormuş gibi bir izlenim edirsiniz.

Ancak bunun yine de, yalnızca bir 'görünüm' olduğunu bilirsiniz.

Aslında, <<hareketli resim>> terimi, dış dünyada olan bir şeyin tanımı değil, bir yere kadar, sizin deneyiminizin tanımlanmasıdır.

Perdeye aktarılanlar ise, bir seri hareketsiz resimden başka bir şey değildir.

Wertheimer, bu, <<görünürdeki hareket>> olgusuna, <<phi fenomeni>> adını vermiştir.

Wertheimer, kuşkusuz, bu <<phi fenomeni>>nin varlığını belirten ilk psikolog değildir.

<<Görünürdeki hareket>> sorunu, aslında bilinen bir sorundur.

Wertheimer, bu konudaki deneylerine başladığı zaman, bilinen bazı yanıtları da vardır.

Örneğin, hatırlanacağı gibi, Wundt'a göre, her hareketsiz resim gösterildiğinde, gözlerin sabitleştiği noktaların, değişmesi gerekmektedir.

Bu sırada, gözün hareketlerini kontrol eden kaslar, gerçek hareketin algılanması sırasında oluşan duyumlara eş duyumlara neden olmaktadır.

Böylelikle, bu kas duyumları ile, gerçek hareketin birleştirilmesi sonucu, Helmholtz'un <<bilinçsiz yorumlama>> diyeceği bir iş yapılmaktadır.

Göz yuvarlakları hareket ettikçe, perdede sanki hareket varmış gibi, bilinçsiz bir yorum yapılmaktadır. Wundt ise, bu <<bilinçsiz yorumlama>> yerine, <<kavrama>> ve <<yaratıcı sentez>> kavramlarını kullanmıştır. Ancak, temeldeki fikir, yine aynıdır.

Söz konusu, bu, Wundt-Hemholtz yaklaşımı, <<phi fenomeni>>ni açıklamak için, <<öğrenme>> ve <<duyumların çağrışımı>> (birleştirilmesi) ilkesini temel almıştır.

Wertheimer'in, deneyini düzenlerken yaptığı en önemli şey, bir araç ile, çeşitli çizgileri perde üzerine yansıtarak göstermek olmuştur.

Bu araç (tachistoscope), belirli uyarının, hızlı ve arka arkaya gösterilmesini sağlamaktadır.

Wertheimer, çok basit şekiller olan, düz çizgilere sadık kalarak, bazı şaşırtıcı soruları kanıtlamıştır.

Bu basit deneyde, iki çizgiyi alıp sonrada bunları aynı anda, sanki iki zıt yöne hareket ediyormuş gibi göstermiştir.

Gözler iki farklı yöne hareket edemeyeceğine göre, <<phi fenomeni>> nin bu durumda yine de geçerli olması, bu fenomenin, Wundt'un dediği gibi, gözün hareketlerinden oluşmadığını kanıtlamıştır:

Wertheimer'e göre, bu sorunun yanıtı şöyledir:

Phi fenomeni bir Gestalt'dır.

Diğer bir deyişle, parçalara indirgenerek açıklanamayacak bir <<bütün>> algılamasıdır.

<<Bütün>>, parçalara göre, önceliklidir ve aslında parçaların özelliklerini bile, o belirler. <<Phi fenomeni>> sırasında oluşan duyumların doğası (parçalar), <<phi fenomeni>>nin özelliklerini oluşturmaz.

Bunun yerine, <<bütün>> (phi fenomeni), duyumların (parçaların) doğasını belirler. Wertheimer, böylelikle, klasik açıklamaları ters yüz etmiştir.

Bazı kişilere göre, bu bir açıklama gibi görülmeyebilir. Onlar, Wertheimer'in phi fenomeni için getirdiği bu açıklamayı, sanki <<Bu durum açıklanamaz>> demiş gibi, algılayabilirler.

Ancak, bu doğru değildir. Wertheimer, 'phi fenomeni'nin gerçekten olduğunu, fakat bunun göz yuvarlaklarının hareketine değil, ancak, santral sinir sisteminin hareketlerine bağlanabileceğini söylememiştir.

Diğer bir deyişle, phi fenomeninden beyin sorumludur ve bu fenomenin öğrenme ile bir ilişkisi yoktur. Ona göre, gerçek bir hareket olduğu sıradaki beyin süreçleri ile,

optimal bir sıklıkla gösterilen hareketsiz uyarıcılara karşı oluşan beyin süreçleri, birbirinin aynıdır.

Böyle birbirine eş beyin süreçlerini de, birbirine eş algılara neden olduğu öne sürülebilir.

İşte bu, ünlü Gestalt doktrini olan <<isomorfizm>> veya <<eşbiçimcilik>> doktrindir.

Burada öne sürülen fikir, <<birbirine eş biçimdeki veya şekildeki beyin süreçleri, birbirine eş deneyimlere neden olmaktadır>> şeklindedir.

Bütün ve Parçalar :

İlk karşılaşıldığında, bütünün, özelliğini belirlediği yolundaki Gestalt doktrini, kişiye biraz tuhaf gelebilir.

Sanki, sağ duyuya tersmiş gibi düşünülebilir. Çünkü bizler, herşeyin parçalardan yapılmış olduğu düşüncesine koşullanmışızdır. Halbuki, bu parçaların, bazı örüntüler ve bazı düzenlemeler içinde anlam kazandığını; farklı düzenlemelerin ise, parçalara biraz farklı bir görünüm verdiğini unutuyoruz.

Örneğin, 1.70'lik bir adamın, 1.50'lik bir adamın yanında uzun görülebildiğini, ama 2 metrelik bir adamın yanında, hiç de uzun sayılmayacağını düşünmüyoruz. Buradaki Gestalt, <<aynı anda iki adamdır>>.

Böyle bir düzenleme oluştuğunda, 'kısalık' ve 'uzunluk' kavramları, Gestalt'ın yapısı ile belirlenmektedir.

Algısal Organizasyon (düzenleme) Yasaları :

Wertheimer'e göre, bizim düzenlenmiş deneyimlerimiz, uzun ve yorucu sinama-yanılmalar sonucuna veya duyasal deneyim birleşimlerine (çağrışımlarına) bağlı değildir.

O, bu zihinsel düzenleme sorununa, deneyimcilerden farklı bir biçimde yaklaşmıştır.

Zihin, Locke'un dediği gibi, bir <<tabula-rasa>> değildir.

Bununla beraber, Wertheimer, Platon veya Kant geleneğindeki gibi doğuştan gelen fikirlér olduğunu savunan bir 'nastiyist'de, değildir.

Bunun yerine fiziksel dünyanın düzenli olduğunu, beyin ve sinir sisteminin ise yalnızca, dünyada 'varolan' bu düzeni koruduğunu söylemiştir. Wertheimer, düzenli şekillerin daha küçük yaşlardan itibaren görülebileceğini savunmuştur.

(Tabii, olgunlaşma veya kas kontrolü ile ilgili bazı sorunlar algılarımız gerçekten saptırabilir).

Onun yaklaşımını, biraz nativistik yaklaşıma benzebiliriz, önemli olan, buradaki 'nativizm'in, beynin ve sinir sisteminin 'doğuştan gelen yapısına' bağlı olduğudur.

İnsanoğlunun yapısı, uyaran durumlarının bazı özelliklerinden yararlanabilecek şekildedir. örneğin, uyaran öğeleri birbirine yakınsa, böyle bir bilgiyi, bir 'bütünü' algılamak için daha kolayca kullanabiliriz.

Birbirlerinden uzak iseler, bütünü algılamak daha zordur.

Wertheimer, buna <<yakınlık ilkesi>> demiştir. ayrıca, burada detaylarına girmeyeceğimiz, daha birçok algısal düzenleme yasaları ileri sürmüştür.

Burada önemli olan nokta, Wertheimer'in, dünyada düzenlenmiş bütünler olduğunu ve bizim doğuştan getirilen sinir sistemimiz aracılığıyla, bu düzenlenmiş bütünleri doğrudan algılayabilme özelliğine sahip olduğumuzu, savunmuş olmasıdır.

Verimli Düşünme :

Gestalt psikolojisinin ilgi alanının, yalnızca algılama sorunları olduğunu düşünmek hatalıdır.

Zaman geçtikçe, Gestalt'çı yaklaşım, öğrenme ve düşünme sorunlarına da aktarılmaya çalışılmıştır.

(Özellikle Köhler, öğrenme psikolojisine pek çok katkıda bulunmuştur).

Yaşamının sonuna doğru, Wertheimer, mantığı vurma ve problem çözme sorunlarına çok ilgi duymuş ve ölümünden sonra yayınlana, <<Verimli Düşünme>> (Productive Thinking) adlı kitabı yazmıştır.

Bu kitapta, Gestalt doktrinleri, eğitim yöntemlerindeki bozuklukların araştırılmasına uygulanmaya çalışılmıştır. Kendisi, anılarında, bir Alman sınıfında paralel kenarın alanının bulmayı öğrenen öğrencilerden söz etmektedir.

Wertheimer, öğretmenin iznini alarak tahtaya yatay yerine, dikey bir paralelkenar çizmiş ve öğrencilere alanını bulmalarını söylemiştir.

Öğrenciler, <<biz bunu öğrenmedik>> diyerek soruyu protesto etmişlerdir.

Wertheimer'e göre, bu öğrenciler, parçaların bütüne olan ilişkilerini anlayamadıkları için, bu tepkiyi göstermişlerdir.

Çocuklar, bu alan hesaplarını, yalnızca ezberlemişler ve ezberledikleri için de, verimli bir düşünce içine girmemişlerdir.

Wertheimer, bu sorunu çözümlmek için, çocuklara kartondan yapılmış paralelkenarlar verilmesini önermiştir. Çocuklara bu paralekenarlar verildikten sonra, kendilerinin bir makas ile bunları ikiye bölmelerini istemiştir.

Bu işlem sonucu, onlara, ortaya çıkan iki parçanın, diğer yönde birleştirilince, bir dikdörtgen oluşturduğunu göstermiştir.

Wertheimer, okullardaki eğitim biçimlerini eleştirmiş ve eğitimin fazlsıyla tekrar ve ezbere dayandığını, gerçek anlamaya, pek yer verilmediğini söylemiştir.

<<Verimli Düşünmedeki>> en ilginç bölümlerden bir, Wertheimer'in Einstein ile yaptığı tartışmalara ve Einstein'in <<görecelik kuramını>> ortaya attığı sıradaki verimli düşüncesine ilişkindir.

Wertheimer ve Einstein yakın arkadaşlardır. Bu nedenle, Einstein sıklık, düşüncelerini Wertheimer ile paylaşmıştır.

Einstein'a göre, düşünme için gerekli <<uyara>>, ortada bir sorun olduğunun farkedilmesidir.

Söylenğine göre, Einstein, 16 yaşında bir genç iken, kendi kendine <<Acaba insan kitabının bu bölümünde, genç Einstein'ın, aslında karmaşık bir spekülasyon yığından başka birşey olmayan düşüncelerinden, nasıl böyle bir özgün <<görecelik kuramını>> oluşturduğunu, ayrıntıları ile anlatmıştır.

Einstein'inki gibi, böylesine, pırıl pırıl ve çarpıcı sonuçlara ulaşabilmenin, hiç bir çağrışım (birleştirme) kuramı veya koşullanmış reflexlerin açıklamalar gerektiğini savunmuştur.

WOLFGANG KÖHLER (1887-1957)

Max Wertheimer, Gestalt psikolojisinin babası olarak bilinirken, Wolfgang Köhler de, onun temelini oluşturan kişi olarak tanınır.

Bazen böyle bir ayrımı (herhangi bir psikoloji ekolünün <<babası>> ve temelini oluşturan kişi arasındaki ayrımı) yapmak gerekli olabilmektedir.

Baba, bir fikrin tohumlarını ekerken; temelini oluşturanlar, bu orijinal fikri almakta, büyütmekte ve zaman içinde onu(tutarlı) bir ilkeler sistemi haline dönüştürmektedirler.

İşte, Wolfgang Köhler'in de işlevi bu türdür. Wertheimer'in yayınlarını azlığına karşılık, Köhler pek çok ürün ile, Gestalt psikolojisini, psikolojideki temel ekollerden bir haline getirmekte önemli bir rol oynamıştır.

Köhler, Almanya'da Reval'de doğmuştur. Doktorasını Berlin'de Carl Stumpf'dan almıştır.

Hurlanacağı gibi, Wundt ve Stumpf 'ses perdesi algılaması' konusunda birbirleri ile çok tatsız bir tartışma içine girmişlerdir.

İşte, Köhler'de, Wundt gibi, büyük bir otoriteye karşı geliştirilen böyle bir mücadeleye tanık olan kişilerdendir. Köhler'in düşünceleri üzerinde etkili olan bir başka kişi, fizikçi Max Planck'tır.

Max Planck 'quantum fiziği'nin <<babası>> olarak bilinir.

Köhler'de bu <<quantum>> kuramından edindiği iç görüleri, daha sonra psikolojiye uygulamaya çalışmıştır.

Köhler, I. Dünya Savaşı'nın büyük bölümünü, İspanyol adalarından biri olan, Teneriffe'de geçirmiştir. Onun bu adaya gidişi, oradaki 'maymun istasyonu'ndan yararlanmak ve insandan daha alt düzeylerdeki hayvanlardaki düşünme süreçlerini incelemek amacıyla olmuştur. Savaş nedeniyle, orada bulunduğu süre uzamış; o da, bu dönem içinde, çok değerli deneyler yapmıştır.

Köhler, oldukça genç yaşta iken (otuzbeş),Berlin'de Carl Stumpf'dan boşalan yere gelmiştir.

Bu durum, Gestalt psikolojisi için büyük bir şans olarak nitelendirilebilir. Çünkü o sıralarda Berlin, Almanya'nın en önemli üniversitesidir; Köhler de, Psikoloji Bölümü'nün Başkanı olmuştur.

Kendisi, burada göreve başladığı tarih olan 1922 den 1935'e kadar, çok verimli çalışmalar yapmıştır. Fakat, Naziler'in güç kazanması ile birlikte, Köhler de sonuçta, (ABD'ye) göçmen olarak gitmiştir.

Orada Swarthmore Üniversitesinde yazmaya, deneyler yapmaya ve psikoloji öğretmeye devam etmiştir. Kendisi, ikna yeteneği çok güçlü bir kişi olduğu için, sesini duyurmayı başarmıştır.

Köhler, davranışçı ekolün en önemli eleştiricilerinden biridir.

Davranışçıların da, aynen, yapısalcıların yaptığı hatayı yaptıklarını söylemiştir. Davranışçıları da, yapısalcıların yaptığı hatayı yaptıklarını söylemiştir. Davranışçıları da, yapısalcıları da, yaklaşımlarında 'atomistik' olmakla suçlamıştır.

Diğer bir deyişle, onlar da, karmaşık bütünü anlayabilmek için, onu parçalara bölmüşler; davranışçılar da, 'düzenli davranış', 'dürtüler ve alışkanlıklara (veya koşullanmış reflexlere) bölmüşlerdir.

Köhler ise, organizmanın düzenli hareketlerinin, ne psikologların gözleyebildiği, ne de organizmanın doğrudan yaşayabildiği (örneğin, koşullanmış reflexler) soyutlamalara bağlı olarak, açıklanamayacağını savunmuştur.

Yer Değiştirme Deneyleri :

Diyelim ki, 3 yaşlarında küçük bir çocuğun önünde oturuyorsunuz.

Ötünüzde de iki plastik bardak var.

Bardaklar arasındaki tek gözlenen farklılık ta büyüklükleri olsun.

Bardaklardan birinin çapı, 5 cm., diğersininki de, 7 cm.dir.

Küçük çocukla bir oyun oynamaya başladığınızı düşünelim.

Farzedelim ki 7 cm.lik bardağın altına bir misket koydunuz. Ondan sonra da, bardakların yerlerini bir o yana bir bu yana değiştirelim. Öyle ki, karşımızdaki küçük, misketin hangi bardağın altına konmuş olduğunu unutsun.

Daha sonra ona, misketin nerede olduğunu soralım. Bulursa, misketin onun olacağını da belirtelim.

Birkaç tekrardan sonra, küçük çocuk, her seferinde, doğru bardağı bulacaktır.

Acaba burada, o küçüğün öğrendiği nedir?

Misketin 7 cm.lik bardağın altında olduğu mu?

Bu soruya, bir yapısalcı veya bir davranışçının vereceği cevap 'Evet'tir.

Bardağın değişmeyen büyüklüğü, belirli duymalara yol açan bir uyaran özelliği olarak düşünülebilir.

Bu uyaranlar, 'tekrar'ile, belirli motor tepkilerle birleştirilirler ve doğru tepki, bir 'uyaran-tepki' alışkanlığı haline gelir.

Köhler, böyle bir yoruma karşı çıkmıştır.

Ona göre fiziksel düzenlemenin doğası, yani bardakların büyüklüklerindeki farklılık, beyinde bu bardakları temsil eden örüntüde (patern) de bir farklılık oluşturur. Bu durum, daha açık olarak, 'alan fiziği' kavramlarının psikolojiye uygulanması ile görülür.

Burada önemli olan şey, değişmeyen <<özellikler>> değil, <<değişmeyen>> ilişkilerdir. Köhler, küçük çocuğun bu ilişkileri, yani misketin her iki bardaktan daha büyük

olanının altında bulunduğunu, öğrendiğini söylemiştir. Köhler'in bu önerisi, acaba nasıl kanıtlanabilir?

Bunu yapmak için, aynı çocuğa bir 'yer değiştirme, görevi verelim.

Kendisine yine iki bardak gösterelim.

Biri 7cm.lik çapta olsun; öbürü de 9 cm'lik olsun.

Aynı şekilde, misketi büyük olanın altına koyalım.

Eğer çocuk, yapısalcıların ve davranışçıların dediği gibi değişmeyen bir uyaran özelliği öğrenmişse, 7cm.lik bardağı seçecektir. Ama, eğer bir ilişki öğrenmiş ise - (daha büyük ilişkisi)- o zaman, daha büyük olan, 9cm.lik bardağı seçecektir.

Deney sonucu, çocuğun büyük bir olasılıkla, Köhler'in dediği gibi davranacağı ve daha önce hiç deneyim geçirmediği halde, 9 cm'lik bardağı seçeceği beklenebilir.

Köhler, 'yer değiştirme' deneylerini, ilk olarak civcivlerle yapmıştır.

Bu civcivlere, deney süresince, grinin çeşitli tonlarındaki kağıtları gagalamayı öğretmiştir. Sonuçta, civcivler, bir 'ilişkiye' bağlı olarak tepki göstermeye başlamışlardır..

Burada, onların öğrendikleri ilişki, 'daha koyu'luk ilişkisidir.

Aynı deney, şempanzeler ve çocuklarla da yapılmış ve aynı sonuçlar elde edilmiştir.

Bu deneyle, 'bütün'ün, 'parçalar'ın algılanan özelliklerini belirlediği yolundaki Gestalt tezinin, dramatik gösterileridir.

Tabii, kuşkusuz, her tezin bir de anti tezi vardır. Psikoloji tarihinde, aşağı yukarı, her kurama karşılık, bir başka kuram önerilmiştir.

Davranışçı, 'Kenneth Spence' , bu yer değiştirme sonuçlarının, uyaran genelleştirilmesi ilkesi ile de, açıklanabileceğini savunmuştur.

Spencer'e göre yer değiştirme davranışı iki uyaran genellemesi öğelerinin cebirsel toplamının bir sonucudur.

Bunu açıklamak üzere bir de kuramsal model geliştirmiştir.

Bu 'model' in burada açıklanması olanaksız olmakla beraber, Köhler'in, buna teslim olmadığını belirtmekte yarar vardır.

Maymunlarda Zeka :

şimdi, isterseniz, I. Dünya savaşı sırasında, Teneriffe adasında, Köhler ile birlikte olduğunuzu hayal edin.

Sultan isimli bir maymunun, bazı deney problemlerini çözmeye çalışırken izlediğinizi düşünün. Köhler, Sultan'ın kafesinin dışına bir portakal; kafes içine de, iki sopa koymuştur.

Fakat bu sopalara, tek, tek portakala ulaşabilecek uzunlukta değildir. Sultan, ilk iş olarak, portakalı eli ile almaya çalışır.

Daha sonra da, sopalara tek tek dener ve başarısız olur. şimdi, başını kaşımaya başlamış ve sanki düşünüyormuş gibi bir görünüme bürünmüştür.

Sopalara kafesin bir köşesine atmış ve başka işlerle uğraşmaya başlamıştır. Yalnız, zaman zaman, yine sopalara doğru gittiğini görebilirsiniz.

Bu kez, sopalara alıp kafes parmaklıklarında takırdatmaya başlamıştır.

Birbirlerine vurup, yine portakalı almak için, uğraşmaktadır.

Görünüşte, sanki bu problem, onun çözme kapasitesinin çok üstündeymiş gibidir.

Sopalarla deneyimlerine devam eder.

Onları birbirine çarpar, sektirir ve birleştirmeye çalışır. Sonuçta, bunların birleştiğini ve daha uzunca bir sopa

oluşturduklarını görür. Arkası portakala dönük olduğu halde, yüzüne baktığınızda, sanki problemi çözmüş gibi bir ifade içinde olduğunu görürsünüz.

Yüz ifadesi, düşünceli bir ciddiyetten, kaşların kaldırıldığı, gözlerin ışılandığı bir ifadeye dönüşmüştür. Bu kez, dah uzunca olan yeni sopası ile dönüp, portakalı kafesin içine çeker.

Bu olayın açıklanması Köhler'e göre, Sultan'ın iki sopayı birleştirdiği zaman 'içgörü' gösterdiği şeklindedir. Belki de, iki sopanın ibreleştirilmesi, gelişi güzel denemelerle ve sınama yanılma davranışı ile oluşmuştur. Fakat, asıl problemin çözülmesi, 'sınama-yanılma'ya bağlanamaz.

İki sopa birleştirildiği anda, sultan, problemi çözdüğünü bilmiştir. Böyle bir iddiayı yaptığında, Köhler, maymuna her insanın kendinde olduğuna inandığı bir şeyi vermiştir.

Bu, bilinçtir.

Köhler, bilinci, alışkanlıklar veya koşullanmış reflexlere bağlayarak açıklamaktan kaçınmıştır. Ona göre, sopalar bir araya getirildiği anda, Sultan, algısal dünyasında, aniden, yepyeni bir düzenleme yaşamıştır.

O dünyadaki 'güçler alanı', büyük değişmeler geçirerek, yeniden düzenlenmiş ve bunun sonucu 'içgörü' oluşmuştur. Hayvan başka bir sınama-yanılma deneyimine girmeden, bu içgörüsüne göre, davranışa geçmiştir.

Köhler, maymunların mantığa vurma ve problem çözme yeteneğini gösterebilmek amacıyla, daha bir çok deney yapmıştır.

Onun Teneruffe adasındaki bu deneyleri, <<Maymunlarda Zeka>> (The Mentality of Apes) adlı kitabında özetlenmiştir.

Bu kitaptaki ana fikir, yüksek zihinsel süreçlerin, parçalarına bakara veya koşullanmış reflexler yığınlarına bakarak, anlaşılmasının olanaksız olduğudur.

Algısal Sabitlik :

Şimdi de diyelim ki, yeşil çimenler üzerinde, açık gri renkte bikinisiyle dolaşan geç bir kız gördünüz. Kız, önce, parlak güneşli, çimenli bölgede yürürken, daha sonra bir ağacın gölgesi altına girmiş olsun.

Acaba üzerindeki bikini de, açık griden, koyu griye doğru değişiyor gibi görünür mü?

Yanıt çok açık bir biçimde <<hayır>>dır.

Burada, bir parlaklık değişmezliği örneği vardır. Yani, bikininin üzerine düşen ışık yoğunluğu, ölçülebildiği kadarıyla değiştiği halde, bitkinin algılanan parlaklığı, değişmemiştir.

Buradaki soru, insan algılanmasındaki bu parlaklık değişmezliğinin neye bağlanabileceğidir.

Deneyimciler, (örneğin Hemholtz ve Wundt) belki de bunu , öğrenmeye bağlayabilirler.

Deneyimler sonucu, kişilerin ışık yoğunluğundaki değişmelere uyum sağlayabilmek için, algılarında da, bazı uyarımlar yapmayı öğrendiklerini söyleyebilirler. Fakat, Köhler, buna karşı çıkmıştır.

Ona göre, parlaklık değişmezliği, çevrede 'var olan gençek bir tutarlılığa', bir Gestalt'ın varlığına, bağlanabilir. Bu Gestalt, fizikseldir ve gerçek bir görüntüsü vardır.

Bu örüntü, şeklin parlaklığının, kendisinin içinde bulunduğu alanın parlaklığına olan, oranıdır.

Bu oran, güneş ışığında da, gölgede de aynı kalır. Diyelim ki, güneşteki bikini üzerine 10 ünitelik ışık düşüyor.

Çimen üzerindeki ışık da, 5 ünitelik olsun. Burada, şeklin alana oranı, 10/5 veya 2 ünite olur.

Şimdi de gölgede, bikininin üzerine düşen ışığı, ölçelim. Gölgede bikini üzerindeki ışık, 4 ünite olsun; gölgede çimen üzerine düşen ışık da, 2 ünitelik olsun.

Bu durumda, yine, şeklin alana oranı $4/2$ veya 2 dir. Görülüyor ki, oranda bir değişiklik yoktur.

İnsanın, sinir sisteminin, doğrudan tepki gösterdiği şey, bu sabit oranlardır.

Çevredeki bu sabit oranlar, sinir sisteminde belli türde uyarılmalara neden olurlar.

Oran değişmediği sürece, uyarılma biçiminin özellikleri de değişmez.

Böylelikle Köhler, parlaklık değişmezliğini, öğrenilen birşey veya duyuların çağrıştırılması biçiminde değil, direkt algılanan bir 'Gestalt' olarak açıklamıştır.

Köhler, ayrıca, renk, şekil ve büyüklük gibi, diğer algısal sabitlikleri de, aynı şekilde açıklamaya çalışmıştır. Eğer Köhler'in söyledikleri doğru ise, o zaman küçük bebeklerin bile, yeterince sabit, algısal bir dünyaları olması gerekmektedir.

Bebeklerle yakın zamanlarda yapılan deneyler, Köhler'in yorumlarını destekleyici sonuçlar vermiştir. Bununla beraber, yalnız bu bulgulara bakıp, bunların deneyimci doktrinlere üstünlüğü konusunda kesin bir karara varmak olanaklı değildir.

Çünkü 2,3 haftalık bir bebeğin bile, öğrenme için pek çok olanağı olduğu bilinmektedir. kim onun tepkilerinin önemli deneyimlerden etkilenmediğini savunabilir?

Ancak, her şeye rağmen, tüm bilimsel öneriler <<olasalık>> önerileridir.

En azından bazı araştırmacılara göre, algısal sabitliğe ilişkin bu Gestalt yorumları, çok yüksek olasılık düzeyinde görülmekte ve doğru olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç :

Gestalt psikologlarından en önemlileri, Max Wertheimer, Wolfgang Köhler, Kurt Koofka'dır.

Max Wertheimer, Gestalt psikolojisi ekolünün babası olarak nitelendirilir.

Onun <<phi fenomeni>>ne ilişkin çalışmaları, Wilhelm Wundt'un deneysel psikolojisine karşı sert tepkilerin oluşmasına neden olmuştur.

Bu yeni bakış açısının en etkili kişisi Köhler'dir.

Onun, yer değiştirme ve iç görü konusunda yaptığı deneyler, Gestalt yorumlarının inandırıcı kanıtları olmuşlardır.

Kendisi aynı zamanda çok yetenekli bir kuramcıdır.

Kurt Koffka, Gestalt psikolojinin bir başka savucusudur. Kendisi, özellikle, Gestalt psikolojisini Amerika Birleşik Devletleri'nde tanıtmakla bilinir.

1920'lerde <<Psychological Bulletin>> adlı dergi, Koffka'nın bu konuya ilişkin bir makalesini yayınlamıştır. Koffka'nın <<Zihin Gelişmesi>> (The Growth of The Mind) isimli kitabı, hem Amerika'da, hem de, Almanya'da, çocuk psikolojisi konularını önemli derecede etkilemiştir.

Bu kitap, temelde Gestalt'çı yaklaşımın, doğrudan doğruya, çocuktaki öğrenme ve olgunlaşma konularına uygulanmasıdır. köhler gibi, Koffka'da, öğrenmenin körü körüne sınama yanılma yolu ile olmadığını, bebek ve çocuğun, en erken davranışlarının bile, belirli amaçlara yönelik olduğunu savunmaktadır.

Koffka'ya göre, çocuğun belirli amaçlarla yöneltilen davranışları, insandaki <<bütün>> formları algılama eğilimini belirten Gestalt ilkesi <<tamamlama>>nın, bir örneğidir. Ayrıca, Koffka, öranmenin, bütünden parçalara doğru olduğunu söyler. bunun çocuk yetiştirme ve eğitime uygulaması çok açıktır.

Çocuklardan ezber beklenmemelidir.

Onun yerine, kendisine <<içgörü>> kazanacağı, parça bütün ilişkilerini görebileceği problemler verilmelidir. Koffka'nın bu görüşlerin, Wertheimer'in <<Verimli

Düşünme>>de belirttiği görüşlerine benzerliliği, açıkça görülmektedir.

Gestalt yaklaşımından çok etkilenen psikologlardan bir, Kurt Lewin'dir.

Lewin, Gestaltçı 'güçler alanı' fikrini, sosyal durumlara doğru genişletmiştir.

Örneğin, kara-koca ve çocuklardan oluşan bir aile, bir <<güçler alanı>> veya <<Gestalt>> oluşturmaktadır.

Aile üyelerinin kişilikleri, alanın yapısı ile belirlendiği kadar, alanın özellikleri de, üyelerinin kişilikleri ile belirlenir.

Bir örnekle daha açıkça belirtmek gerekirse, diyelim ki bu ailenin en küçük oğlu epe tembel biri olarak algılanmakta olsun.

Kendisine bir iş yaptırmak çok güç olmaktadır.

Ancak, onu bir de, futbol sahasında izlediğinizi düşünün. Takımın belkide en iyi oyuncusudur ve hiç bir antrenmanı da, kaçırmamaktadır.

Şimdi, acaba, bu çocuk için genelde 'tembeldir' diyebilir miyiz? Lewin'e göre, 'anlık güçler alanına' bağlı olarak, onun hem tembel olduğu, hem de olmadığı söylenebilir.

Evet, evde iken tembeldir. Ancak, belki de, ebeveynleri, kendisini sürekli yetersiz gördükleri için, onun bu olumsuz tutum içinde olmaya itmişlerdir.

Bunun yanında, antrenörü ve arkadaşları, onun kendine güvendiğine yardımcı olduklarından, onların yanında iken ise, olumlu bir tutum içine girmektedir. Lewin'e göre, insan kişiliği ve 'treyl'leri (özellikleri), kova içinde taşınan taşlar gibi sabit ve değişmez değildir.

Tam tersine, kişilik özellikleri, sosyal alandaki dinamik özelliklere bağlı olarak oluşurlar ve değişebilirler.

Lewin'in en çok istediği şeylerden biri, psikolojide fizik ve matematiği uygulamak olmuştur.

Kendisi, sosyal alana, görsel bir nitelik kazandırabilmek için, güçler alanının şemalarını çıkarmaya çalışmıştır.

Bunu yapabilmek için, de, matematiğin özel bir dalı olan 'topoloji'yi kullanmıştır.

Buradaki fikir, şemadaki ilişkilerin, gerçek yaşam durumlarına noktası noktasına bir uygunluk içinde olacağıdır.

Bu şemalarda, güdüler, <<vektör>> adı verilen oklarla gösterilmektedir. Amaçlar da, (+) ve (-) işaretleri ile temsil edilmekte; bunlara da, <<valence>> adı verilmektedir. Görüldüğü gibi bu, psikoloji ile fiziği birleştirme yolunda, açık bir adamdır.

Günümüzde de, amaçlar ve güdüler, görsel bir şekle sokabilmek için, bu tür şemalar kullanılmaktadır.

Psikoloji dersi veren her kişi, şöyle veya böyle, bu tür çizimleri derslerinde kullanırlar.

Lewin'in sosyal psikolog olarak etkisi, büyük olmuştur.

<<Duyarlık Eğitimi>> (Sensitivity Training) adı verilen bir tür terapi uygulaması, Kurt Lewin tarafından başlatılmış; arkadaşları tarafından da, geliştirilmiştir.

Gestalt psikolojisinin, Amerikan Psikolojisi üzerinde, devrimci olmamakla beraber, önemli etkisi olmuştur.

Bu kuram, bu ülkede özümlemiş ve biraz da değiştirilmiştir. Köhler, bu durum karşısında mutsuzluğunu belli ederek, Gestalt kuramını, böyle parça parça ele almanın, Gestalt psikolojisinin asıl 'Gestalt'ini bozduğunu söylemiştir.

Her şeye rağmen, Amerikan kuramcılar, sevdikleri <<dürtü>>, <<koşullu reflex>> gibi kavramlarından vazgeçip de, bunları 'Gestalt' gibi belirgin olmayan bazı kavramlar ile değiştirmeye pek hazır değildiler.

Gestalt psikologlarına :ağmen, Amerika Bileşik Devletleri'ndeki akademik ps'koloji, <<davranışçı>> olarak süregelmiştir.

BÖLÜM IX

PSİKOANALİZ VE KİŞİLİK KURAMI

Kitabın yazarı, yakın zamanlarda Borsa psikolojisi ile ilgili bir kitap satın almıştır.

Kitabın adı <<Yükselişler Düşüşler ve Dr. Freud>>dur. Oysa, daha sade olarak, <<Borsa Psikolojisi>> olabilirdi. Burada belirtilmek istenen, günlük dilde, <<Freud>>un adının neredeyse, <<psikoloji>> ile eş anlamlı algılandığıdır.

Bu durum, pek çok akademisyen psikoloğun kızgınlıkla dışlerini gıcırdatmaları için yeterli olmaktadır.

Gerçekten de, Freud, görüşlerini, akademik psikolojinin dışında geliştirmiştir.

Bir tıp doktoru olarak, kuramlarını üniversite ortamında değil, özel muayenehanesinde oluşturmuştur.

Buna rağmen, Freud'un psikoloji tarihi içindeki önemi tartışılmaz.

Onun, kişilik kuramına katkıları, insan kişiliğine ilişkin yeni oluşturulan çağdaş kuramları da etkilemektedir. Freud'un kişilik hakkındaki görüşleri, nevrotik hastalarının tedavisi sırasında oluşmuş; onlar için kullandığı psikoanalitik tedavi yöntemi de, aşağı yukarı, tüm çağdaş psikoterapi türlerinin öncüsü olmuştur.

Freud'un kişilik kuramına ve ruh hastalıklarının tedavisine katkılarını daha iyi değerlendirebilmek için, Freud öncesi var olan tedavi türlerine, kısaca göz atmakta yarar vardır. İnsanlık tarihinde, ruh hastalıklarının tedavisi, bazen insancıl, bazen de insanlık dışı yollarla yapılmıştır.

Eski Yunanlılar, bu konuda güneş, temiz nava ve dinlenmeyi önermişlerdir.

Bunlar, biraz da, bu günkü doktorların, 'bir seyahat', 'herşeyi bir süre bırakıp uzaklaşma', 'üzüntüyü unutma', yolunda verdikleri tavsiyelere benzemektedir.

Bununla beraber, yıllar boyu, çok zor reçetelerin de önerildiği bilinmektedir.

Akıl hastalarının kafataslarına kötü ruhları dışarı çıkartmak için delikler delinmiş; kimisi de, 'büyücü'ler gibi yakılmıştır.

Kimilerine, içlerindeki şeytanları yenmek için dualar okunmuş; kimileri de günahlarına karşılık kırbaçlanmışlardır.

Freud, henüz genç bir delikanlı iken, akıl hastalığına karşı daha insancıl bir tutum söz konusu olmaya başlamıştır.

Paris'teki La Salpetriere akıl hastahanesi direktörü Philippe Pinel, akıl hastalarını zincirlerinden kurtarmış ve pek çok tartışmalara yol açmıştır.

Clifford Beers adındaki bir kişi de, o sıradaki tedavi yöntemlerinin yetersizliğine dikkati çekerek, kendisinin ruh sağlığı anlayışını, <<Kendini Bulan Akıl>> (A Mind That Found Itself) adlı kitabında dile getirmiştir.

Fransa'da Jean Martin Charcot ve Pierre Janet adlı kişiler, 'histeri'hastalığının tedavisi için 'hipnoz' yöntemini kullanmaya başlamışlardır.

Janet ve Charcot'un 'histeri' tanımı, geleneksel tanımı gibi, ortalıkta koşup, bağırıp, çağırma anlamında değildir.

'Histeri', herhangi bir organik nedene bağlanamayan bazı rahatsızlıklar için kullanılan bir sözcüktür.

Hasta, sanki, felçli, kör sağır biri gibi yakınmalar içinde olmakta, ancak bu durumları, herhangi bir organik nedene bağlanamamaktadır.

Bu nedenle, o dönemdeki 'histeri' sözcüğü, günümüz diline, 'nevroz' olarak çevrilebilir.

Charcot ve Janet'e göre, bu hastalar hipnoz durumunda iken, kendilerine yapılan bir telkinle, nevrotik semptomları ortadan kalkabilmektedir.

Kör, görebilmekte; sağır, duyabilmekte; felçli de hareket edebilmektedir. Fakat, maalesef bu iyilik durumu, geçici olmakta ve bir süre sonra, hastalar yine eski durumlarına dönmektedirler.

SİGMUND FREUD (1856-1939)

Freud, özel muayenehanesi olan bir hekim olmasına rağmen, temel ilgisi hiç bir zaman 'para' olmamıştır. Daha çok, kuramlar üzerinde durmuş ve akademik bir yaşantı özlemi duymuştur.

Yahudi olması nedeniyle, bu konuda pek çok sorunlarla karşılaştığında, özel muayenehane açmak, kendisi için en iyi seçeneklerden birisi olmuştur.

Freud, aynı zamanda, bir determinist olarak da nitelendirilir.

Her şeyin bir nedeni olduğuna inanmıştır. Hatta, çok önemsiz sayılan dil sürçmelerinin bile, bir anlamı olduğunu savunmuştur.

Bu anlam, bilinçli intospeksiyon ile ortaya çıkarılmazsa, onu, bilincin merkezi dışında aramak gerekir.

Bu, Freud kuramının, temel kavramıdır:

Kişilerde, bilinçsiz güdüler vardır ve insanlar her zaman yaptıklarının nedenlerini bilmeyebilirler.

Freud, 1856'da, Avusturya-Macaristan imparatorluğuna bağlı Freiburg kasabasında dünyaya gelmiştir.

'Yahudi' inancına göre, peygamberlik veya bilgelik işareti sayılan, gür siyah saçlarla doğduğu söylenmektedir. En azından, Freud'un annesi buna inandığı için, ona,

bebekken giyeceği uzun bir <<kahraman>> elbisesi dikmiştir.

Freud'un, sonuçta ki başarısı ve ünü de, <<kendi kendini gerçekleştiren kehanet>> örneği olarak nitelendirilebilir.

Bu görüşe göre, bir kehanet yapılıır.

Kişi de, bunu gerçek kılmak için çeşitli davranışlarda bulunur. Yani salt kehanetin yapılmış olması, onun geçerliliğini kanıtlamak üzere çarkları harekete geçirmektedir.

Diğer bir deyişle, Freud'un annesi, her zaman için onun büyük bir adam olacağına inanmış olduğundan, çocukluğunu, ergenliğini ve gençliğini, onun bu yönde yöreklendirilebilmesini sağlayacak biçimde düzenlemiştir. Kendisi de, otobiyografisinde, sonuçtaki başarisında, annesinin ona olan inancının, büyük bir rol oynadığını yazmıştır.

Freud, her zaman için, bir fizyolog olmak istemiştir.

O sıralarda epey ünlü bir <<karşıt-vitalist>> olan, Ernest Brücke ile birlikte çalışmıştır.

Brücke'nin laboratuvarında iken, <<kokain>>in göz ameliyatlarında ağrı kesici olarak kullanılabileceğini farketmiştir. Fakat aynı buluş başka bir yerde, bir başkası tarafından yapılmış olduğundan, bu konudaki ilk yayın Freud'un olmamıştır.

Brücke, Freud'un bir araştırıcı fizyolog olarak çalışmalarını takdir etmekle beraber, ona, yine de, üniversitede bir kariyer yaşantısını unutmamasını tavsiye etmiştir.

Bu, aslında, onun yeteneksizliğine bağlı bir düşünce olmaktan çok, çok yaygın bir anti-Semitizm akımına (Yahudi aleyhtarlığı) bağlıdır.

O soralarda üniversite kürsülerinde Yahudilere yer yoktur.

Freud, 25 yaşında üniversiteden bir hekim olarak mezun olmasına rağmen, daha bir kaç yıl, evlenecek kadar iyi bir mali duruma gelememiştir.

Sonunda, bir süre sonra, Martha Bernays adlı genç bir hanımla evlenip geleneksel türde bir aile yaşantısına başlamıştır.

Freud, bir çok kişinin sandığı şekilde, bir <<sex manyağı>> olmadığı gibi, çok iyi ve tipik bir aile erkeği olarak tanınmıştır.

Hastalarının pek çoğunu, evinde muayenehane şekline soktuğu bir odada gördüğü söylenmektedir.

Çalışma saatlerinin çok uzun olduğu; gündüz danışmanlık yaptığı; geceleri de makaleler ve kitaplar yazdığı belirtilmektedir.

Freud'un yaşantısındaki en önemli faktörlerden biri, o sıralarda ünlü ve başarılı bir hekim olan Joseph Breuer ile olan ilişkileridir.

Breuer, kendisine gelen hastaların bir kısmını, Freud'a göndererek, ona aynı zamanda, maddi durumunu düzeltme konusunda yardımcı olmuştur.

Daha da önemlisi, Breuer'in vakalarının pek çoğunda 'hipnotizma'yı kullanmış olmasıdır.

Breuer, eğer sorunlarını uzun süre anlatmalarına olanak verilirse, pek çok nevroitik hastasının bazı iyileşme belirtileri gösterdiklerini farketmiştir.

Kendisi buna, 'konuşma ile tedavi' adını vermiştir. Bu yöntem, Freud'un 'serbest çağrışım' yönteminin öncüsü olarak değerlendirilmektedir.

Bu iki kişi, uzun yıllar, çok başarılı bir beraberlik sürdürmüşlerdir. Ancak, ikili çalışmaları sırasında, bazı <<tema>>lar tekrar, tekrar ortaya çıktıkça, Breuer biraz rahatsız olmaya başlamıştır.

Bunlardan biri nevrozun oluşmasında, cinsel çatışmaların oynadığı önemli roldür.

Breuer, o dönem için pek sevimli olmayan bir yorumun önemini kabul etmekten, kendini alıkoymaya çalışmıştır. Çünkü, Freud ve Breuer 19. asrın sonlarına doğru, Viyana'da çalışırken, bir çok meslekdaşlarının, aşırı namusluluk düşkünü, tutucu bir toplumun üyeleri oldukları söylenmektedir.

Ayrıca, Breuer, 'konuşma tedavisi' sırasında pek çok kadın hastasının, kendisine aşık olduğunu görmüş ve bundan da rahatsız olmuştur.

Freud, daha sonraları buna 'transferans' olgusu adını vermiştir.

Bu süreç içinde iken, hastaların ebeveynlerine karşı duydukları çocuksu duygularını, terapistle doğru genelleştirdiklerini söylemiştir.

Sonuçta, Freud, bu olgunun psikoanaliz sırasında gerekli olduğunu ve üzerinde durulması gerektiği savunduğunda; Breuer ise, bu tür duygularla pek ilgisi olsun istemediğinden, iki arkadaş arasında onarılamayan ayrılık başlamıştır.

Yıllar geçtikçe, Freud'un yayınlamış olduğu pek çok önemli kitap, hekim ve psikiyatristleri, onun söylediklerini kulak ardı etmekten alıkoymuştur. Bir süre sonra, Freud'un, gruplar halinde, taraftarlar bulunduğu ve ilk Psikoanaliz Cemiyeti'nin kurulmuş olduğu görülmektedir. İlk taraftarlarından ikisi, Carl Jung ve Alfred Adler'dir. Psikoanaliz Cemiyeti'nde, bu 'birliktelik' ruhu içinde toplantılar yapılmış ve bir akım başlatılmıştır.

Ancak, zaman içinde, Jung ve Adler'le birlikte daha bir çoğu, Freud türü psikoanaliz'den kopmuşlar ve kendi ekollerini başlatmışlardır.

Freud, 83 yaşında ölmüştür.

Tüm yaşamı boyunca çok sayıda ürün veren, verimli bir kişi olarak tanınır. Yayınları, pek çok kütüphanede bulunabilmektedir.

Ancak, Freud kuramının gerçek özünü anlayabilmek için, onun eserlerini orijinalinden okumakta yarar vardır. Yazdıkları kitap sayısına göre, Freud ile karşılaştırılabilecek bir ikinci kişi de, Wundt'tur.

Her iki kişinin eserleri karşılaştırıldığında, Freud'un eserlerinin sürekli olarak yeni baskılarının yapıldığı; Wundt'unkilerin ise, sadece, özel ilgileri olan kişiler tarafından okunduğu ve unutulmuş eski eserler arasından araştırılıp, bulunması gerektiği söylenebilir.

Bilinçaltı Güdüler :

Diyelim ki, en yakın arkadaşlarınızdan biri ile bir tartışmaya girdiniz.

O gece, üzüntü ve pişmanlık ile kalkıp özür dilemeye karar veriyorsunuz.

Telefona gidip numarayı çevirmeye başladığınız halde, bu işlemi tamamlayamıyorsunuz.

Bu kadar zamandır arkadaşınızın telefon numarasını ezbere bildiğiniz halde, şimdi, aynı numara aklınıza gelmiyor.

Unutmuşsunuz.

Aslında, bilinçli olarak, hiç bir unutma isteğiniz olmadığı halde; hatta tam tersi, bilinçli olarak numarayı hatırlamak istediğiniz halde, yapamıyorsunuz.

Uğraştıkça, sanki daha fazla karıştırıyorsunuz.

Sonuçta, rehberinizi açıp numarayı buluyorsunuz, ama, nasıl olup da böylesine basit ve bildiğiniz bir şeyin zihninizden çıkabilmiş olacağına, hayret ediyorsunuz. Numarayı kaydetmeden, yine gidip telefonu çeviriyorsunuz.

Bir de bakıyorsunuz ki, yanlış numarayı çevirmişsiniz. Sonunda, bu kez daha dikkatli çevirerek, arkadaşınıza ulaşıyorsunuz.

Peki, acaba, bu kez daha dikkatli çevirerek, arkadaşımıza ulaşıyorsunuz.

Peki, acaba, bu biraz da komik sayılabilecek davranışları, nasıl açıklayabiliriz?

Freud, bu tür olaylara <<günlük yaşantının psikopatolojisi>> adını vermiştir. <<Normal>> diye nitelendirdiğimiz pek çok kişi de, bu tür davranışların görülebileceğini söylemiştir.

Ancak, işin ilginç yanı, Freud, bu garip davranışları tesadüflerle açıklama yoluna gitmemektedir. Freud'a göre, kişi, bu telefon numarasını <<bastırıldığı>> bazı duygularına bağlı olarak unutmıştır.

Freud'un, <<bilinçaltı güdüler>> kavramı temelindeki en önemli kavram, <<bastırma>>dır.

<<Bastırma>> (represyon); bilinçli iradenin dışında oluşur.

Sanki, nefes alma veya yenilen yemeği hazmetme gibi, istemsiz ve otomatik bir davranıştır.

Eğer, herhangi bir düşünce veya duygu, kişiye bilinçli Egosu'nun kaldıracabileceğinden daha çok acı veriyorsa, o kişi tarafından bastırılarak, bilinç merkezi dışına itilir.

Şimdi, yukardaki örneğe dönelim; Freud, sizin bu telefon numarasını bastırıldığınızı söyleyecektir.

Bilinçli güdünüzün, özür dilemek olmasına karşın, siz aslında bilinç altınızda, bunu yapmayı pek istememektesinizdir.

Belki de, tartışma sırasında gerçekten hatalı olduğunuza inanma içindedesinizdir.

Bir yandan, arkadaşınıza bağımlı olduğunuzu, ondan ayrılmamanın, kendinizi rahatsız edeceğini bilmekte; diğer yanda da, kendi kendinize, bu kadar boyun eğdirdiğiniz veya gururunuzu kıracağınız için, kızmaktasınızdır. Benliğinizin bir kısmı, sanki, <<Niye hep ben özür dilemek zorunda kalıyorum ?

Niye böylesine bağımlıyım?>> demektedir.

İşte, böyle olunca, telefon numarası unutulmuş problem çözülmüş olur.

Arkadaşınızı arayıp, özür dilemeye ilişkin, bilinçli güdünüz ile, aramamaya ilişkin bilinçsiz güdünüz arasındaki çatışma, telefon numarasının unutulması ile, böylece son bulmuş olmaktadır.

Bu, <<bastırma>> ve <<bilinçdışı güdülere>> ilişkin düşünceler, aşağı yukarı her türlü nevrotik semptom'u açıklamak üzere kullanılabilir.

'Histerik körlük' şeklinde bir nevrotik semptomu ele aldığımızı düşünelim. Diyelim ki, Jahn bir tıp öğrencisi olsun.

Onun son sınıfta, mezuniyet için gerekli olan bir yeterlik sınavına girmek üzere olduğunu düşünelim. John, haftalardır, çalıştığı sıralarda, hep baş ağrısından şikayet etmektedir.

Görüşü bulanmakta ve kendini top kitaplarına vermekte çok zorluk çekmektedir.

Sınavdan iki hafta önce, tümü ile görme yeteneğini kaybeder ve kör olur.

Karanlık ve aydınlığı farkedebilmekte, fakat şekilleri ayıramamaktadır.

Muayenesi yapıldığında, körlüğünü açıklayıcı hiç bir organik neden bulunmamıştır. Sınav gününden bir kaç hafta sonra da, körlüğü aynen geldiği gibi, garip bir biçimde, yok olur gider.

Freud'un, <<bastırma>> ve <<bilinçaltı güdüler>> terimlerini kullanarak, Jahn'un bu davranışını açıklayabiliriz.

Bu görüşe göre, sınavlar Jahn için, mesleki yaşantısını tehdit edici bir hitelik taşımaktadırlar.

Kendisi, çok aşırı bir biçimde, tüm benliğini bu olaya vermiştir. Sanki, bu sınavları geçip doktor olmak, onun

için bir ölüm kalam meselesidir. Başaramazsa müthiş bir suçluluk duyacak; utancından ailesi ve arkadaşlarının yüzüne bakmayacak gibidir.

Ancak, Jahn, bilinçli olarak, bu korkusunu kabul etmemektedir.

Bilinç düzeyinde, kendini, yeterli ve verilen sınavları karşılayabilecek kadar güçlü olarak görmek, onun için büyük bir önem taşımaktadır.

Bu nedenle, sınavlara girmeme isteğini tümü ile yadsıyarak, bastırır.

Böylelikle, <<bir taşla iki kuş vurulmuş>> olur. Jahn bir yanda kendisini sorumlu bir öğrenci olarak hissetmekte devam edecek; arkadaşlarının, ebeveynlerinin gözlerindeki değerini yitirmeyecek; diğer yanda da, sınavlara görmeyip belki de olası bir başarısızlığa uğramaktan da kurtulmuş olacaktır.

Çünkü, körlük onun suçu, kendi yaptığı bir şey değil; onun 'başına gelen' bir şeydir.

Freud'a göre, pek çok nevrotik semptomun temelinde, bilinçaltı güdülere bağlı, bastırılmış çatışmalar vardır. Bundan sonra gelecek mantıklı soru ise <<Peki, bu kişilere nasıl yardım edilebilir?>> olacaktır.

Freud'un buna yanıtı, <<Psikoanaliz serbest çağrışım yöntemi ile>>dir.

Psikoanaliz ve Serbest Çağrışım :

Freud nevrotik hastalarını tedaviye başladığında önceleri, hem <<hipnoz>>, hem de <<gövdeye mıknastis uygulama>> yöntemlerini kullanmıştır.

O sıralarda bazı nörologlara göre, gövde üzerine yerleştirilen mıknastisler, sinir sistemi üzerinde dengeleyici bir etki yaparak, gövdedeki elektrokimyasal süreçleri normalleştirmektedir.

Dönemin hekimleri arasında, nevroz hastalığı hala, organik kökenli olarak görülmektedir. Freud kısa bir zamanda, bu yöntemi terk etmiştir.

Ona göre, bu yöntem başarılı olsa bile, başarısı mknatis etkisine değil, o sırada hastaya yapılan telkine bağlıdır. İyileşme de geçici olmaktadır.

Freud, <<hipnoz>> yöntemini, daha uzun bir süre kullanmış, ancak sonuçta, onu da, çeşitli nedenlere bağlı olarak, bırakmıştır. Hipnoz sırasında, iyi bir trans hali için, en azından 15 dakika gerekmektedir; böylece, psikoanaliz süresinin üçte biri boşa gitmektedir. ayrıca, Freud iyi bir hipnotizmacı da değildir.

Örneğin, hastasına 15 dakika sonra, <<Tamam şimdi trans halindesiniz>> dediğinde; hasta genellikle, <<Ama Dr. Freud ben tamamen uyanığım, transa girmedim>> diyebilmektedir.

Buna karşılık Freud'un, biraz da sıkılmış olarak, <<Biliyorum, hafif bir trans halindesiniz.

Haydi devam edelim>> yanıtını verebildiği belirtilmektedir.

Freud, zaman içinde, bu trans durumunun çok az tedavi edici değeri olduğunu görmüştür.

Onun asıl yapmayı düşündüğü, 'bilinç altı güdüler', 'bilinçli hale' getirmektir. Hipnotizma sırasında ise, bazen, hasta derin bir trans'a girip, üzerinde tartışılan 'bilinçaltı güdülerini, daha sonra hiç hatırlayamamaktadır.

Oysa, Freud'un istediği, hasta tümü ile bilinçli olarak işbirliğine girdiği sırada, birlikte, bu bilinçaltı çatışmalarını çözümlayebilecekleri bir yol bulmaktır.

Sonuçta, bu konuda yararlılığına karar verdiği yöntem, Breuer'in <<konuşma tedavisi>>nden esinlendiği, <<serbest çağrışım>> yöntemidir.

Bu yöntemde, hastadan, mantık kurallarına belirli bir düzene veya söyleyeceklerinin kabul edilir olup

olmadığına bakmadan, aklına gelen herşeyi söylemesi istenmektedir.

Bu olay, çok kolay görünmesine rağmen, pek o kadar da kolay bir şey değildir.

Denediğinizde, sık sık duraklamak zorunda kaldığınızı, düşünce akışınızda bloklar oluştuğunu siz de görürsünüz. Bir süre sonra, yaptığınız bu serbest çağrışım işini, ya devam edemediğiniz için, ya da devam etmek istemediğiniz için, bırakmak istersiniz.

Freud, bu 'blok'ları (resistance), <<direnme>> olgusuna örnek olarak göstermiştir.

Hasta, bu süreç içinde, bilinçdışı düşüncelerine karşı gelmekte; onları bilincine kabul etmemekte direnmektedir.

Psikoanaliz'in amacı ise, <<içgörü>> kazanmak veya <<kendini öğrenmektir.

Freud'a göre, kişi, güdüsel çatışmalarına içgörü kazandıkça, nevrotik semptomları, genellikle, bir daha geri gelmemek üzere, kaybolmak eğilimindedirler.

Cinsel Dürtülerin Bastırılması :

Freud'un çalışmaları ilerledikçe, bir çok bilinçdışı çatışmanın cinsel dürtülerle ilgili olduğu görülmüştür. Hatta, kendisi daha da ileri giderek, tüm ağır nevrozların cinsel kaynaklı olduğunu söylemiştir.

Hastanın semptomu, onun kendi egosunu, toplum tarafından kabul edilemeyen ve yasaklanmış bir cinsel dürtüye karşı korumanın bir yolu olmaktadır.

Freud, bu düşüncesini bir yere kadar, Charcot'un bir partide, informal biçimde söylediği bazı sözlere bağlamaktadır.

Charcot bu partideyken, histeri durumlarında, her zaman için, temelde bir cinsel sorunun olduğunu söylemiştir.

Freud'u, nevroz durumlarında cinselliğin önemini kabul etme konusunda etkileyen bir başka olay da, Anna O vakasıdır.

Bu vaka belki de psikoanaliz ile ilgili kayıtlardaki en ünlü vakalardan biridir. Anna, önceleri, Breuer tarafından tedaviye alınmıştır.

Ancak Breuer, bu genç kızın kendine karşı beslediği duyguları farkedince, onu Freud'a göndermiştir.

Anna, gerçekten de Breuer'e aşık olmuş ve Breuer'in eşi, bu duruma karşı çıkmıştır.

Freud ve Breuer, Anna, o vakasını birlikte pek çok kez yayınlarında kullanmışlardır. Bu vaka, aynı zamanda, Freud'un nevroz konusundaki ilk düşüncelerini de içerdiğinden önemlidir.

Freud, Anna ile pek çok görüşmeden sonra, şöyle bir sonuca varmıştır. Anna, daha çocukluktan itibaren babasına karşı bazı cinsel istekler beslemektedir. Bu aslında Anna için bilinç düzeyinde katlanılmayacak bir düşüncedir ve bastırılması gerekmiştir.

Ancak, o çocuksu (enfantil) saplantı süregelmektedir. Bu nedenle, anna babasına karşı çelişkili duygular içindedir. Genç bir kadın olduğu halde, hala bu çocuksu arzunun çemberi içinde olduğunu hissetmektedir.

Diğer bir deyişle, cinsel dürtülerini, isteklerini, babasından çekerek, herhangi bir yetişkin gibi, diğer erkeklere doğru genelleştirememiştir.

Anna, babası hastalanınca, ona bir hasta bakıcı gibi bakmaya başlamıştır.

Bilinç düzeyinde onun yaşamasını istediği halde, bilinçaltında, ona bakmak zorunda kaldığı için, kendisini bir tutsak gibi hissetmektedir.

Babasının bir an önce ölmesini istemektedir.

Babası sonuçta ölünce ise, sanki kendi dilekleri gerçekleşmiş gibi düşünüp; sahip olduğu bazı güçlerle

onun ölümüne, kendisinin neden olduğuna inanmıştır. Tabii, dar yerine getirmiş bir hastabakıcı gibi hareket etmiştir. Fakat, yine de, suçluluk duyguları üstün gelmiş ve nevrotik semptomlar belirlemiştir.

Genç kıza, zaman zaman felç gelmekte ve nevrotik kör olmaktadır.

Babası olmadığı için sağlıklı bir geleceğe yönelememekte; babasının ölmüş olmasına rağmen, çocuksu saplantısı süregelmektedir.

Ölmüş babasına karşı duymuş olduğu, cinsel sevgi ile karışmış suçluluk duyguları, onu normal bir insan gibi işlev yapamayacak hale getirmiştir.

Anna O, hipnoz ve konuşma tedavisi yolu ile, bu bilinçdışı çelişkilerinin ve babasına karşı geliştirdiği saplantılarının farkına varmıştır.

Zamanla, semptomları da kaybolmuş ve Anna, kendi çapında önemli bir kişi olarak, Avusturya'nın ilk kadın sosyal hizmet uzmanı olmuştur.

Anna O vakasında, Freud'un <<Oedipus karmaşası, erkekleri için; Elektra karmaşası da, kızlar için kullanılan terimlerdir.>> Freud'a göre, her erkek çocuğu, yaşamının bir bölümünde, annesine karşı aşırı bir sevgi duyarak, babasının ortadan çekilmesini istemektedir. (Oedipus karmaşası terimi, eski bir Yunan trajedyasından alınmıştır. Bu oyunda, Oedipus bilmeden babasını öldürür ve annesi ile evlenir).

Doğal olarak, çocuk bu duygularından büyük bir suçluluk duymakta ve farketmediği cinsel dürtülerini bastırmaktadır.

Freud, anneye sahip olma duygularının bu şekilde bastırılmasının, aşağı yukarı beş yaşlarında olduğunu tahmin etmiştir.

Bunun da, <<çocukluk amneziası>> (unutkanlığı) olayının, temeli olduğunu ileri sürmüştür.

Pek çoğumuz, 5 yaş öncesi yaşantımıza ilişkin pek az şeyi hatırlarız. Beş yaşından sonra çocuk, <<latent>> (gizil) döneme girer ki, bu da <<puberte>>ye kadar çocuğun cinsellik konusunda hiç bir şey düşünmediği bir dönemdir.

Çocuk, puberte dönemine ulaşıp da, bir ergen olduğunda, cinsel ilgileri yeniden canlanır.

Her şey düzgün giderse, erkek çocuklar babaları ile güçlü bir özdeşim içine girerek, cinsel ilgilerini anneden çekip, genel olarak <<karşı cins>> yöneltirler.

Eğer, baba-oğul ilişkileri yetersiz kalmış ve çocuk <ana-kuzusu>> olarak kalmaşa, nevrotik çatışmalar için tohumlar atılmış demektir.

Böyle bir çocuk annesine olan bu bağlarını koparamamış ve annesinin etkilerinden başarılı bir biçimde uzaklaşamamıştır.

Bunun sonucu bilinçli düzeyde pek çok şey olabilir. Annesi ile birlikte aynı evde yaşamaya devam edip, müzmin bir bekar olarak kalabilir.

Belki de homoseksüel davranış biçimleri ile bu Oedipus karmaşasını çözümlenmeye çalışabilir.

Hatta, korkunç bir kadın düşmanı cani olup, cinsel üstünlüğünü, uygun olmayan bir biçimde kanıtlamaya çalışabilir. Buradaki amacı, böyle bir cinsel çatışması olmadığına, kendi kendini inandırmaktır.

Şimdi, yukarıdaki örneklere bakarak Freud'un kuramının bu ikili yorumuna karşı çıkabilirsiniz.

<<Bu genç adam, evde de kalsa, kadın düşmanı cani de olsa, nasıl olup da her iki durumda da, Oedipus karmaşasının kurbanı olabilir?>> diye düşünebilirsiniz. Aslında, bu geçerli bir eleştiridir.

Ancak Freud'un bu eleştiriyeye yanıtı, bu durumu anlayabilmek için kişideki nevrotik semptomlara bakılması gerektiği yolundadır.

Yüksek tansiyonu olan, aşır içki içen ve sık sık kabus gören biri olarak değerlendirilmeli yanıtıcı olur.

Onun bu tür kaygısız davranışları altında bazı cinsel çatışmalar bulunabileceği unutulmamalıdır.

Tabii, Freud'un Oedipus karmaşasına ilişkin bu kuramının, onu zamanında nasıl bir heyecan ve kızgınlık yaratmış olabileceğini tahmin edebilirsiniz. Bu kuramda, küçük bebeklerin bile annelerine karşı besledikleri cinsel dürtüleri olabileceği belirtilmektedir.

O zamanın aşırı tutucu toplumu, bunları okudukça, çok geçirmiş ve Freud, bir çok yerde, kendisine gülünen bir kişi olup çıkmıştır.

Her şeye rağmen, o, kuramını savunmakta devam etmiş ve zamanla, bu görüşleri, özellikle klinik psikologları, artık Oedipus kuramını noktası noktasına kabul etmemektedirler.

Küçük bir bebeğin annesine karşı duyacağı gerçek bir şehvet duygusuna şüpheyle bakmaktadırlar.

Bununla beraber, babaya duyulan genel bir kıskançlık duygusu; onun gücüne sahip olma isteği; annenin zamanının ve sevgisinin tümünü elde etmek için duyulan bencil duygular, küçük çocukların davranışları arasında varlığı açıkça görülebilen eğilimlerdendir.

Id, Ego ve Superego :

Freud'un sözünü ettiği bu cinsel arzular ve bencil istekler, acaba nereden gelmektedir? Bu soruya Freud'un yanıtı: <<ID>>dir.

ID, kişiliğin ve ya <<psyche>>nin temel yaşam dürtülerinden sorumlu olan yönüdür.

Bu, aynı zamanda, tüm yaşam içgüdülerinin, sex, açlık, susuzluk, acıdan kaçınma, vücut ısısının düzenlenmesi ve bunun gibi bir çok içgüdü'nün de depolandığı yerdir.

ID teriminin latincedeki karşılığı, <<IT>> tir.

Freud'un bu <<ID>> veya <<IT>> terimi içinde özetlemeye çalıştığı şey, insan kişiliğinde, bu temel 'yaşama isteği'nden sorumlu olan bir bölüm olduğudur.

Bu dürtü, her protoplazmaya temel olan bir yaşama isteğidir.

Tümü ile, başkalarının isteklerini göz önünde bulundurmayan, bencil bir istektir.

ID, haz ilkesi ile çalışır ve yalnızca gerilimlerin azaltulmasını amaçlar.

Freud'un tanımına göre, yeni doğmuş bir bebeğin kişiliği neredeyse tümü ile saf ID'den oluşmuştur.

Yeni doğmuş bir bebeğin gerçekler veya ahlak değerleri hakkında hiç bir bilgisi yoktur.

Bu kavramlar öğrenme yolu ile edinilir.

Bebek, rahimden çıktığı andan itibaren engellenmeleri hissetmeye başlar.

Rahimin kayıtsız şartsız güvenliğine uzun süre koşullanmış bir bebek için, yiyecek bulma amacıyla bir dakika ağlamak zorunda kalmak bile, engellenme konusunda aldığı ilk derstir.

Zaman geçtikçe, bu engellenmeler artar.

Bebek'in gereksinmelerinin karşılanması için daha uzun süreler beklemesi gerekmektedir.

Bebek büyüdükçe, dış çevre ile bu türden ilişkileri sonucu, Ego oluşur.

Bebek'in egosu, dış dünya ile sürekli ilişki içindedir. Ego 'gerçeklik ilkesi' tarafından idare edilir.

Freud, Ego ve ID ilişkilerini anlatabilmek için, bir 'at' ve 'sürücüsü' benzetmesini vermektedir.

At, enerjiyi veren şey olarak, ID gibidir.

Sürücü de, Ego gibi, rehberliği ve kontrolü yapan şeydir.

Kişiliğin en son oluşan bölümü de, <<süperego>>dur.

Süperego, çocuk, ebeveynlerinin değer yargılarını özümlemeye başladıkça, egodan oluşur.

Ebeveynlerin ahlak yargıları ve standartlarını temsil eder.

Çocuk, ebeveynlerinin değerlerini kendine malettikçe, kendi kendini kontrol yeteneğini kazanır.

Ebeveynleri fiziksel olarak yanında olmadığı halde, hata yaparsa, cezalandırılacağını hisseder.

<<Suçluluk>> ve <<utanma>> gibi duyguları gelişerek, ilkel dürtüleri üzerine, bunların getirdiği yeni engeller yüklenir.

Bu durum, çocuğa <<doğru>> ve <<yanlış>>ın öğretilmesidir.

Bazı davranışlar, <<iyi>> bazıları <<kötü>>dür. Bu tür kavramlar, çocuğun benliği imajını değiştirir.

Çocuk, kendini uygarlığın bir üyesi olarak görmeye başlar.

Freud, nevroz'u, <<ID>>ve <<süpergo>>nun arasındaki çatışmadan kaynaklanan bir bozuk işleyiş olarak görmüştür.

Diyelim ki, 22 yaşındaki Jane bir bakire olsun. Kendisi 3 yıldır bir erkekle dolaşmaktadır.

Arkadaşı son zamanlarda kendisine cinsel istekleri açısından baskı yapmaktadır. Jane'nin ilkel <<ID>>nin, gerçeklerle bir ilgisi yoktur.

Onun da ID'i, yalnızca haz ilkesi ile işlediğinden, arkadaşının bu istekleri doğrultusunda hareket etmeye niyetlenir. Fakat, ailesi kendisine çok katı bir dinsel eğitim verdiğinden, Jane, evlilik öncesi cinsel ilişkiye girmenin bir günah olduğuna inanmaktadır.

<<Ahlak ilkeleri>> doğrultusunda işleyen süper egosu da, ona, <<Hayır, bu doğru değil.

Böyle bir istek duyduğun için bile, sen bir günahkarsın>> demektedir.

<<Ego>>su ise, gerçekçi olduğu için, ID'in güçlü dürtüleri ile, süperegonun katı kuralları arasında, bir uzlaşma yolu bulmaya çalışmaktadır. Böylece Jane, gerçek cinsel ilişki dışında, bazı ilişkilere girmeyi kabul eder. Ancak, çatışması çok fazla ise, büyük suçluluk duyguları geliştirerek, nevrotik semptomlar oluşturur.

Ego Savunma Mekanizmaları :

Yine, yukarıdaki örneğimize dönersek, diyelim ki Jane, erkek arkadaşının ısrarlarına dayanamayarak, bir gece tam bir cinsel ilişkide bulunmuş olsun.

Şimdi kendi kendisi ile nasıl yaşayacaktır?

Bu durumda, egosu yeni bir uyum yapar ve kendisini savunmaya başlar.

Örneğin, Jane <<rasyonalizasyon>> dediğimiz savunma mekanizmasını kullanarak, uzunca bir düşünmeden sonra, <<Ne olacak sanki, biz birbirimizi seviyoruz.

Bu olay, kişiler birbirlerini sevince ve evlenmeyi düşünüyorlarsa, günah değildir ki .>> diyebilir.

Bu düşünceler, ahlakçı süperego tarafından ego'da yaratılan 'anxiete'yi, bir miktar azaltabilir.

Tabii, rasyonalizasyon (mantığı vurma), Jane'nin kullanabileceği tek ego savunma mekanizması değildir. Freud, bu konuda pek çok savunmalardan söz etmiştir. Projeksiyon (yansıtma) ve represyon(bastırma) da bunlardandır.

Örneğin: Jane'nin duyduğu suçluluk, dayanılmayacak kadar çok ise, Jane bu cinsel olayı tamamen bastırarak, bu anıyı unutabilir veya böyle bir şey olduğunu tümüyle reddeder.

Yahut, suçu erkek arkadaşına atarak projeksiyon (yansıtma) mekanizmasını kullanır. Bu olayın, kendisinin değil, onun isteğine bağlı olarak oluştuğunu ileri sürebilir.

<<Ne yapayım, neredeyse beni iğfal etti sayılır. Ne yapabiliyordum ki?>> şeklinde sözlerle, belleğinin gerçekleri çarpıtmasına izin vererek, bu olaydaki kendi sorumluluğunu rahatça unutabilir.

Görüldüğü gibi, projeksiyon mekanizmasının içinde de bir yere kadar bastırma vardır. Aslında tüm savunma mekanizmaları hoş olmayan bir gerçeği bilinç dışına itmek üzere kullanıldığından, hepsinde de represyon, etkili bir biçimde ortaktır.

Ego savunma mekanizmaları, etkili bir biçimde çalıştığı sürece, organizma akli dengesini ve gerçek ile ilişkilerini sürdürebilmektedir. Nevrotik kişi ise, belli bir gerilim içindedir.

Gerçeklerle ilişkisini sürdürebilmek için, pek çok çeşitli savunma mekanizması kullanması gerekmektedir. Ancak, bir psikotik sayılmaz. bununla beraber, bu mekanizmalar başarısız olup da, ego anksiyet'ye yenilecek olursa, gerçekle ilişkiler kopar.

Psikoz aslında, ego'nun yıkıldığı, savunmaların başarısız kaldığı ve Ego için, tek çözüm yolunun gerçeklerden kopmak olduğu bir ruh durumudur.

Freud, psikotikler için, psikoanalizin uygun bir tedavi yöntemi olmadığı söylemiştir.

Freud'a göre, psikoanaliz, gerçek ile ilişkilerin sürmesini ve egonun işbirliğini gerektirmektedir. Amerikalı psikiyatristler, psikotik hastalar için, psikoanalizi kullanmaya başladıklarında, Freud bunu tipik Amerikanvari ve garip bir davranış olarak nitelemiştir.

Freud'un Değerlendirilmesi :

Freud'un yaşamı boyunca, etrafında bir tartışmalar fırtınası oluşmuştur. Kendisine çok sadık taraftarları olduğu gibi; çok acı eleştirenleri de olmuştur.

Freud'a inanan kişiler, onu, insanlığa yeni bir 'içgörü' getiren, cesur bir öncü olarak nitelemişlerdir. Bazıları psikoanalizi, vahiy yolu ile gelen, bir <<gerçek>> olarak görmüşlerdir.

Ancak, Freud'un kendisi, Freud'un pek sadık bir yandışı olamamıştır.

Freud, Id, ego, ve superego'nun <<gerçek>> şeyler olmadığını; yalnızca birer kavram olduklarının farkındadır.

Bunlar birer kavram oldukları için de, kendisi zaman zaman bu konuda bazı değişiklikler yapma konusunda, kendisini özgür hissetmiştir.

Eğer, kitaplarını kronolojik bir sıra içinde okuyacak olursanız, fikirlerinin zaman içinde nasıl değiştiğini siz de görürsünüz.

Freud'u en sert eleştirenlerden bazıları, onun fikirlerinin, sahte bilimden başka bir şey olarak değerlendirilemeyecek, belirsiz şeyler olduklarını söylemişlerdir.

'Represyon' gibi bir ego savunma mekanizması, laboratuara nasıl getirilebilir?

Watson, Freud'un kavramlarının ancak peri uygarlığı <<yoketmek üzere kararlı>> olmakla suçlamışlardır.

Freud, superego'yu kişiliğin öğrenilmiş yanı olarak kabul ederken, insanların <<doğru>> ve <<yanlış>> gibi düşünceleri, doğuştan getirmediklerini söylemiştir.

Bazılarına göre, işe, sanki Freud, <<Haydi, uygarlığın bize yaptığı bu baskılardan kurtulalım.

Cinsel açıdan özgür olup, nevrotik olmayı bir kenara bırakalım>> demektedir.

Freud'un böyle bir iddiada bulunmadığı aslında açıktır. Onun demek istediği, <<çağdaş insanın kendisini tanıması ve kendi kendisi ile yaşayabilmesi gerektiği>>dir.

Freud, ahlak'ın öğrenilmiş değerler olduğunu söyleyen ilk kişi değildir.

Örneğin, Locke'da aynı görüştedir.

Ancak, Freud'un daha geniş bir okuyucu kitlesi bulmuş olması, sonuçta, onun, sadırkların merkezi olasına neden olmuştur.

Buğun için, artık, Freud'a daha tarafsız bir açıdan bakılmaktadır.

Her şeyden önce, onun psikoloji kuramına önemli katkıları olduğunu yadsımak, anlamsızdır.

Gunumuzde bir çok klinisyen, onun kavramlarını, belirli işlevleri olan araçlar olarak nitelendirmektedirler.

Zaman geçtikçe, daha yeni ve kullanışlı kavramlar oluşturulmaktadır.

Freud'un kuramlarının, her konuya en doğru ve kesim zümü getireceğini savunanlar, aslında, çok yönlü dşinmeyen, bazı doğmatik kişilerdir.

Buğun için, kendisini salt Freud'cu gören, pek az psikolog veya psikiyatrist vardır.

Onlara göre, Freud'un herhangi bir kavramı yararlıysa ve onun yerini tutabilecek başka bir kavram bulunamıyorsa, ellerindeki bu kavramlar kullanılabilirliktedir.

Yani, Freud'un geliştirdikleri için, hiç yoktan iyidir, diye dşenebilmektedirler.

Burada, belki kitabın yazarının da, konuya, James'in pragmatizmi içinde yaklaştığını dşenebilirsiniz. Gerçekten de, bu doğrudur.

Aynı yaklaşım, ağdaş bilim için de geçerli bir tutumdur.

Diğer bir deyişle gunumuz bilim anlayışı içinde, kuramlar ne <<doğru>>dur ne de <<yanış>>tır. Onların değerlendirilmesi, <<kullanılabilirlik>> durumlarına göre yapılmalıdır.

Buradaki asıl önemli soru, <<Psikoanalitik kuram, davranışı açıklama, önceden tahmin etme ve kontrol etme konusunda ne kadar güçlüdür?>> olmalıdır.

İşte, bunu yanıtlarken söyleceğimiz şey, psikoanalizin davranışı önceden tahmin ve kontrol konusunda yetersiz kalışıdır.

Bu kuram, davranışı etkileyen değişkenlikleri, bize açık ve seçik olarak verememektedir.

Bu nedenle, <<güçlü bilim>> ideali çerçevesi içinde, değildir. Bununla beraber, davranışları açıklama konusunda ise, psikoanaliz, pek çok psikologa, <<doğru>> olduğu duygusunu vermektedir.

Kuramın dilinin büyük bir kısmı, subjektiftir ve anlamlı olduğu izlenimini vermektedir. Freud'un, kendisi bile, psikoanalizi önceden tahmin edebilen bir bilim olarak değil, sonradan açıklayan bir bilim olarak görmüştür.

Böyle olunca da, psikoanalizin doğru mu, yanlış mı olduğu sorusuna kesin bir yanıt verilememektedir.

Bu kuram, bazı insanlar için, yararlı kabul edilen kavramsal bir sistemdir.

Bu şekilde değerlendirildiğinde, daha uzun bir süre, geçerliliğini koruyacak gibi görünmektedir.

CARL GUSTAV JUNG (1875-1961)

Freud'un yazdığı kitaplardan birinin adı <<Psikoanalitik Hareketin Tarihçesi>> (The History of Psychoanalytic Movement) dir.

Bu kitabın bölümlerinden bazıları, <<Arkadaşlarım Beni Nasıl Arkadan Hançerlediler>> başlığı altında da toplanabilirdi.

Bu kitap, aslında, Freud'un Carl Jung ve Alfred Adler'e karşı beslediği acı duyguları dile getiren, çok ilginç bir belgeseldir.

Freud, uzun süre, bu iki arkadaşından genci olan Carl Jung'un 1910'da Uluslararası Psikoanalistler Birliğinin ilk başkanı seçilmesini sağlamıştır.

Freud'a göre, Yahudi aleyhtarlığının yoğun olduğu bir dönemde, Hıristiyan asıllı bir kişinin başkanlığı, psikoanalizin zarar görmesini engelleyip; onu daha saygın bir duruma getirebilirdi.

Ancak Jung, Freud'u ümitsizliğe kaptıran bir biçimde, Freud'un geliştirdiği bazı temel psikoanalitik kavramları tartışmaya başlayarak, bazı yeni kavramlar ortaya atmıştır. Freud'un inançına göre, bu kavramlar psikoanalizi öylesine değiştirmiştir ki, ortaya çıkan şey psikoanalizden başka her şeye benzemektedir.

Böylelikle, Freud ve Jung'un arkadaşlığı biter ve Jung, Uluslararası Psikoanalistler Birliği'nden ayrılır.

Jung'un psikoanaliz anlayışı ve kuramına, bugün, <<Analitik Psikoloji>> adı verilmektedir.

Carl Jung, İsviçre'de Konstans gölü kıyılarında doğmuş ve tarihsel bir kasaba olan Basel'de büyüüp yetişmiştir. Daha sonraları, anılarında, doğup büyüdüğü bu yerlerin, onun için çok anlamlı olduğunu belirtmiştir.

Öyle ki, çocukluğunda, Basel çevresindeki doğa ile neredeyse mistik bir beraberliğe girdiğini söylemektedir. Jung'un çocukluğunun yalnız geçtiği ve bir din görevlisi olan babası ile olan ilişkilerinin, gergin olduğu belirtilmektedir.

Gençliğinde, Tanrıya ve Basel katedraline ilişkin gördüğü rüyaları ve fantazilerini; daha sonraki yıllarda kendisi, kilise ve bilim arasındaki çatışmaya bağlayarak yorumlamıştır.

Zaman zaman, onun bir bilim adamı değil, bir mistik olduğu da söylenmektedir.

Belki de böyle bir suçlamanın temelinde, Jung'un sihir, efsane ve simge konularına karşı duyduğu ilgi yatmaktadır. Gerçekte de, belki Jung, bir yere kadar, bir mistik sayılabilir. Ancak, Jung taraftarlarında pek çoğu, bu görüşü yadsıyarak, onun herşeyden önce bir bilim adamı

olduğunu iddia etmektedirler. Çünkü onun asıl amacı, <<sihir>>, <<efsane>> ve <<simgeler>> gibi şeylerin, insan deneyiminde oynadığı rolü anlamaya çalışmak olmuştur.

Jung, pek çok sayıda taraftar bulmuştur. İsviçre'de bir Jung enstitüsü bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin de bir çok büyük kentinde, psikolog ve psikiyatristlerin oluşturdukları Jung Cemiyetleri vardır.

Onun kişilik kuramları ve psikoterapi yöntemleri, bugün bile, canlılığını korumaktadır.

Kollektif Bilinçaltı :

Jung'un, Freud ile en kesin ayrılışları, Jung bir <<kollektif bilinçaltı>>nın varlığını öne sürdüğü zaman olmuştur.

Ona göre, iki türlü bilinçaltı vardır:

1) kişisel bilinçaltı.

2) Kollektif bilinçaltı.

Kişisel bilinçaltında, irade kullanılarak, kolayca anımsanamayan anılar vardır.

Bunlar arasında, ayrıca, bastırılmış olan fikirler de bulunmaktadır.

Kollektif bilinçaltında ise arketipler bulunur. <<Arketip>>, kalıtımla gelen bir 'düşünme biçimi'dir.

Bu düşünme biçimleri, rüyalarda ve efsanelerde ortaya çıkan bazı evrensel sembollere neden olurlar.

Böylelikle, bilinçaltı, Jung tarafından, <<bastırılan anıların bir çöp sepeti>>nden daha farklı bir biçimde ele alınmıştır.

Öyle ki, bu bilinçaltı, aynı zamanda, insan yaratıcılığının da zengin bir kaynağıdır. Arketipler, bilinçte, sanki yoktan var olan, bazı çarpıcı imgeler

oluştururlar. Bir sanatkar, ilhamla dolduğunda, daha eserini somutlaştırmadan, kafasında yapacağı şeyin hayalini kurabilmektedir.

İşte, kişinin zihnin de bu ilkel düşünme biçimi (arketipler) ile, kişisel deneyimleri birleştirilince, bir sanat eseri ortaya çıkabilmektedir.

Jung'un, arketiplerin varlığına inanışındaki temel unsur, efsane, rüya ve sembollerde ortaya çıkan şaşırtıcı bir paralelliktir.

Birbirini daha önce hiç görmemiş ve tanımamış insanlar da, aynı imgeleri olan rüyalar görebilirler. Bazen bu imgeleri, benzer deneyimler yolu ile açıklamak da, olanaksızdır.

Örneğin, çocuklar zaman, zaman daha önce hiç görmedikleri bir şeyin rüyasını gördüklerini aktarabilirler. Kimi zaman da, <<zaman' ve 'alan' açısından farklı yerlerde olan insanlar bile, birbirlerine eşdinsel semboller ve efsaneler yaratabilmektedirler.

Jung, bunu, yani homo sapienslerin düşüncelerindeki evrensel düşünme biçimlerini, kanıtlamak için binlerce rüyü, efsane ve sembol toplamıştır.

Jung'un, kolektif bilinçaltına ilişkin düşüncelerinin, Platon'un düşüncelerine çarpıcı bir benzerliği vardır.

Bu 'kolektif bilinçaltı', neredeyse, Platon'un doğuştan getirilen fikirler doktrininin, çağdaş görünümüdür.

Bununla beraber, Jung, doğuştan bazı fikirlerin getirildiğini savunmak gibi bir yanılgıya düşmemiştir. Bunun yerine, <<psyche>>da, öncel olanın, yani doğuştan getirilenin ilkel 'örüntüler' olduğunu söylemiştir.

Bunlar, 'psyche'da deneyim öncesi vardırlar; kolektif bir bilinçaltının arketipleridirler. Bu arketipler, belirli deneyimlerle etkileşim içinde bulunduktan sonra, bireysel fikirlere neden olurlar. Arketipler kendi başlarına birer fikir değil, yalnızca, genel eğilimlerdir.

Bir arketip Örneği :

Diyelim ki, Harry, 42 yaşında bir lise tarih öğretmeni olsun. Harry'nin aynı zamanda, soluk benizli, zayıf ve gözlüklü bir dış görünümü olduğunu da düşünelim. Ev yaşantısı ise, çok sıkıntılı olsun.

Harry, karısıyla sürekli kavga etmekte ve ergenlik çağına gelmiş çocuklarına da katlanamamaktadır. Kendisine olan özsaygısının büyük bir kısmını, bir öğretmen ve rasyonel bir adam oluşuna bağlamaktadır. Mantığa duyduğu bu aşırı güven yüzünden, 20 yıldan beri Ortodox Kilisesinin yanlıgıda olduğunu ve Hıristiyanlığın bir peri masalı olduğunu düşünmektedir.

Tanrı'nın varlığından, mantıksal yollarla nasıl kuşkulandığını ortaya koyan, felsefi tartışmalara girmekten de büyük zevk almaktadır.

Bütün bunların yanında, Harry'in bir de 'hobisi' vardı. kendisi bir <<şüpermen>> hayranıdır.

Üç yüzden fazla, resimli şüpermen kitabı vardı. şüpermen'e ilişkin ne varsa toplamıştır. Kendisi, bu hobisini bir pul koleksiyoncusunun yaptığı bir iş gibi algılamaktadır.

Harry, bilinçli düzeyde, bu kitapları ciddiye almamakla beraber, ne zaman bir depresyonna girse veya engellense, çalışma odasına girip, kolleksiyonu ile başbaşa kalmak istemektedir. eğer siz de, görünmez bir adam olup, Harry'i odasında gözleyecek olursanız, onun bu kitapları bir çocuk heyecanı ile okuduğunu görürsünüz.

Şüpermen kitapları ile başbaşa geçirdiği bir saat, Harry'in akli dengesini yeniden bulmasına yardımcı olmaktadır.

Bu olayı, Jung açıklamaya çalıştığında, Harry'in 'Şüpermen'i bu kadar ciddiye almasını, kollektif bilinç altına bağlayabilir.

Süpermen <<genel koruyucu>> arketipinin, somut bir imajı olarak düşünülebilir.

O, yaratıcısının kafasında, başka bir dünyadan insanlığa yardım etmek için gelen bir destek olarak hayal edilmiştir. Zaman zaman, ölecek durumlara gelir ama, mucize gibi kurtulmaktadır.

Bazen de, Lois Lane ile cinsel ilişkilerde bulunmaktadır.

Süpermen, Harry'in yaşantısında, isa'nın diğer kişilerin yaşantısında oynadığı rolü oynar.

Eski İsa sembolü, onun için değerini kaybetmiştir.

Ruhunu doldurup ona huzur vermemektedir ama, kendisi için gerçek olan çağdaş 'süpermen' sembolü vardır.

... Ve, Harry, hayal dünyasında, kendini bu süpermen ile özdeşleştirmektedir.

Görüldüğü gibi, Harry, kendine özgü kişi de değildir.

Jung'a göre, insanların saatlerce televizyon önünde oturmaları da bir yerde, bu, başlangıçtan beri var olan arketiplerin, bir kanıtıdır.

Bir Sinderella hikayesini, kaç kez değişik biçimlerde izlediğimizi şöyle bir düşündüğümüz mü?

Televizyondaki dizi filmler ve macera öyküleri de, hep bizim çağdaş efsanelerimizdir.

Jung'un inancına göre, bu efsaneler, bizim <<irrasyonel>> (rasyonel olmayan) psyche>>mizi rahatlatmakta ve rasyonel olan ile, rasyonel olmayan düşünce biçimleri arasındaki dengeyi kurmamızı sağlamaktadırlar.

İçe dönüklük / Dışa dönüklük :

Jung'un eserleri içinde geçen en önemli temalardan biri de, zıtlıklara verdiği önemdir.

Örneğin, <<psyche>>, aynı anda, hem 'rasyonel', hem de 'irrasyonel'dir.

<<Psyche>>indünyada çeşitli varolma yolları vardır. Bu yollar zıtlıklar ile tanımlanırlar.

Bunlardan biri, introvert, (içdönüklük) diğeri de extrovert (dışa dönüklük) yaşama biçimidir.

İçe dönüklük ve dışa dönüklük, aslında birer tutumdur ve kişiler, birini, diğere tercih etme eğilimi gösterirler. Bununla beraber, insanları, yine de, tam içe dönük veya tam dışa dönük olarak görmek, bizleri yanılgıya düşürmektedir.

Çünkü herkes, değişik zamanlarda değişik bir tutum içine girebilmektedir.

Olaylara içe dönüklük doğrultusunda tepki gösterdiğimizde, psişik enerjimiz içe doğru yönelir; dışa dönüklük biçiminde tepki gösterdiğimizde ise, psişik enerjimizin dışarıya doğru yöneldiği söylenir.

Bu, içe dönüklük ve dışa dönüklük arasındaki farklılığı göstermek için, Jung iki genç adamla ilgili bir öykü anlatmıştır. bu öykü, aynı zamanda, içe dönüklük ve dışa dönüklüğün, bir insanda sabit olmadığını göstermektedir. Öyküdeki bu iki adam, Avrupa'da bir kasaba yolunda yürümekte iken, eski bir şatoya rast gelirler. Dışa dönük olan, heyecanlanır, ilgilenir ve kapıdaki bekçi ile hararetle bir konuşmaya dalar. bu sırada, içe dönük olan ise, geride beklemektedir.

Biraz sonra, bu şatonun, bir çok tarihi eseri barındıran bir müze olduğunu anlarlar ve gezmek için içeri girerler. bu yeni durum, içe dönük olan gencin ilgisini uyandırır, ama diğere, dışa dönük olanın, ilgisi artık kaybolmuştur. biraz sonra roller değişir ve şatodan ayrılacakları sırada, sanki içe dönük olan kişi, dışa dönmüş; dışa dönük olanı da, içe dönmüş gibidir. En başta içe dönük olanı, bekçi ile, içerideki esere ilişkin hararetle bir konuşmaya dalmış; dışa dönük olanı da, canı sıkılmış bir biçimde arkadan gelmeye başlamıştır.

Psikoterapi :

Jung'un, psikoterapi konusundaki görüşleri de, zıtlıklar temasına duyduğu ilgi ile tutarlıdır. Psikoterapinin temel amacının, özellikle, hastanın <<Psyche>>nın, birbirinden kopmuş yanları arasında, uyumlu bir beraberliği oluşturmak, olduğunu savunmuştur. Jung'a göre, hepimizin, çok ender olarak bilincimize kabul ettiğimiz, bir diğer yönümüz vardır.

Jung, bu yanımıza <<gölge>> adını vermiştir. <<Gölge>>nin kendisi de, Doktor Jekyll ve Mr. Hyde öyküsündeki gibi bir arketiptir. bilindiği gibi bu öyküde, ilkel ve hayvansal yönleri olan Mr. Hyde, dünya yüzüne çıkmak için bir yol aramakta; nazik, terbiyeli Doktor Jekyll ise, onu bastırmak için mücadele vermektedir. Bazılar, Jung'un bu <<gölge>> kavramının, Freud'un ID kavramına benzediğini söylemektedirler.

Bununla beraber, <<gölge>> kavramı, daha kapsamlıdır. Bilinçli benliğin, aşağı yukarı tüm zıtlıklarını kapsamaktadır.

Jung'un 'gölge' kavramı, aynı zamanda, doğadaki karşılığına da eşittir.

Şöyle ki, güneş olmadığı zaman, gölge olamaz ve çok parlak bir güneş, koyu gölgeler oluşturur. bunun gibi, kendi bilinçli benliği açısından çok ahlakçı olan bir kişinin, ahlak dışı olan bilinçdışı benliğini, yadsıma yolunda, zorlu bir savaş verdiği düşünülebilir.

Örneğin, 20 yıldır hiç tatile çıkmamış, çok çalışkan bir iş adamını düşünün.

Bu adam, aynı zamanda bilinç düzeyinde <<hippi>>ler ve onların sorumsuz yaşantılarından da nefret ediyor olsun. Bilinçdışında ise, kendisinin bastırıldığı 'gölge'si, onların bu davranışlarına aslında hayran olduğundan, gölgesinin varlığı onu rahatsız etmekte ve sıkıntı vermektedir.

Jung'un inancına göre, psikolojik sorunları olan kişiler, genellikle, kişiliklerinin bu istenmeyen yanlarını bastırmak ve yadsımak yolunda, çok büyük bir enerji harca-maktadırlar.

Ona göre, kişi, gölgesini kabul etmelidir. Bu öneri, o çok çalışkan iş adamının, saçını sakalını uzatıp, Tahiti plajlarında zamanını geçiren, bir serseri olmasını gerektirmez.

Tam tersine, yadsıdığı benliğini, bilincine kabul ettiği zaman, belki biraz daha rahatlayacak, kendine, ihtiyacı olan dinlenme ve tatil zamanını ayıracaktır. <<Psyche>>nın yapısındaki bu değişiklik, hiç bir şeye yaramasa da, birdahaki sefere, gölgesinin bilinçli benliğini, tümü ile hakimiyeti altına almasını önleyecektir.

Jung'un hastalarından pek çoğu, klasik anlamda nevrotik sayılmayan, orta yaşlı kişilerdir. Felçli organlar gibi, gözle görülen nevrotik semptomları yoktur. bunun yerine, yakınmaları, daha yaygın ve belirlenmesi güç olan türdendir.

Jung, zamanla, bu kişilerde, yaşamlarının anlamsız olduğuna inanma gibi, ortak bir yakınmanın varlığını sezmiştir.

Var oluş, onlar için anlamsız bir şey haline gelmiştir. aslında, Jung'un sözünü ettiği bu kişiler, rasyonel, zeki ve hayatta yeterince başarılı olmuş kişilerdir. Jung'asorun, onların semptomlarına bağlanamaz.

Bu, aslında, çağdaşlaşma olayının en gözle görülür sonucudur: Jung'un tedavi yöntemleri, rüya analizleri ve hastayı kişiliğinin irrasyonel yönü ile uzlaştırmacı, uzun tartışmaları içermektedir.

Jung, <<Bir Ruh Arayışı İçindeki Çağdaş İnsan>> (Modern man In Search of A Soul) genel ismi altında yayınlanmış bir seri makale yazmıştır. Bu makalelerde, çağdaş insanın makineler ve bilime, gereğinden fazla değer

verdiği savunulmaktadır. bu durum, insanı, kendisinin de bir parçası olduğu doğal dünyasından koparmaktadır. Sonuçta, kişi, kaybolduğunu hissetmekte ve kendine yabancılaşmaktadır. kişi, dünyayı değiştiremez.

Ancak, kendinin en derindeki doğal yönlerinin farkına varıp, doğasıyla bütünleşmiş bir benliğe ulaşabilir. Böylelikle, hiçbir zaman kendisinin yaratmadığı bir dünyada, huzur içinde yaşayabilir.

Jung'un Kabul Edilişi :

Jung'un görüşleri, Amerika Birleşik Devletleri'nde çok sınırlı bir kabul görmüştür. Jung'un kendisi, bu durumu, bu ülkenin makinalar konusundaki aşırı gelişmişliğine ve bilime olan aşırı inançlarına bağlayabilirdi.

Gerçekten de, Jung'un, davranışçuların deyimi ile, 'yumuşak' davramları, deneysel psikologların sert, kesin ve inatçı düşünme biçimlerine tersdüşmektedir.

'Kollektif Bilinçaltı', 'akretipler', 'gölge' gibi kavramların, deneysel değişkenler olarak, kesin tanımlarını yapmak çok güçtür.

Bu nedenle de, Jung'un düşüncelerinin, laboratuvar psikologları üzerinde önemli etkisi olabileceğini beklemek doğru olmayacaktır.

Ancak, Jung'un kavramlarının daha çok, klinisyenler arasında taraftar bulduğu görülmektedir.

Klinisyenlerin pek azı, kendilerini tam anlamıyla Jung'cu olarak değerlendirilmemekle beraber, onun görüşlerini, bu kişiler üzerinde belirli bir etkisi olmuştur. Jung'un görüşleri, lisansüstü klinik psikolojisi eğitimi veren pek çok yerde, detaylı olarak ele alınır.

Jung'un kuramında, birçok psikolog için kabul edilmesi en güç kavram, 'kollektif bilinçaltı'nda ki 'akretipler' kavramıdır.

Eğer, akretiler, <<belirli bir türe bağlı>> anılar olarak ele alınırsa, hiç kimse bunu kabul etmemektedir. Bununla beraber, eğer akretiler, psyche (psişe)nin bir şekli, veya genel eğilimi olarak ele alınırsa, bir çok kişiye, daha inandırıcı gelmektedir.

Jung, son yazılarında, bu son yorumun önemini vurgulamıştır.

Jung'un, akademik psikoloji içinde fazla ilgi görmemesinin bir başka neden de' <<psyche>> veya <<ruh>> üzerinde fazla durması ve felsefe ve teolojinin dilini kullanmasıdır.

Jung'a göre, insan ruhu yalnızca bir soyutlama değil; bir gerçektir.

Jung'un bu görüşleri savunmuş olması, onu, bazı yerlerde, seilmeyen bir kişi haline getirdiyse de, o bu konuyu her zaman için önemli ve incelenmeye değer olarak görmüştür.

ALFRED ADLER (1870-1937)

<<Her zaman senin gölgede mi kalacağım?>> bu sözler, Psikoanalistler Birliğinin bir toplantısında, Alfred Adler tarafından, Freud'a yönelik söylenmiştir.

Bu soruda, aslında, Adler'in Freud ile birlikte olduğu sıralarda, duyduğu sıkıntı, açıkça yansımaktadır.

Adler, Freud daha ün kazanmaya başlamadan önce, pek çok kişi tarafından tanınan, ünlü bir hekimdir.

Adler'in, Freud'un <<Rüyaların Yorumu>> (The Interpretation of Dreams) adlı kitabı hakkındaki olumlu düşünceleri, Freud'un Avrupa da ilgi çekmesi açısından yardımcı olmuştur.

Aslı aranacak olursa, adler hiç bir zaman, Freud'un gerçek bir taraftarı olmamıştır. Onun, istemeyerek de olsa, Freud ile bağlantısı, kendisinin Psikoanalistler Birliği'ne

giriş ile olmuş ve diğerleri tarafında, 'ikincil' kişi olarak algılanmıştır.

Bu nedenle de, birkaç yıl birlikte çalıştıktan sonra, Adler'in Freud ile ilişkisini koparmış olması, aslında, bir sürpriz değildir.

Adler, 41 yaşlarındayken, kendi <<Bireysel Psikoloji>> (Individual Psychology) ekolünü kurmuştur.

Bu ekol, en başta, Freud'un psikoanalizine gösterilen ilgiyi pek görmemekle beraber, yıllar geçtikçe, Adler kendi görüşlerin tanıtmış ve kişilik kuramı, psikoterapi ve Batı dünyasındaki çocuk yetiştirme yöntemleri üzerinde çok etkili olmuştur.

Adler, Viyana'da zengin bir tüccarın, ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir.

Çocukluk ve gençlik döneminde ağabeyine karşı duyduğu kıskançlık, onda aşağılık duyguları oluşturmuştur. İşte, Adler, <<aşağılık kompleksi>>ne ilişkin kavramını oluştururken, kendi çocukluk deneyimlerinden de yararlanmıştı.

Yirmi beş yaşında, Viyana Üniversitesi'nde hekimlik diplomasını aldığı belirtilmektedir.

Önceleri, göz hastalıkları konusunda uzmanlaşmış; sonra genel tıp; ondan sonra da, psikiyatriye yönelmiştir. Görünüşe göre, Adler, en iyi fikirlerinin pek çoğunu, Viyana'da arkadaşları ile konuşmaları sırasında oluşturmuştur.

İnsanlarla bir arada bulunmaktan, çok hoşlandığı; cazip ve içten bir insan olduğu söylenir.

Bu içtenlik, onun çalışmalarına da yansımış olduğundan, Adler'in yazılarında, sistematik bir kişilik kuramı oluşturma kaygısı yoktur.

Bunun yerine, kitapları, yarı 'popüler' biçimde sunulan, bir seri, 'içgörü'yü içermektedir.

Aşağılık Kompleksi :

Adler, gündelik dilimize 'aşağılık kompleksi' kavramını tanıtan kişidir.

Bu terim, zaman içinde popüler olmuştur. aşağılık kompleksi kavramı, Adler'in insanlarda <<güçlü olma isteği>> veya güçlü bir <<yükselme dürtüsü>> olduğunu gözlemesi sonucu oluşmuştur. ona göre, insanlar, ikinci derecede olmaktan nefret etmektedirler.

Bu aşağılık duyguları, bebeklik ve çocukluk dönemlerinde, çocuk diğerlerine bağımlı olmak zorunda kaldığı için, özellikle daha fazladır.

Çocuk, ayrıca, çevresindeki büyükleri, kendisinden daha güçlü, daha büyük ve daha akıllı olarak algılamaktadır. Aslında, bu aşağılık duyguları, yararlı olabilir.

Çocuğu çevresiyle başa çıkmaya ve gerçek dünyadaki zorlukları üstesinden gelmeye iter.

Adler'e göre, bu duygu, çocuk için yeni şeyleri arama ve nesnelere kontrol etme isteğinin kaynağını oluşturmaktadır.

Çocuğun oyuncakları ile geçirdiği uzun saatler böyle açıklanabilir.

Çocuk, yetişkinlik dönemine girdikçe, bazı, en önemli, bebeklikten kalma aşağılık duygularını da, beraberinde taşıması kaçınılmazdır.

Bunlar, eğer çok ciddi duygulara, yetişkin davranışlarını da etkileyecektir.

Adler, bir yetişkinin, içindeki olumsuz duygularını dengelemek için, olumlu davranışlar geliştirmesini, bu aşağılık duygularının <<telafisi>> yorumuyla açıklamaya çalışmıştır. buna göre, örneğin, çok kısa boylu bir kişi, iş dünyasında veya kişisel ilişkilerinde çok saldırgan olarak, kendine göre büyük bir adam oluşunu kanıtlamaya çalışabilir.

Napolyon vey Hitler'in de çok kısa boylu oldukları unutulmamalıdır. bir zamanlar çok zayıf olan bir çocuk, daha sonra, vücut geliştirme eksersizleriyle bu zayıflığını örtme yoluna gidebilir.

Ortaokulda çok kötü bir öğrenci olan bir çocuk, daha ilerde, yetişkin olarak zekasını fazlasıyla geliştirip, bu duygularını telafi etmeye çalışabilir.

Edison ve Einstein, çocuklukta kafaları pek işlemeyen, ancak ileride, güçlü dehaler arasında sayılan kişilere iki örnektir.

Adler, belli türden bir aktiviteyi fazlasıyla geliştirmiş olan bir kişiye de, duyulan bir aşağılık duygusunun telafi ediyor şeklinde bakabilmektedir.

Sürekli konuşan ve ilgi merkezi olmaya çalışan bir kişi, dıştan, kendine çok güvenli olarak görülebildiği halde, Adler, onun bu aşırı agresif (saldırgan) davranışlarının, derin aşağılık duygularına bağlanabileceğini söylemektedir.

Görüldüğü gibi kişiler, belirli bir yaşam stiline özgü bir biçimde davranmatadırlar.

Adler, <<yaşam stili>> kavramını, bireye özgü aşağılık duygularına bir içgörü kazanmak amacıyla ortaya atmıştır. İnsanın tipi davranış örüntüsü veya <<yaşam stili>>, kendini açığa vurarak, içsel güvensizliklerini ortaya çıkarır. Tabii, bu durum ancak, kişi, belli bir davranışı abartıp; o davranışın tipi sınırları dışına çıkarak, başka bir eksikliğini telafi etmeye çalıştığında düşünülebilir.

Bu nedenle, nasıl, kişinin yeterli bir gelir almasını istemesi normal sayılırsa; haftada 7 gün çalışan, hiç tatile çıkmayan bir iş adamının bu aşırı davranışı da, duyduğu bir aşağılık duygusunun telafisi olarak değerlendirilebilir.

Adler, nevrotik hastayı, derin aşağılık duyguları içinde rahatsızlık duyan bir kişi olarak görmüştür. ancak, onun bu nevrotik yaşam stili, yani aşağılık duygularını telafi

etme çabaları, bu duygularından kurtulmasına yeterli olmamaktadır.

Yaşam amaçları :

Adler, 'amaç'ların önemini vurgulayan bir kişidir. ona göre, herkesin bir amacı vardır.

Bu amaçlardan kimi, yakın gelecek için, kimi de uzak gelecek içindir, Lisedeki bir öğrenci mezun olacağı günü bekler (yakın gelecek); yine aynı öğrenci, ileride de bir doktor olmak ister (uzak gelecek).

Burada önemli olan nokta, insanların bazen gerçek dünyada tam karşılığı olmayan, kurgu amaçlara bağlı olarak yaşamalarıdır.

Adler, bu düşüncesini, Alman filozofu Hans Vaihinger'in <<Sanki'nin Felsefesi>> (The Philosophy of As If) adlı kitabından almıştır.

Buna göre, kişi sürekli olarak <<sanki>>, <<gelecek>>, gerçekmiş gibi davranır.

Halbuki düşünülecek olursa, gelecek ancak bir potansiyeldir.

Kişi, bazı durumlar oluşmadan veya bazı durumlar değiştiği için, amaçlarına ulaşmadan ölebilir.

Ancak, herşeye rağmen, bir çoğumuz, geleceğin belirsizliğini umursamadan, amaçlarımızla yönlendirilmiş biçimde hareket ederiz. amaçlarımız, davranışlarımızı kontrol eder.

Gelecek konusunda böyle safça ve neredeyse kaderci bir biçimde düşünmek, insanoğlu için öylesine önemlidir ki, Adler, bu nedenle, insan davranışlarını açıklamak için, 'neden-sonuç' yaklaşımına karşı çıkmıştır. Çünkü, nedenler geçmişte iken; amaçlar gelecektedir. Eğer amaçlarının ne olduğunu önceden bilirsek, kişiyi anlamak, davranışlarını tahmin etmek, geçmişini bilmekten daha kolaydır.

Sosyal İlgî ve Yaratıcı Benlik :

Yaşamının sonlarına doğru, Adler, insana bakış açısını daha da genişletme gereğini duymuştur. İnsan doğasının, olumlu yanlarına ağırlık vererek negatif yanlarını gözardı etmeye başlamıştır.

Ölümünden kısa bir süre önce yazdığı yazılar, <<Sosyal ilgi>> ve <<yaratıcı benlik>> kavramlarını vurgulamıştır.

Adler, sosyal ilginin, insada doğuştan geldiğini söylemiştir.

Kişilerde, genel olarak, <<aile ve topluma uyma>> biçiminde ortaya çıkan, içsel bir eğilim vardır. Bunun yanında, yine doğuştan gelen, bir <<sevme>> ve <<arkadaş olma>> yeteneğinden de söz edebiliriz. kişilerin, anti-sosyal eylemlere girmelere girmeleri veya ülkelerin savaş yapmaları, aslında insandaki bu doğal sosyal ilgi ile çatışma halinde olan bazı dış güçler nedeniyledir.

Adler, bu savaşların ve çatışmaların kaçınılmaz olmadığını; insanda <<saldırganlık>> gibi bir iç güdünün bulunmadığını savunduğu için, onun bu görüşleri çok iyimser görülmüştür.

Adler'e göre, gelecekte, insandaki doğal sevgi, açığa çıkacak ve daha iyi bir dünyada yaşanabilecektir.

Yaratıcı benlik kavramı da, insanda doğuştan gelen bir <<toplumsal ilgi>> yeteneği olduğu görüşü ile, tutarlıdır. Adler'e göre benlik yaratıcıdır. Ve mükemmelliğe ve daha iyiye doğru çabalar. Belki de, benlikte temel bir <<iyilik>> vardır. Bu da, kişinin, aynı zamanda, bireysel doyuma ulaşması ve topluma hizmet vermesini olanaklı kılar. 'Sosyal ilgi' ve 'yaratıcı benliğin' mutlu beraberliği, işlerini seven ve aynı zamanda topluma katkıda bulunan insanlarda görülmektedir.

Psikoterapi :

Adler'in psikoterapi yöntemi, kendisinin temel kavramlarını içermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, nevroz, kişi derin aşağılık duyguların ızdırabı içinde olduğu zaman ortaya çıkmaktadır.

Kendisinin seçmiş olduğu yaşam stili ise, bu aşağılık duygularını gidermede başarılı olamamaktadır.

Şimdi, diyelim ki, 28 yaşında bir tezgahkar kız nevroitik yakınmalar içinde olsun.

Aynı kızın fiziksel görünüşünü, zayıf, sinirli ve tedirgin olarak düşünün.

Başarıları vardır; müşterileri konuşurken dikkatini toplayamamaktadır.

Bu kişi tedavi için Adler'e geldiğinde acaba onun yöntemi ne olacaktır?

Herşeyden önce Freud'un tersine Adler, onun bir sedire uzanmasını ve geçmişi hakkında serbest çağırışına girmesini istemeyecektir.

Bunun yerine, hastasını, karşısında rahat bir koltuğa oturtup, onunla rahat ve samimi bir karşılıklı konuşmaya girecektir.

Ona, bugünkü durumu ve gelecekteki amaçları ile ilgili sorular soracaktır.

Tabii geçmişi hakkında aldığı bazı bilgiler de, kendisine bu kızdaki aşağılık duygularının kaynakları ile ilgili bazı veriler sağlayacaktır.

Ancak, burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, Adler'in, kızın geçmişiyle ilgili bu bilgileri alırken aşırılığa kaçmaktan kendisini alıkoymasındadır.

Birkaç görüşmeden sonra, belki de ortaya şöyle bir tablo çıkabilecektir: Bu tezgahkar kız, aslında, çocukluğundan beri öğretmen olmak istemiştir.

Şimdi yaptığı işte ise, kendini engellenmiş ve bomboş hissetmektedir. Bunun yanında üniversiteye gitmek için de kendini yetersiz görmektedir.

Belki de, çocukluğunda ebeveynleri onu yeterince zeki bulmamışlar ve hiçbir işe yaramaz olarak görmüşlerdir. İşte, çocukluğundan bu yana gelen, kendisine ilişkin bu olumsuz duygular, onun olumlu bir adım atması için birer engel oluşturmaktadırlar.

Bu kız, başarısızlıktan korkmakta ve kendini başarısız olma olasılığı olan durumlara sokmaktan da çekinmektedir.

Adler, tedavisi sırasında, hastasına bu görüşlerini uygun bir şekilde aktararak, o günkü yaşam stilinin yetersizliği konusunda kendini aydınlatabilir.

Kızı, babacan bir yaklaşımla, 'yaratıcı benliği' ve 'toplumsal dürtüleri' yönünde destekleyebilir.

Belki de, ona, hayatını yineden düzenleme ve bir üniversite eğitimine başlama yönünde bazı yollar gösterebilir.

Bu arada, konuşmaları sırasında, hastanın kendi amaçlarına kendisinin karşı gelmesi ve itirazlarda bulunması için, yeterli olanaklar sağlanır.

Onun bu itirazları ve resistanları, en ulaşılmaz görülen isteklerinin bile, aslında ulaşılabilir nitelikte olduğunu kendisine gösterebilecek şekilde düzenlenen konuşmaların temelini oluşturur.

Diğer bir deyişle, Adler, bu kişinin, yaşamının olumlu yönlerini vurgulayarak, gücünün yettiği kadar onu gelecek hakkında umutlu kılmaya çalışır.

Bu durum, bir <<yalan yere ümitlendirme>> olarak nitelendirilemez; çünkü Adler yaratıcı benliğin insan doğasında olduğunu savunur.

Adler'e göre, bu olumsuz aşağılık duyguları, yine olumsuz çocukluk deneyimlerinden kaynaklanan ve insanı yanıltabilen bir durumdur.

Adler, bu tür bir psikoterapi sonucu, hastanın kendi yaşam amaçlarına yönelik davranışlara gireceğini; yaratıcı benliğinin artık engellenmemiş olacağını ve nevroitik yakınmaların, önce azalarak, zaman içinde tümü ile kaybolacağını söylemektedir.

Hastanın başağrıları; konuya dikkatini vermemesi ve tedirginliği, gerilime karşı bir tep olarak oluşmaktadır. bu gerilim ise, yaratıcı gücünü engellenmesinin bir sonucudur.

Adler' Etkisi :

Adler, Freud kadar genel ün sahibi olmamasına rağmen, psikoterapi uygulamalarında etkisi büyük olmuştur.

Bugün için, hastayı sedire yatırıp ta, yalnızca serbest çağrışım yaptıran çağdaş psikoterapisler, azınlıktadır.

Daha az resmi olan, Adler'in yüzyüze görüşme yöntemleri ise, daha çok, danışmanlar tarafından tercih edilmektedir.

Adler'in, kişinin 'yaşam amaçlarına verdiği önem, çağdaş pek çok kuramcının geliştirdikleri düşüncelerin tohumunu oluşturmuştur.

(Örneğin; Rollo May, Viktor Frankl).

Kişilik gelişimindeki toplumsal faktörlere verdiği önem de, daha sonra, sosyol psikolojik kuramları vurgulayan yazarlara temel hazırlamıştır.

Bu kişiler, insanı 'kültürün ürünü' olarak ele almaktadırlar.

(Örneğin; Karen Horney, Erich Fromm, Harry Stacak Sullivan).

Sonuç :

Freud, Jung ve Adler, nevroitlere ilişkin önerdikleri yeni tedavi yöntemleri ve kişilik kuramının temel kavramı

olarak, gördükleri bilinçaltı güdülere bağlı olarak, psikoterapi ve kişilik kuramları tarihinde öncüdürler. Bunların üçü de, <<derinlik psikoloğu>> olmak ve bilinçdışı dürtüleri kabul etmekle beraber, Jung, 'türe özgü dürtü' kavramı ile insan <<psişe>>sine yeni bir gizil tabaka eklemiştir.

Adler de, bu üç kişi arasından, bilinçdışı dürtüleri en az vurgulayanıdır.

İnsan organizmasının, bilinçli ve amaca yönelik davranışlarını araştırmaya daha fazla ilgi duymuştur.

'Bilinçdışı dürtü' kavramı, psikiyatrist ve klinik psikologlarına vazgeçilmez gibi görünmekle beraber, bazı davranışçılar ve deneysel psikologların, bunu yetersiz bir kavram olarak gördüklerini belirtmekte yarar vardır. Günümüzde, sizler içinde bilinen, pek çok tartışma konusu ortaya atılmıştır.

Örneğin, bilinçdışı dürtüleri görmek, dokunmak, duymak veya koklamak olanaklı mıdır?

Bu kavram, pratik kullanımı olabilmesi açısından bile çok geniş ve çok genel değil midir?

İşte, bütün bunlar ve bunun gibi eleştirilere rağmen, gündelik insan sorunları ile uğraşan psikolog ve danışmanların, bu bilinçdışı dürtüler kavramından vazgeçecekleri pek sanılmamaktadır.

Bu bölümü okuduktan sonra, kişilik konusundaki kuramların, Freud, Jung ve Adler ile başlayıp, bittiği şeklinde bir izlenime kapılmamalısınız.

Bu öncülerini takip eden, pek çok, yetenekli kuramcı ve araştırmacı vardır.

Örneğin, Karen Horney (1885-1952) tarihleri arasında Amerikan Psikoanalistler Birliği Başkanı olmuştur.

kendisi, Freud'un çalışmalarının bir çok yönünü değiştirmiş ve genişletmiştir. Horney, bunu yaparken, Freud'un öğretisinin temel taşlarını korunduğunu iddia

ettiği halde, aslında Freud için çok önemli bazı kavramları yadsımış; <<Oedipus Karmaşası>> kavramının değerini ve nevrozlarda cinsel faktörlerin önemini tartışmıştır.

Bir başka örnek de, Erich Fromm'dur. (1900-)

O da, psikoanaliz alanında eğitim görmüş ve kişilik kuramına bazı yeni kavramlar getirme gereğini duymuştur. Fromm, Freud'un insan davranışındaki temel itici gücün, <<ID>> den kaynaklanan gerilimleri azaltma isteği olduğu, görüşünü yadsımıştır. bunun yerine, en temel dürtümüzün, 'korunma isteği' olduğunu söylemiştir.

<<Özgürlükten Kaçış>> (Escape from Freedom) adlı eserinde, insanların, çok fazla özgürlüğü kaldıramadıklarını; bunun, onları anxiete'ye düşürdüğünü savunmuştur.

Örneğin Nazi'ler, Alman halkına, pek çok yanıtları olan, görünürde güvenli ve durağan bir sistem önerdiklerinde, Almanların, özgürlükten kaçma amacıyla, Nazi rejiminin bu otoriter yapısına sığınmak istedikleri düşünülebilir.

Çağdaş kişilik kuramına, diğer bir çok yazarın da katkısı olmuştur.

Ancak, buradaki amacımız, kişilik kuramındaki yeni gelişmelerin bir dökümünü yapmak değildir. Kitabın yazarı, bu konuda Calvin S.Hall ve Gardner Lindzey'in <<Kişilik kuramları>> (Theories of Personality) adlı kitabını önermektedir

BÖLÜM X

PSİKOLOJİNİN BUGÜNÜ VE YARINI

Buraya kadar olan 9 bölüm, sizleri çağdaş psikolojinin kurucusu ve babaları olan kişilerin temel görüşleri ile tanıştırdı. Fakat, psikoloji öykümüzü sına erdirmeden önce, şu soruları sormak doğaldır:

Psikoloji bugün için nasıl bir durumdadır?

Yarın ne durumda olacaktır?

Şimdi, kitabın yazarı, bu soruları kısaca yanıtlamaya çalışacaktır.

BUGÜNKÜ PSİKOLOJİ

Bugünkü psikolojiyi değerlendirebilmek için, uzun yıllar süren, <<çalışma alanları>>ndaki duruma bakmakta yarar vardır.

Bu alanlardan bazıları; <<zihin-gövde sorunu>>, <<özgürlüğe karşı, determinizm>>, <<kliniğe karşı, deneysel psikoloji>>dir.

Bu tartışma alanları üzerindeki görüşleri, şöyle özetleyebiliriz.

Zihin-Gövde Sorunu :

Psikoloji tarihindeki en temel felsefi meselelerden biri, bu 'zihin-gövde' sorusudur.

Acaba, insanda, gövdesine hayat veren ölümsüz bir ruh var mıdır?

Platon, Aquinas ve Descartes haklı mıydılar?

Biz, insana, en sonunda, iki ayrı şey, gövde ve ruh olarak mı bakacağız?

Yahut, insana, bir bütün (beyin ve sinir sisteminin hareketi sonucu oluşan, bilinç ve zihin bütünü), olarak mı bakacağız?

Bu sorular deneylerle yanıtlanamaz.

Filozoflar bu sorularla binlerce yıldan beri uğraşmaktadırlar.

Görünüşe göre, daha binlerce yıl da uğraşacaklardır. Bununla beraber, çağdaş psikolojinin, 'zihin-gövde' sorusuna ilişkin, artık yeterince tutarlı bir görüş benimsediğini belirtmekte yarar vardır.

Buna göre, insan birleştirilmiş bir 'bütün' olarak görülmelidir. O, doğa içinde, bir başka <<organizma>>dır. Bu görüşe, <<holistik>> (bütüncü) görüş adı verilmekte ve ikili (dualistik) görüşün, davranışı açıklama, önceden tahmin etme açısından, yalnızca bir karmaşa yarattığı belirtilmektedir.

Ancak, kitabın yazarı, çağdaş psikolojinin, yine de, bu temel sorunları çözemediğini eklemekten geçemeyecektir. 'Gövde-zihin' sorunu, gözlem ve testlere bağlı bilimsal yöntemlerle çözülemeyecek türdendir.

Böyle olunca da, bu naturalistik ve holistik bakış açıları, yalnızca işlevi olan birer hipotez olarak ele alınmalıdır.

Özgürlüğe Karşı Determinizm :

Psikoloji tarihi içindeki felsefi meselelerden bir diğeri de, 'özgürlüğe karşı determinizm' sorunudur.

Yüzyıllar boyu, 'insan' için iki imaj oluşmuştur. Bunlardan birinde, insan, 'özgür irade' sahibi olarak karakterize edilir.

Kendi kaderinin efendisi, ruhunun kaptanıdır.

Diğer imajda ise, insan, karmaşık makine olarak ele alınır. Çe- şitli uyarılara ve güçlere, tepkide bulunan yaratıktır.

Herhangi zaman ve alanda genetik verilerinin bir ürünüdür.

Çok karmaşık, fakat sonuçta, davranışları yasalara indirgenebilecek bir robota benzetilebilir.

Acaba hangi bakış açısı doğrudur?

Bu sorunun yanıtı da, yine deneylerle elde edilemeyecek türdendir.

Özgürlüğe karşı determinizm sorusu, test edilebilecek bir hipoteze dönüştürülemez.

Bu, daha önce de belirtildiği gibi, bilimsel bir soru değil, felsefi bir sorudur ve ancak mantık ve usa vurma yolu ile yaklaşılabilir.

Bu araçları kullanarak, bazı filozoflar, insanın kendi içinde, özgür olduğuna karar vermişler; diğerleri ise, aynı araçları kullanarak, insan davranışlarının neden-sonuç ilkeleri ile belirlendiği sonucuna varmışlardır.

Amerikan psikolojisinde, insanı bu ikinci görüş (determinizm) doğrultusunda düşünme eğilimi vardır.

Etkin ekollerden olan <<davranışçılık>> ve <<psikoanaliz>>de de, deterministik bir temel vardır. Watson ve Freud, bu deterministik bakış açısının doğruluğuna, sonuna kadar inanmakla beraber, çağdaş psikologlar, kendi görüşlerinde biraz daha yumuşak olmuşlardır. bu durum da, 'zihin-gövde' sorununa benzetilebilir.

Çağdaş psikoloji, determinizmin mutlak doğruluğunu savunma yoluna gitmez.

Bunun yerine, bu görüşü, davranışı açıklamak, önceden tahmin etmek veya kontrol etmek için, <<kullanışlı>> olarak değerlendirir.

Diğeri gibi bu da, işlevsel yanı olan bir hipotezdir.

Eğer, deterministik bakış açısını, işlevsel bir hipotez olarak değerlendirmek size ters geliyorsa, felsefe bilgilerinizi, şöyle bir yeniden gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Şunu hatırlamamız gerekir ki, bilim objektiftir. size, organizmaya, dışarıdan bakar. Sizler, yaşamınızı kendi içinizde yaşadığınıza göre, sizin kendi yaşamınız hakkındaki görüşleriniz ise subjektiftir.

Görüldüğü gibi, bugünkü bilim tanımı içinde subjektiflik 'bilimsel' bir yaklaşım olamaz.

Tabii, sizin kendinizi algılayışınızın, mutlaka, klasik bir bilim adamına benzemesi gerekmez. Pekala sizde, Soren Kierkegaard, Martin Heidegger ve Jean Paul Sartre'nın yazılarında belirlendiği biçimde, varoluşçu (existansiyel) bir yaklaşım içinde olabilirsiniz. Bu filozoflara göre, insan varoluşunun başlangıç noktası, aslında subjektif alandadır.

Bu, Descartes'in, ünlü <<düşünüyorum, o halde varım>> şeklindeki sözlerine kadar geriye götürülebilen bir görüştür.

Her şeyin başlangıç noktası, subjektiftir ve siz, eğer insan olarak, içinizde özgürlük hissediyorsanız, özgürlük sizin için bir gerçektir.

Varoluşçu bakış açısının, çağdaş psikoloji üzerinde etkisi büyük olmuştur. bugün, çağdaş psikolojide <<varoluşçu psikoloji>> veya <<hümanistik psikoloji>> adı verilen bir akım vardır.

Bu görüşün belli başlı sözcüleri arasında, Rollo May, Viktor Frankl ve Carl Rogers'i sayabiliriz.

Bu kişiler, insan davranışını, 'bilim adamı' ve varoluşçu filozof karışımı bir açıdan incelemektedirler. Onlara göre, bizim, özgürlük ve determinizm arasında bir seçim yapmamız gerekmez.

Bu, <<ya bu, ya o>> sorunu değildir.

İnsan, aynı anda, hem özgür hem de, determine edilmiştir.

Bu bakışlar bir birini tamamlayıcı türdendir.

Netivism'e Karşı Deneyimcilik :

Acaba davranış örüntüleri, nereye kadar, doğuştan gelen faktörlerin sonucudur?

Bu soruyu yanıtlamak için, bir kutupta, Platon, Kant ve Jung'un, insanlardaki doğuştan gelen yeteneklerin varlığına ilişkin 'nativistik' görüşleri; diğer kutupta da, Aristo, Locke, Helmholtz ve Watson'un deneyimci görüşleri vardır.

Bu ikinci gruptakiler de, insan için <<tabula-rasa>>nın ve öğrenmenin önemini vurgulamışlardır.

Bu görüşlerde hangisi doğrudur?

İşte burada, <<yanlış>> olan aslında 'bu soru'dur. Daha önce belirtildiği gibi, bu da, <<ya bu, ya o>> sorusu değildir.

Psikologlar, daha henüz, 'doğuştan gelen' ve öğrenilen faktörlerin aynı andaki karşılıklı etkileşiminin önemini farketmeye başlamışlardır.

Davranış genetiği üzerine yapılan araştırmalar, örneğin, mizacın, belli bir dereceye kadar, kalıtımla geldiğini göstermişlerdir.

Avrupa'da <<etnolog>> adı verilen bir grup bilim adamı, hayvanlarda, 'doğuştan gelen' davranış örüntülerinden başka türlü nitelendirilemeyecek, bazı davranış örüntülerinin olduğunu göstermişlerdir.

Ancak, bugün için, hiç kimse, insan davranışlarında, kişisel öğrenme deneyimlerinin önemini de yadsıyamamaktadır. Çağdaş psikologların pek çoğu, genelde orta yoldadırlar.

Hem nativistik, hem de deneyimci yaklaşımlarda, bir 'değer' görmektedir.

Bununla beraber, hemen belirtmek gerekir ki, Amerikan psikolojisi, hala daha, nativistik gelenekten çok, deneyimci geleneğe dayanmaktadır.

Kliniğe Karşı, Deneysel Psikoloji :

Bugün için, klasik 'Yapısalcı', 'Davranışçı', 'Psikoanalitik', 'İşlevselci' ve 'Gestalt psikolojisi' ekollerini, artık, orjinal biçimleri ile görmek pek olanaklı değildir. Yıllar geçtikçe, ekoller arasındaki sınırlar, keskinliğini ve belirginliğini kaybetmektedirler.

Çağdaş psikoloji, iki kampa ayrılmış bir durumdadır. Bunlar: 'deneysel psikoloji' ve 'klinik psikolojisi'dir. Deneysel psikoloji, kendi görüş açısında çok katıdır.

Bu psikoloji içinde, kavramlar, gözleme dayalı, deneysel manipülasyon terimleri ile tanımlanırlar.

İstatistiksel yöntemlerle analiz edilen, kantitatif (niceliksel) veriler vurgulanır. deneysel psikolojinin amacı, bilimsel yöntemi kullanarak, davranış konusunda güçlü ve soyut bir anlayış kazanmaktır.

Diğer bir yanda, klinik psikolojisi da, çözümlenmesi gereken, pratik sorun alanlarına eğilir.

Pratik sorunlarla uğraşma gerekliliğine bağlı olarak, klinik psikoloji, deneysel psikolojiden daha <<yumuşak>> ve daha az <<dakik>> olmak gibi, kuşkulu bir ün kazanmıştır.

Klinikçi, deneyselciye göre, gerçek psikolojik sorunları olan, gerçek insanlarla uğraşmak zorundadır.

Sonuç olarak da, klinikçi, daha subjektif ve insan deneyimine daha yakın bir dil kullanan; kaçınılmaz olarak, 'istekler', 'kokular', 'üzüntüler', 'amaçlar' hakkında konuşan bir kişidir.

Bu kavramlar, kesin tanımları olmayan, subjektif kavramlardır. Ancak, klinikçinin de yapabileceği, başka bir şey yok gibidir.

Nasıl, bir hasta ile konuşurken, hasta kendi hakkında subjektif terimler kullanıyorsa; psikoterapist de, eğer hastanın dünyasına girmek istiyorsa, hastayı, hastanın kendini algıladığı, düşündüğü biçimde düşünmek ve onun kullandığı dili kullanmak zorundadır.

Humanistik psikoloji taraftarları, bu fenomenolojik bakış açısını kullanmaktan çekinmemektedirler.

Onlara göre, eğer psikoterapist, dünyayı hastanın gördüğü biçimde görebiliyorsa, ona yardımcı olabilecektir.

Bununla beraber, deneysel psikoloji de, kendi yöntemine göre, psikoterapi uygulamaları içine girmektedir. Psikoterapidaki en heyecan verici gelişmelerden biri, kabaca <<davranış terapisi>> adı altında anılan akımdır. Davranış terapistleri, Clark L. Hull ve B. F. Skinner gibi, ünlü davranışçıların fikirlerinin, sistematik bir uygulamasını yapma çabası içindedirler.

Örneğin, Skinner'in çalışmalarını temellendirilen <<araçlı koşullama>>, (instrumental conditioning), akıl hastalarına, daha işlevsel değeri olan davranışları yeniden kazandırma amacı ile kullanılmaktadır.

Bu tür bir koşullanmanın dayandırıldığı temele göre, davranışlarımız belli sonuçları olmaları açısından, 'araçlı'dırlar. Pozitif sonuçların, 'pekiştirici' bir niteliği vardır.

Diğer bir deyişle, belirli bir sonuca hizmet eden davranışın, yeniden oluşma olasılığı fazladır.

Örneğin, Y adını vereceğimiz bir akıl hastasının bütün gün oturduğunu, hiçbir şey yapmadığını kabul edelim. Bu hastanın hiç bir zaman yıkanmadığını ve yıllardır da yatağını düzeltmediğini düşünelim. Ancak, aynı hasta, iştahı yerinde olduğu için, yemek saatlerinde en önder

hazır bulunmaktadır. Bu durumda onun kendisine daha iyi bakmasını ve yatağını yapmasını nasıl sağlayabiliriz? Ricalar veya tehditlerin de pek işe yaramadığı görülmüştür.

Bu kişi, uzun süredir, ne bireysel terapi, ne de, grup terapilerine, iyi bir yanıt vermemiştir.

Acaba, onu gerçeklerle ilişkiye sokmak için, açık bir yol var mıdır?

Bilindiği gibi, gerçek dünyada, (yani akıl hastahanesinin dışındaki dünyada) herhangi bir davranışın, mutlaka, bir karşılığı vardır.

Buna göre, Y hastası için de bir olasılık, ona yatağını yapması karşılığında, bir şey vermektir. Bir sabah, davranışçı terapist gelip, servisteki hastalardan yatağını yapmış olanların yataklarına, <<token>> adı verilen bazı markalar atar.

Aynı zamanda, <<Bu sabah ancak yataklarını yapmış olan kişiler sabah kahvaltısı alabilecektir. elinizdeki bu markaları kafeteryada kahvaltınızı almak için kullanabilirsiniz.>>

Eğer markanız yoksa, kafeteryaya inmeye bile zahmet etmeyin. Çünkü kimse size hizmet vermeyecektir>> sözlerini söyler.

Tabii, bunun bir akıl hastalığı servisinde, nasıl gürültüye yol açabileceğini tahmin edebilirsiniz. Yıllardır hiç bir iş yapmadıkları halde, beslenen hastalar, ilk hafta, çok tedirgin olurlar.

Ancak, eğer aynı servise, bir kaç hafta sonra gelecek olursanız; Y hastasını her sabah yatağını yaparken görürsünüz. Pek düzenli bir biçimde olmasa da, durum her geçen gün düzelmektedir.

Dahası, aynı hasta, zaman zaman yıkanmaktadır da... Gerçekten, bu hastanın genel davranış düzeyi ve çevresine duyduğu ilgi artmıştır.

Eğer davranışçı terapist, subjektif terimler kullanabilecek olsaydı, Y'nin <<öz saygı>> kazanmaya başladığını ve kendi davranışları konusunda, daha fazla <<sorumluluk>> duymaya başladığını söyleyebilirdi. Sonuç olarak, örneğimizdeki bu hasta, gerçeklere daha yakın olmaya başlamıştır.

Bu sonuç, tedavi sırasında, koşulların yeniden düzenlenip, yatak yapma davranışının, yiyecek elde etme davranışı için, <<araç>> olmasını sağlama yöntemi ile elde edilmiştir.

Öğrenciler, davranış terapisi konusunu ilk duyduklarında, çeşitli itirazlar gelmektedir.

Bunun, insana bir hayvan muamelesi yapmak olduğunu; davranışın belki değiştiği, ama gerçekhastalığın tedavi edilmediği; böyle bir yöntemin, yüzeysel olduğunu ve hastanın taburcu edildikten bir süre sonra, yine aynı duruma düşeceğini öne sürenler çok olur.

Ancak davranışçı terapistler, bütün bunlarıyanıtlarını verebileceklerini savunurlar.

Öncelikle, insana hayvan muamelesi yapıldığı suçlamasının, geçersiz olduğunu söylerler.

Pek çoğumuzun, akıl hastahanesi dışındaki dünyada da, davranışlarımız sonuçlarına göre hareket ettiğimize işaret ederler. Bir işveren, eğer işçilerine ücret vermezse, onları uzun süre yanında tutamaz.

Çocuklar da, davranışlarının kontrol edilmesi ve biçimlendirilmesi sırasında, ebeveynleri tarafından, ödüllendirilir veya cezalandırılırlar.

Gerçek hastalığın tedavi edilmediği konusuna gelince; davranışçı terapistler, bunu, belirsiz ve ikili yönü olan bir düşünce olarak değerlendirirler.

Onlara göre, 'gerçek hastalık' ve 'davranış' veya 'semptomlar' arasında, bir ikilem yaratmak anlamsızdır. akıl hastalığı denilen şey, gerçekte, hastanın, normal dışı

veya sapsmış davranışlardır. Son olarak, 'hastanın taburcu edildikten sonra yine aynı durumlara düşeceği'ne ilişkin görüşlere gelince, bu durum, başka tür tedavi görmüş hastalar içinde, bir olasılıktır.

Gerçekten de eldeki kanıtlar, davranış terapisi ile tedavi edilen hastaların, diğer tür terapi görmüş hastalarla karşılaştırıldığında, tedavi kazançlarını aynı düzeyde sürdürebildiklerini göstermiştir.

Davranış terapisine ilişkin bu örnek, klinik psikoloji ve deneysel psikolojinin, aslında, zaman zaman, ortak bir noktada birleşebildiklerini göstermek için verilmiştir. Deneysel psikolojinin bulgularını, klinik psikoloji uygulamalarına katkısı olabilmektedir.

Benzer bir biçimde, klinisyenin sezgi ve düşüncelerinin de, deneyselci için, zengin hipotez kaynağı oluşturacağını söylemekte yarar vardır.

Bunun yanında, her iki kampta da, yalnız kendi bakış açıklarını kabul eden ve bunda ısrar edenler olmakla beraber, psikologların çoğunluğu, hem deneysel, hemde klinik psikolojinin değerli katkılarını, bir arada kullanmaya çalışan, sağduyu sahibi kimselerdir.

Yarınki Psikoloji :

Diyelim ki, bir boğa güreşi arenasındasınız. Oturulacak yerlerin çoğu boştur ve tek seyirci kitlesi, Yale Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Jose M.R.. Delgado'nun olduğunu düşünün.

O anda, genç bir boğayı salmış olsunlar.

Boğa, arenaya salınmadan önce, beyninin subkortikal tabakasına bir elektrod yerleştirilmiştir.

Hayvan, silahsız olan Dr. Delgado'ya saldırmaya hazırlanır. Ancak, Dr. Delgado gerçekten silahsız mıdır? İşte, birden beklenmedik bir şey olur.

Uygun bir anda, (boğa, kendisine iyice yaklaştığında) Dr. Delgado, elindeki vericinin düğmesine basar ve boğanın beynine kısa bir elektrik akımı gönderir. Boğa aniden durur.

Hayvanın beynindeki <<haz>> merkezi uyarılmış ve artık saldırganlık duyguları kalmamıştır.

Şimdi, <<Bu deney bir hayal ürünüdür>> diyebilirsiniz. Ama, değil!...

Bu, aslında, Dr. Delgado tarafından gerçekleştirilen, 'gerçek' bir deneydir.

Çağdaş psikolojik araştırmalar sonucu ortaya çıkan bu buluşlar, davranışın kontrol edilebilirliğine ilişkin, bu müthiş potansiyeli, gözler önüne sermektedir.

Bunun, yalnızca bir boğa ile yapılmış bir deney olduğunu da, öne sürebilirsiniz ama, aynı yöntem, insanların kullanıldığı deneylerde uygulanmıştır. Agresif (saldırgan) bir akıl hastasının beynine yerleştirilmiş bir elektrod, onun kendi davranışlarını, kendisinin kontrol etmesine olanak verir.

Kendisini de, herhangi bir kişiye vurmak gibi bir dürtü hissettiğinde, vurmak yerine, bu elektroda basabilir. Aynı anda, hoş bir duygu içinde girerek, düşmanca duygularını bir kenara bırakabilir.

Çağdaş psikolojinin, George Orwell'in <<1984>> adlı kitabında belirttiği korkunç olayların gerçekleşebilmesi yolunda, zemin hazırladığını farketmek için, çok büyük bir hayal gücü gerekmez.

Tam anlamıyla toplumsal kontrolün gerçekleştiği bir dünya, belki de, olabilir.

Öyle ki, bu dünyada, beynine elektrod yerleştirilmiş tüm insanlar, bir bilgisayar tarafından kontrol edilebilirler. Devletin hoş görmediği bir davranış içine giren biri olursa, bilgisayar, radyo sinyali göndererek bu istenmeyen davranışı durdurabilir.

Elektrod yerleştirme tekniği, gelecekteki dűnyayı, insanlıktan uzaklaştırmak amacıyla kolaylıkla kullanılabilir.

Psikolojik bilgilerin kötü amaçlarla kullanımı için, başka olasılıklar da vardır.

'Psikobiyoloji', 'araçlı şartlanma', 'bilinçaltı güdülenme' alanlarındaki çağdaş araştırmalar, gelecekte kötü amaçlarla kullanılabilir potansiyeli taşımaktadırlar.

Buğün için, insanların davranışlarını, doğrudan biyolojik müdahale ile kontrol edebileceğimizi biliyoruz. Davranışın, beyine <<elektrod yerleştirilmesi>> ile kontrolü, buna bir örnektir.

Bunun yanında, akıl hastalarının ruh durumlarında değişiklik yapan ilaçlar da, bir başka örnektir. şimdi, aklımıza bir başka soru gelebilir.

Acaba, gelecekteki bir devlet, 'özgür' yurttaşlarının davranışlarını bile, uyuşturucular ve sakinleştiriciler ile kontrol etmeye kalkabilir mi?

Skinner'in araçlı koşullama tekniği, yalnızca akıl hastaları için uygulanan davranış terapilerine özgü değildir.

<<WaldenII>> adlı ütöpik romanında, Skinner, bu yaklaşımının, daha mutlu bir toplum oluşturabilmek içinde, kullanılabilirliğini önermektedir.

Bu tür yöntemlerle kontrol edilen bir toplumda, kişiler, kişisel özgürlükleri olduğunu sanabilirler.

Davranışlarının kontrol kaynağının farkında olmayabilirler.

Bir diktatör emrinde çalışan <<davranışçı mülhedis>> ise, onların bu <<görünürdeki>> özgürlüklerinin, aslında bir illűzyon olduğunun bilincindedir.

<<Bilinçaltı güdülenme>>yi içeren araştırmalar da, kimselerden kuşku duymayan yurttaşları, istenilen doğrultuda yönlendirme amacı ile kullanılabilirler. Eğer, bu, size olanaksız gibi görünüyorsa, Vance Packard'ın

yazdığı <<Gizli İnandırıcılar>> (The Hidden Persuaders) adlı kitabı okuyunuz.

Bu kitapta, reklam şirketlerinin nasıl olup da, tüketim toplumunun bastırılmış anksiyete ve bilinçaltı gereksinimleri üzerine kurdukları bazı oyunlarla, arabadan, subun tozuna kadar, herşeyi satabildikleri, detayları ile anlatılmaktadır.

Bu alanda, günümüzdeki bazı uygulamalar, belki övülecek türdendir; ama, bir diktatörün elinde, bilinçaltı güdüler ürkütücü bir biçimde kullanılabilir.

Hitler'in propaganda danışmanı Dr. Joseph Goebels'in, ekonomik bir bunalım sırasında, Alman halkının doğal sayılabilecek anksiyete duygularını sömürüp, onlara, 'Yahudi ırkını', tüm sıkıntılarının kaynağı olarak sunması, buna bir örnektir.

Acaba 2000 yılına kadar, insanların çoğunun, elektrodlar, ilaçlar, araçlı şartlanma veya bilinçaltı güdüler yolu ile kontrol edildiği bir dünyanın olması, olanaklı mıdır? Yani, Aldous Huxley'in <<Yeni ve Cesur Dünya>> (Brave New World) veya George Orwell'in <<1984>>ü, şu veya bu şekilde, gerçekleşebilir mi?

Kitabın yazarının, herhangi bir saydam küreye bakma veya gaipten sesler duyma gibi yetenekleri olmadığından, ona göre, bu soruları, bazı gözlem ve spekülasyonlara bağlı kalarak ancak kuşkulu bir <<evet>> veya <<hayır>> ile yanıtlayabilmek olanaklıdır.

Psikolojik bilgiler, daha şimdiden kötü amaçlarla kullanılmıştır.

Gelecekte de, böyle niyetlerle kullanılmayacağını düşünmek için, hiç bir neden yoktur. ancak, bu durum, madalyonun yalnızca bir yüzüdür.

Psikoloji, insanlığı, insanlıktan çıkarmak için kullanılabilceği gibi; yeniden insanlaştırmak için de kullanılabilir.

Bu gün için, pek çok psikolojik teknik, gruplara ve bireylere yardım amacıyla kullanılabilir gibi; yeniden insanlaştırmak için de kullanılabilir.

Bugün için, pek çok psikolojik teknik, gruplara ve bireylere yardım amacıyla kullanılmaktadır.

Psikoterapi, evlilik danışmanlığı, çocuk rehberliği, endüstri, eğitim gibi uygulamalar hep, psikolojinin yararlı kullanımının örnekleridir.

Psikologların çoğunluğunun, bu alanlara yönelmiş olmaları göz önünde bulundurulacak olursa, uygulamalı psikolojinin en büyük bölümü ve gücünün, bu yönde kullanılacağı düşünülebilir.

Son olarak, şöyle bir soru sorulabilir: Kendinizi psikolojideki bu kötüye kullanma potansiyeline karşı korumak için ne yapabilirsiniz?

Buna en iyi yanıt şudur.

Yeni bilgilere sürekli açık olun.

Çok okuyun ve tartışın.

Örnek olarak, bilinçaltı motivasyonlar konusunun iyi bilen bir kişinin, cinsel çatışmalar veya anksiyeteyi sömüren reklamlara aldanmayacağını söyleyebiliriz. Milyonlarca Amerika'lı, bugün en az bir psikoloji dersi almıştır. Psikologların çoğu, psikolojik bilgileri kitlelere aktarmak için, yetenekli ve isteklidirler.

Bugünkü amerikan psikolojisi üzerinde, herhangi bir esrar perdesi yoktur.

Amerikan Psikologlar Birliği, toplumun iyiliğini göz önünde bulunduran, toplumsal sorumlulukları olan, üyelerden oluşmuştur.

Günümüzde herhangi bir psikolog, <<sokaktaki herhangi bir adam>>dan çok farklı değildir.

Öyle ki, okulu bitirmek için ekonomik zorluklara katlanmakta; evlenip çocuk sahibi olduğunda, çeşitli borçlar için girmektedir.

Bu yüzden, belli bir grubun kötü amaçlarına hizmet eden, kötü niyetli bir kişi olarak düşünülmemelidir. amacı, kendinin ve ailesinin de içinde mutlu olarak yaşayacağı, daha iyi bir dünya oluşturabilmek için çalışmaktır.

Bu nedenle, öykümüzü iyimser bir yaklaşımla bitiriyoruz.

Hergün, daha fazla sayıda kişi, bilimsel konuları okumakta ve bilgi sahibi olmaktadır.

Lise üzeri öğrenime devam eden kişilerin sayısı artmaktadır.

Yeterince bilgili bir nüfusumuz ve elde ettikleri bilgileri, herkese açık ve ulaşılabilir hale getirmeyi arzulayan psikologlarımız olduğu sürece; yarının psikolojisinin, dünyayı, insanlığın büyük bir özlemle düşlediği bir yer haline getirebileceğini, umut etmek, herhalde fazla mantıksız bir görüş olmayacaktır.

Frank J. Buono

Psikoloji Tarihi

İnsanoğlu, belki de yüzbin yıldır, dünya üzerindeki yaşamını, bugünkü görünümü ile, sürdürmektedir. Tarih öncesi insanının da, "davranış" ın ne olduğuna ilişkin bazı görüşleri olduğunu düşünmek, yanlış olmaz. Ancak, üzülmek gerekir ki, bu konuda herhangi bir kayıt bulunmadığı için, tahmin yürütmekten başka bir şey yapamayız. Mağara adamını, tipik "ilkel insan" olarak ele aldığımızda, onların psikolojik olguları (duygu, düşünce, davranış ...) doğaüstü bazı güçlere (cinler, periler vb.) bağlayarak açıklamaya çalışmış olduklarını düşünebiliriz. Kayıtlara göre, insan davranışlarını doğaüstü güçler dışında açıklama çabaları, ilk olarak, Antik Yunan'da başlamıştır. Biz de, bu nedenle psikolojinin öyküsünü Eski Yunanlı filozofların düşüncelerine kadar giderek başlatıyoruz.

Kıbele

